

İzmir Yahudi Cemaati Kadın Kimliği

"Beşyüz Yıllık Komşularımız"

Hâle OKÇAY

phoenix

İzmir Yahudi Cemaati Kadın Kimliği

"Beşyüz Yıllık Komşularımız"

Doç. Dr. Hâle OKÇAY

phoenix

İzmir Yahudi Cemaati Kadın Kimliği
"Beşyüz Yıllık Komşularımız"
Doç. Dr. Hâle OKÇAY
Editör: Soner Torlak
Kapak Tasarımı: Gamze Uçak
Sayfa Düzeni: Aycan Erhan
©Phoenix Yayınevi Tüm Hakları Saklıdır.
Ocak 2013, Ankara
Phoenix Yayınevi-310
ISBN No: 978-605-4657-32-2
Phoenix Yayınevi
Şehit Adem Yavuz Sok. Hitit Apt. 14/1
Kızılay/Ankara
Tel: 0 (312) 419 97 81 pbx
Faks: 0 (312) 419 16 11
e-posta: info@phoenixkitap.com
http://www.phoenixkitap.com
Baskı:
Desen Ofset A. Ş.
Sertifika No: 11289
Birlik Mah. 448. Cad. 476. Sk. No: 2
Çankaya/Ankara Tel: 0 (312) 496 43 43
Dağıtım:
Siyasal Dağıtım
Şehit Adem Yavuz Sok. Hitit Apt. 14/1
Kızılay-Ankara
Tel: 0 (312) 419 97 81 pbx
Faks: 0 (312) 419 16 11
e-posta: info@siyasalkitap.com
http://www.siyasalkitap.com

Hayatımdaki iki önemli kadına:
Anneannem Safiye'ye ve
Kızım Selen'e

İçindekiler

Teşekkür 9
Giriş 11

1. Bölüm İzmir Yahudi Cemaati'ne Tarihsel Yolculuk 19
İzmir'de Yahudi Nüfusu 28
Cumhuriyet'ten Günümüze İzmir Yahudi Cemaati 35

2. Bölüm Yahudilik İnancında Kadın 43
Kutsal Metinlerde Kadın 44
Seferad Atasözlerinde Kadının Yeri 50
Kimliğe Dair 52

3. Bölüm Araştırmanın Tasarımı 55
Yöntem-Teknik-Evren-Örneklem-Sınırlar-Görüşme Formu 55
Araştırmanın Değişkenleri ve Temel Soruları 58

4. Bölüm İzmir Yahudi Cemaati Kadınları 61
Demografik Veriler 61
Yaş 61
Doğum Yeri 62
Medeni Durum 65
İlk Evlenme Yaşı 66

Eğitim Düzeyi 68
Çok Dillilik 71
Çocuk Sayısı..... 77
İşler / Meslekler 78
Kök Ailenin Yapısı - İlişkiler..... 80
Eşin Durumu 81
En Fazla Yaşanılan Yer..... 84

5. Bölüm İzmirli Olmak 89
İzmir'de Yaşamak... 89
İzmir'den Başka ..... Yaşamak İsterdim 93

6. Bölüm Gezginlerin/Yazarların Gözüyle İzmirli Yahudi Kadın Olmak..... 95

7. Bölüm Kadın Olmak... 107
Evde Kadının Rolü..... 111
Yahudi Kadının "Evli Kadın - Anne" Kimliklerine Bakış..... 112
Evli Olmak..... 112
Eşimle İlişkimde..... 117
Anne Olmak..... 120
Çocuklarım İçin..... 123
Her Doğum Bir..... 125

8. Bölüm Aileye-Arkadaşlığa Verilen Önem..... 129
Ailem Önemlidir Çünkü... 130
Arkadaşlarım Önemlidir Çünkü... 132

9. Bölüm Dini Sosyalizasyon 137
Dinimize Ait Ne Öğrendimse... Öğrendim 138
Bir Anne Çocuğuna Öncelikle... Öğretmelidir..... 140
Kızlar Annelerinden... Öğrenirler..... 144
Dini Bayramlarımız / Günlerimiz Bizi..... 150

10. Bölüm Yahudi Kadın Olmak – Yahudi Kadın Kimliği 155
Yahudi Bir Kadın Olduğum İçin... 157
Kimliğim... 159
Kimliğimi Anlatan Üç Şey... 167
Tekrar Dünyaya Gelsem... İsterdim 171
Hayata Bakışımı... Değiştirdi 173
Bir Gruba Ait Olmak 176
İzmir Yahudi Cemaati'nin Bir Üyesi Olarak 179
Söylemek İstedikleriniz 179

Sonuç 187

Ek: 1 Görüşme Formu: 191

Ek: 2 Pasta Grafikler 197

Kaynakça 223

Dizin 237

Teşekkür

1992 yılından bu yana ilgi alanım içinde yer alan "Yahudilik-Osmanlı İmparatorluğu'nda ve Türkiye Cumhuriyeti'nde Yahudiler-İzmir Yahudileri" gibi konular beni bu Cemaatin can damarını oluşturan temel öğeye, 'kadın' a yönelmemi kaçınılmaz kıldı... Din Sosyolojisinin ve Kadın Çalışmaları disiplininin kesiştiği noktaya yerleşecek olan çalışmamız, konusunda ilk olmasının avantajlarını ve dezavantajlarını taşıyor.

Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Bilimsel Araştırma Projesi (BAP: 2006 -10) olarak desteklenen bu araştırma, 2006-2008 döneminde projelendirilmiş, alan çalışması yapılmış ve alandan elde edilen veriler istatistik analizlere tabi tutulmuş ve sonuçlar yorumlanmış ve yazımı ile tamamlanmıştır. Projenin desteklenmesinde başta Edebiyat Fakültesi eski Dekanı Prof. Dr. Kasım Eğit olmak üzere emeği geçenlere teşekkürümü sunarım. Prof. Dr. İnci Kuyulu Ersoy'un haberdar edici misyonunu unutmayacağım. Çalışmamın SPSS analizlerini gerçekleştiren Yard. Doç. Dr. Göknur Bostancı Ege'ye gönülden teşekkür ederim.

Araştırmanın öznesi oluşturan İzmir Yahudi Cemaati'nin deneğim olan 203 kadın üyesine şükran borçluyum; onların

emek vererek gönülden, samimi cevapları benim söyleyecek sözümün olmasını sağladı. İzmir Yahudi cemaati Başkanı Sn. Jak Kaya'nın onaylayıcı desteğine teşekkür ediyorum. İsimlerini tek tek veremediğim (istediğim halde vermekten kaçındığım) cemaat üyesi saygı değer / sevgili kadınlara teşekkürüm sonsuz... Cemaatin genç üyeleri olan kız öğrencilerimin (Sara, Şeli, Sibel, Sezen) katkılarına da çok teşekkür ederim. Tüm kadınlar, yani komşularım İzmirli olmanın dayanılmaz güzelliğini bir kez daha gösterdiler. Sevgili meslektaşım Prof. Dr. Sonia Amado'nun moral desteğini de unutmayacağım.

Çalışmamın her aşamasında beni destekleyen, yardımlarını esirgemeyen eşimi ve kızımı da anmalıyım. Sevgili kızım Selen SSPS veri girişlerimi ve Fransızca çevirilerimi yaptı. Eşim Ergün, sürekli yeni bir İzmir kitabı getirerek bana harika bir destek sağladı, son okumalarıma yardımcı oldu. Onlardan çaldığım zaman ile araştırmamı tamamlayabildim, yürekten teşekkürü borç bilirim... Düzeltmelerimi yapan sevgili dayım Dr. Fikret Alver'e de çok teşekkür ederim.

Bu kitap tüm yönleri ile sosyolojik bir zeminde tasarlanmış, uygulanmış ve yazılmıştır. Önünde, ardında, içinde, dışında başka hiç bir şey bulunmuyor. Eksilikler, yetersizlikler şahsıma aittir. Umarım gelecek yıllarda "cemaatin içinden" araştırmacılar akademik çalışmalar için kollarını sıvarlar...

Doç.Dr. Hâle OKÇAY
11 Nisan 2012 Karşıyaka-İzmir

Giriş

Sosyolojide din kurumu diğer toplumsal kurumların yanında önemli bir farklılığa sahiptir. Bu fark "kutsal" kavramında yatar. Din sosyolojisinin temel tartışma noktalarından biri olan kutsal'ın hangi toplumda, hangi dönemde ve ne tür bir yönetimin altında değerlendirildiğidir.

Bu çalışmada, ilk tek tanrılı din olan Yahudilik ve bu dinin en temel aktarıcısı Kadın tartışmanın ana temalarını oluşturuyor. Yer İzmir. İzmir çünkü Osmanlı'dan günümüze "Nev-i Şahsına Münhasır" bir kent olma özelliğini hiçbir zaman yitirmemiştir ve Sefarad Yahudilerinin de önemli bir merkezi olarak eşsiz bir öneme sahiptir. Çalışmamızın alt başlığını oluşturan "500 Yıllık Komşularımız" kavramı da bu konuya işaret etmek içindir.

Diğer yandan, gerek tarihsel kaynaklarda, gerekse edebi metinlerde Paris'in, Los Angeles'ın ve İzmir'in "Dişi Şehir-Kadın Şehir" olduğundan söz edilir. Diğerlerini bir yana bırakarak, İzmir'in bu özeliğine kısaca değinelim: Arkeolog Ersin Doğer'in aktardığına göre, "Kentin adının kökenine ilgi duyan Kallinos ve Strabon Smurna'nın hem Ephesos'u ve hem de Smyrna'yı kuran ve yöneten bir Amazon kraliçesinin adı ol-

duğunda birleşirler. Sadece Heredotos'a atfedilen Homeros'un hayatı adlı eserde Smurna'nın yine bir kadın, ama bu kez Aiolik kurucu Thesus'un eşi olduğu ileri sürülür. Yine, Heseidos'un atıfta bulunduğu Helenistik dönemi ozanlarının zenginleştirdiği Suriye kökenli bir mitos kahramanı bir kadın da Smurna adını taşıyor, ama bu efsanenin kentimizle ilişkisi saptanamamış. Sonra Türkler "İzmirni" adını aldılar ve ismin sonundaki "ni"yi atıp İzmir olarak söyleyip yazdılar (Doğer, 2006: 64-66). İsimlerin, şehirlerin ve insanların kaderi üzerinde etkili olduğu görüşüne itibar edecek olursak, İzmir şehri hem kraliçe-hem kadın ve hem de bugün kadın dostu kent olma özelliği ile de eşsiz olduğu rahatlıkla söylenebilir...

Günümüzde cemaat kavramı çok farklı anlamları içinde barındırmaktadır. Çalışma boyunca kullanacağımız "Yahudi Cemaati" kavramı, bütün diğer anlamlarını dışarıda bırakarak Durkheim' ın tanımladığı gibi "Cemaat-Cemiyet" yani, "Topluluk-Toplum" tanımının sınırları içinde kullanılmıştır. Diğer yandan, genelde Türkiye Yahudileri, özelde İzmir Yahudileri, kendilerini tanımlarken ve kendi aralarında birbirlerini ifade etmek için "Cemaat", "bizim Cemaat" kavramını kullanmaktadırlar. Bernard Lewis'in de altını çizdiği gibi "...Sefaradlar 15. yüzyıldan itibaren Osmanlı ülkelerine göç etmeleri ile, İstanbul, Selanik, İzmir, Edirne, Anadolu ve Balkan kentlerine yerleştiler ve büyük Yahudi toplulukları oluştu. Belirli bir sayıda Yahudi nüfusun bulunduğu bu kentlerde oluşan topluluklar yetişkin erkeklerin isimleriyle Osmanlı kaynaklarında yer alıyor. İbranice kaynaklarda bu topluluklar 'kehillot', olarak, Türkçe kaynaklarda ise 'cemaat' diye adlandırılır" (Lewis, 1984: 132). Bugüne değin Yahudilerin bu tasnif içinde tanımlanışı bizim için de çalışmanın adına ve kapsayıcı içeriğine rehberlik edecektir.

"...Dinsel temele dayalı kültürel cemaatler toplumsal aktörler için anlamın inşasının temel alternatifini oluşturuyor. Bu cemaatler, kültürel olarak inşa edilirler; yani anlamları ve paylaşımları belli öz tanımlama kodlarıyla, başka bir deyişle, inananlar cemaati, milliyetçilik ikonları, yerelliğin coğrafyasıyla damgalanmış bir değerler kümesi etrafında örgütlenirler" (Castells, 2008:91).

Bu nedenle, bu tanımlamanın Osmanlı toplum düzeninde kullanılan "millet" kavramını kapsayan bir içeriğe de sahip olduğu gerçeği hatırdan çıkarılmamıştır.

Bugün sosyolojik açıdan bir dinsel azınlık topluluğu olarak kabul edilen İzmir Yahudi Cemaati için "azınlık grup" kavramı şu sınırlar içinde kullanılacaktır (Fisher, 1970: 3):

1. Bir azınlık grup, alt-ikincil bir sosyal gruptur.
2. Bir azınlık grubun üyelerinin, sahip olduğu fiziksel ve kültürel karakteristikleri dominant-majör guruptakinden daha farklı düzeydedir.
3. Biz azınlık grubun üyesi olanlar bunun farkındadır. Kendilerini "öteki" grubun parçası - üyesi olarak kimliklendirirler. Bu durum grup içinde sadakat ve moral duyguları yaratır. Böylece, üyelerin davranışları bir tür bilinç oluşturur.
4. Bir azınlık grubu üyeleri gönüllü değildir, birey gruba doğum yoluyla katılır.
5. Bir azınlık grubunun üyeleri içten evlenmeyi (endogami) tercih eder (Fisher, 1970).

Bu tanımlamalar çerçevesinde, çalışmanın öznesi olan İzmir Yahudi cemaati "azınlık grup" kavramının sınırları içerisinde yer aldığı kabul edilmiştir.

Devletler Hukuku'nun 27. Maddesi'nin (medeni ve siyasal haklar sözleşmesi) evrensel geçerliliği olan ilk azınlık haklarının himayesinin düzenlemesi olduğunu belirten hukukçu

A. F. Arsava, azınlık kavramının, devletler hukukunda grupsal ve bireysel açıdan etnik, dinsel ve dilsel azınlıkların tanımlandığını ifade ediyor (Arsava, 1993: 1-12).

"Azınlık kavramı Latince "minor", küçük, az kavramından teşkil edilmiş ve ilk kez 1809'da kullanılmaya başlanmıştır. R. Roemheld azınlık kavramının, sadece sayı olarak değil, nitelik olarak da güç ve değer anlamında daha az değerli olma anlamını taşıdığını kanıtlamaya çalıştığının gösteren Arsava, "az değerli olma" niteliğinin azınlığın karakter özelliği olmadığını, sayı olarak az olma nedeniyle ortaya çıkan ikincil bir sonuç olabileceğini söylüyor. W. Dressler'e göre de azınlık söz konusu olduğunda, bir grubun kendi kimliğinin bilincinde diğer gruplardan ayırt edilir. Bu ayırt edici kimlik bilinci grup üyeleri arasında ilişkilerin kurulmasını temin eder. Diğer bir ifade ile grup üyeleri birbiri ile ilişki halindedir. Bu iç ilişkinin yoğunluğu, muayyen bir grup disiplininin uygulanmasını, grup özelliklerinin muhafaza edilmesini ve yayılmasını temin eder. 1985'te J.Déchenes'e göre azınlık, sayı bakımından azınlık teşkil eden, hakim bir pozisyona sahip olmayan, etnik, din yahut dil özellikleriyle halkın çoğunluğundan ayrılan ve toplumsal şuura istinaden varlığını sürdüren, amacı çoğunluk ile hukuki ve fiili eşitlik elde etmek olan gruptur.... Birleşmiş Milletler 27. Madde nezdinde, bir gurubun stabil bir birlik ve sayı olarak toplumun çoğunluğunu teşkil eden kesimine nazaran daha az bir sayıda bireylerden oluşması gerekmektedir.... Ayrıca, azınlık kavramında kimlik bilinci ve bu kimliği muhafaza etme isteğini gerektirdiği görülmektedir. Prensip olarak kimlik bilinci grup içerisinde oluşur, ancak bu bilincin oluşması dış koşullara da bağlıdır"(Arsava, 1993: 41 -53).

Tarih boyunca dini azınlıkların himayesi önce Hristiyanları kapsamış, daha sonra Müslümanların ve Yahudilerin korunması gelmiştir. Dini azınlıkların 27. Maddenin kap-

samı içinde mütalaa edilmesi gerekmiştir. Bir dini grup muayyen objektif özellikler (gelenek, ortak tarih, organize olma ve grup üyelerinin birbirleriyle ilişki içinde bulunması) gösterdiği takdirde azınlık olarak tanımlanmaktadır (Arsava, 1993: 56 -57).

İlber Ortaylı, "azınlık" kavramının 20. yüzyılda İttihat ve Terakki ile literatürümüze girdiğini ve bunun Lozan Antlaşması ile İtilaf devletleri tarafından Türkiye'ye dayatılmak istenen bir kavram olduğunu söylüyor (Ortaylı, 1999).

Azınlık kavramının oldukça tartışmalı olduğuna dikkat çeken Baskın Oran da, bu kavramı iki açıdan ele alıyor:

Geniş (Sosyolojik) Açıdan: Bir Toplulukta sayısal bakımdan azınlık oluşturan, başat olmayan ve çoğunluktan farklı niteliklere sahip olan gruba azınlık denir. Bu, azınlığın en genel tanımıdır.

Dar (Hukuksal) Açıdan: Bir azınlığın olduğunu kabul edebilmek için gerekli nitelikler şöyle sıralanıyor:

- Çoğunluktan çeşitli bakımlardan farklı olmak (etnik, dinsel, dilsel gibi.).
- Ülke genelinde sayıca azınlık olmak.
- Başat olmamak.
- Yurttaş olmak, çünkü yurttaş değilse "yabancı"dır.
- Yukarıdaki dört unsur, azınlık olmanın nesnel koşullarını oluşturur. Bir de öznel koşul vardır: Azınlık bilincinin varlığı. Farklı olduğunun bilincine varmayan ve bu farklılığı kimliğinin vazgeçilmez birey veya grup da bir azınlık oluşturmaz (Oran, 2004: 25-26).

Yukarıda kısaca ele aldığımız üzere, Türkiye / İzmir Yahudi Cemaati'nin dinsel bir azınlık grubu oluşunu bu genel değerlendirme ile açıklamış olduk.

Çalışmamız on bölümden oluşmaktadır:

Birinci Bölüm'de İzmir Yahudi Cemaati'ne Tarihsel Yolculuk yer almaktadır. İzmir Yahudi Cemaati'nin günümüze değin tarihi geçmişine küçük bir yolculuk yapacağız. Bu aynı zamanda İzmir şehrinin de bir tarihsel panoramasını verecek bize. Osmanlı İmparatorluğu döneminde, cemaatin nüfus dinamiklerine değinip, dinsel azınlıkların şehrin belirli bölgelerinde ikamet ettiklerini ve sosyolojik olarak iletişimin diğer bir deyişle "komşuluğun" bu fiziki yakınlık ile de ilişkisi kurulacaktır.

İkinci Bölüm'de, Yahudilik dini inancında kadının yerine değineceğiz. Kutsal metinlerde kadın nasıl konumlanıyor, kültür aktarıcısı olarak her toplumun temel taşlarından olan atasözleri ve deyimlerde "kadın-ev-aile" kavramları nasıl yer buluyor göreceğiz.

Üçüncü Bölüm'de Alan Çalışmasının Tasarımı yer almaktadır. İzmir Yahudi Cemaati'nin üyesi olan 21 yaş üzeri kadınların örneklemi oluşturduğu bir görüşme formu tasarlanmış (Bkz. Ek:1) ve tüm kadınlara dağıtılması sağlanmıştır. Bu dağıtım dost, arkadaş ve öğrencilerim yoluyla sağlanmıştır. 215 tane kadından form geri dönüşü olmuş, 203 tane form geçerli kabul edilmiştir. SPSS analizleri ile yoruma hazır hale getirilmiştir.

Dördüncü Bölüm'de cemaatin kadınlarını demografik verileriyle tanıyacağız. Kim bu kadınlar? Yaşları, doğum yerleri, eğitim durumları, anne-babaları, eşleri, işleri, bildikleri diller, vb. sorularla deneklerimizi tanımak istiyoruz.

Beşinci Bölüm'de İzmirli Olmak kavramını kadınlarımız üzerinden tartışacağız. Binlerce yıldır bir kadın kenti, kadın dostu kent gibi tanımlamalarla anılan İzmir'in, cemaat kadınlarının bakışıyla İzmir'de yaşamayı nasıl tanımlandığını göreceğiz.

Altıncı Bölüm'de Geçmişten günümüze İzmir'in Yahudi kadınlarını tanımak için gezginlerin, yazarların eserlerine kısaca değineceğiz. Bu nostaljik gezide hem İzmir'i hem de ce-

maatin yapısını tanıyacak, batıdan doğu nasıl görünüyormuş öğreneceğiz.

Yedinci Bölüm'de, açık uçlu tamamlama sorularımızla elde ettiğimiz verileri tartışmaya açacağız: "Kadın olmak, evli olmak, eş olmak, anne olmak, aile ve roller, vb." konularında kadınlarımızın görüşlerini değerlendireceğiz.

Sekizinci Bölüm, Cemaat içinde aile ve arkadaşlığın önemine ayrıldı. Her toplumun en temel taşı olan aile kurumunu, bir de kadınların gözünden ele alacağız.

Dokuzuncu Bölüm'de, Kadınların Yahudi dinine bakışı, dini sosyalizasyondaki yerleri, dinin gereklerini yerine getirme durumları yer alacak.

*Onuncu Bölümüm*üz, Yahudi Kadın kimliğine ayrıldı. Kadınlar kimliklerini ne üzerinden kuruyor, din bu kimliğin neresinde, bir cemaate/gruba aidiyetin özelliklerini tartışacağız. Bizim sormamamıza rağmen söylediklerini dikkatle okuyacağız.

Sonuç'ta çalışmanın genel bir değerlendirmesi yer alıyor. Görüşme Formu, Grafikler, Kaynakça ve Dizin'i çalışmanın sonunda bulacaksınız. Tüm çalışma boyunca elimizi korkak tuttuğumuzu, amacımızın dışına çıkmamak için çaba sarf ettiğimizi görebilirsiniz. Çünkü örneğin Yahudi tarihini, İzmir tarihini, İzmir Yahudilerinin tarihini, Türkiye'nin sosyopolitik tarihini ve dahi yüzlerce sayfa yazabileceğimizi ancak maksadımızı kolaylıkla gözden yitirebileceğimizi düşünerek, "sınırlı" bir alanda kalmayı yeğledik. Ve kadını yazdık!

1.Bölüm
İzmir Yahudi Cemaati'ne Tarihsel Yolculuk

.....
"Biz İspanya'dan geldik
Alnımızda birer damga
Yolumuzda binlerce tuzak
Eksildik / yeniden doğduk
Çan sesinin karanlık gecesinden
Ezan sesine / aydınlanarak".

Ventura, 1993: 46

Yahudilik ilk tek tanrılı din olarak tarihsel arenada yerini alır. Tek tanrı anlayışının en önemli ayırt edici özelliği, peygamberlik kurumudur. Max Weber sosyolojik perspektiften peygamberin ne anlama geldiğini şöyle açıklıyor: "Peygamber, 'kurtuluşun getiricisi'dir (bringer of salvation). Peygamber, bireysel olarak bir karizmayla donanmıştır, bu karizma kurtuluş girişimi esnasında hiyerarşi ile işbirliği yapabilir. Peygamber 'din kurucusu' (founder of religion) olarak tamamen yeni kurtuluş fikirlerine sahiptir. Tıpkı bir sihirbaz gibi ama sihir olmayan kişisel armağanlar verebilir, çoğunlukla da iyileştirici ve danı-

şılan özellikleri vardır. Kitaplar ve tarihi kayıtlara sahip olarak propagandasının başarısını temin eder" (Weber, 1963: 46-59). Görüldüğü gibi, peygamberlik vasfı tanrının varlığının bir teyidi olarak karşımıza çıkıyor. Tanrının "tek"leşmesi onun bir dünyevi aracıyı kullanması ile olanaklı oluyor denebilir.

Bugün, Yahudi takvimine göre 5772 yıllık bir dinin tartışmasını yapmaktayız. Yahudiliğin kutsal kitabı olan Tevrat'ın yani Eski Ahit'in ve tüm kutsal metinlerin yol göstericiliğinde özel ve kamusal yaşamlarını düzenleyen topluluk olarak günümüze kadar gelmişlerdir.

İslam Ansiklopedisi'ne göre Yahudi kelimesi, birçok farklı rivayete rağmen, Yuda bölgesinde yerleşmiş bulunan Eski İsrail halkının yeni nesilleri için kullanılmaktadır (1986: 339). Mısır'dan göçün sonunda erişilen "Vaat edilmiş topraklara" yerleşmişler ve ardından Diaspora nedeniyle tüm dünyaya yayılarak, gittikleri toplumun kurallarını benimseyerek günümüze değin gelmişlerdir.

Anadolu'da ilk Yahudi yerleşimine M.Ö. 4. yüzyılda rastlamaktayız (Brosnahan, 1999,: 30). Bugün İzmir yakınlarındaki Salihli Sardes antik kentinde ilk sinagogun varlığı bilinmektedir. Büyük İskender'in İzmir'e gelirken Filistinden bir grup Yahudi'yi beraberinde getirdiği rivayet edilmektedir (Galante,1937: 7). İzmir'de bulunan ve M.S. 2. veya 3. yüzyıla ait olduğu sanılan bir kitabede "Sinagogun Anası" diye tanımlanan "Rufina" adlı bir kadından söz edilmesi o tarihlerde şehirde Yahudilerin bulunduğunun bir kanıtıdır (Güleryüz, 1993: 149).

Osmanlılar 1424'de İzmir'i fethetmiştir ve o sırada burada yaşayan Yunanca konuşan ve bu nedenle Romaniyot (Romalı) denilen birkaç yüz kişiden oluşan bir Yahudi cemaati bulunmaktadır (Nahum, 1997: 31). Necmi Ülker de 1402 yılındaki

Ankara Savaşı'ndan sonra Timur'un İzmir'e gelerek, sahil kesimini zapt etmesiyle beraber, 15. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren İzmir'in Türkleşme sürecinin tamamlandığını söylemektedir (Ülker, 2001: 36-46). Bu dönemden sonra İzmir'de Osmanlı-Yahudi ilişkilerinin, yöneten-yönetilen ilişkileri çerçevesinde işleyeceği bir dönem başlamış olacaktır. Çalışmamızın öznesini İzmir kentinin oluşturması nedeniyle, Yahudilerin dünyadaki dağılımlarını ve tarihsel ve bugünkü durumlarını dışarıda tutmak durumundayız.

Kitabımızın alt başlığını oluşturan " 500 Yıllık Komşularımız"ın tarihini genel hatları ile tanımak için kısa bir yolculuğa çıkmalıyız. "Evlad-ı Musa"nın (Musa'nın Çocukları) (Güleryüz, 1993: 87) Osmanlı İmparatorluğu'ndaki durumunu şöyle özetlemek mümkündür:

1492 yılında İspanya ve Portekiz'den kovulan Yahudilerin Osmanlı İmparatorluğu'na kabul edilmesi Anadolu'nun Yahudi cemaatleriyle ikinci kez karşılaşmasına kaynaklık ediyor. Başta, İmparatorluğun başkenti İstanbul, önemli bir liman ve ticaret şehri olan Selanik gibi kentlere yerleştirilen Yahudiler için İzmir, yüzyıllarca yaşayacakları bir mekân olarak tarihteki yerini alacaktır.

"Millet Sistemi" ile yönetilen Osmanlı İmparatorluğu'nda her bir "millet" ve "zimmet" kurumunun uygulanışı da diğer pek çok İslam hukuku kurumu gibi farklı şekilde olmuştur. Osmanlı, zımmileri bir yandan fıkıh'taki zimmet hükümlerine tabi tutarken, bir yandan da sahip oldukları din ve mezheplere göre "millet" adı verilen farklı dini gruplarda toplamıştır. Her bir millet grubu kendi içinde hiyerarşik olarak ve mensup oldukları dinin hükümlerine bağlı kalınarak düzenlenirken, dini başkanları aracılığıyla belli ölçüde devlet denetiminde ve devlete bağlı olarak yaşamaları sağlanmıştır.

Zımmilerin özel hukuk (Müslüman kadınla evlenememe), usul hukuku (Müslümanlara karşı şahitliklerinin kabul edilmeyişi), ve ceza hukuku (zımmiyi öldüren Müslüman'a ölüm cezası verilmeyişi) açılarından olduğu kadar bazı sosyal kurallarla ve sınırlarla da Müslümanlardan ayrıldıkları görülmektedir (Bozkurt, 1996: 7-8).

Avigdor Levi, 1453 yılında Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u (Constantinople) fethetmesiyle, Millet Sistemi'nin tanımlayıcı bir form olarak kalıplaştığına inanıldığını ve bu geleneksel versiyona göre de, Rum Ortodoks, Ermeni ve Yahudilerin; ayrı, paralel ve otonom örgütler olarak tanımlandığını ve dinsel liderlerle ayrıştığını, dinsel azınlık olarak kültürel özgürlüğe sahip olduklarını ifade ediyor (Levi, 1992: 42 43). Benjamin Braude, millet sistemini oluşturan mitleri açıklarken; "millet"i dinsel olarak tanımlanan halk ve Müslüman olmayan halkı tanımladığını, "din ve devlet-mülk ve millet" düzeniyle, kısaca da, "taifa veya cemaat" olarak tanımlandığını gösteriyor (Braude, 1982: 69-83).

Bernard Lewis, "kendi gelen" olarak adlandırılan Yahudilerin İspanya, Portekiz, İtalya, vb. gibi Avrupa'nın Hıristiyan ülkelerinden gelen göçmenlerden oluştuğunu, millet sisteminin, İmparatorluktaki her dini topluluğun, dini ve kişisel statüsünde özerk olup, kendi iç yasalarıyla bağlı olduğunu ifade ediyor (Lewis, 1984: 144).

Levent Ürer, "İslam hukukuna göre gayrimüslimler, hâkimiyetini kabul ettikleri İslam devletiyle yaptıkları anlaşma sonucu "Zımmi Tebaa" statüsüne kavuşurlar, yani, zımmiler Müslümanların zimmetindedirler. Devletin egemenliğini kabul ettikleri sürece canları ve malları, ırzları korunacaktır, buna karşılık "cizye ve haraç" denilen vergileri ödeyeceklerini" ifade ediyor (Ürer, 2003: 118-120). Benzer biçimde, Bosworth

da, İslam hukukunda Kuran temelli bir sistem olan zımmiliğin Muhammet Peygamber döneminden bu yana bir ayrım sistemi olduğuna işaret ediyor (Bosworth, 1982: 37 -50).

İspanya ve Portekiz'den Osmanlı İmparatorluğuna gelen göçmenlerin yerleştikleri yerlerde oluşturdukları topluluklar (Kehila), çoğunlukla köklerine veya terk ettikleri bölge ve şehir adlarına göre isimlendirilmiş cemaatlere (Kahal) ayrılmıştı. Her biri özerk olan ve kendi sinagoguna sahip bulunan bu Kahal'ların kendi Hahamları, öğretmenleri, Talmud Tora, Hevra Kadişa gibi dini kurumları, hayır kurumları ve hatta çoğu kez ayrı Bet-Din'leri vardı (Güleryüz, 1993: 125).

Riva Kastoryano da Millet Sistemi'ni şöyle açıklıyor: Osmanlı'nın Müslim-Gayri Müslim ayrımını merkezileştirerek, ayırt edici vergilendirmeye tabi tutarak, Özellikle Yahudi cemaatin kentleşmiş yapısı içinde ticari ilişkilere katkısının yüksek olduğu, kendi iç hukuk kurallarına uyan bir sistem olduğunu gösteriyor. Sosyolojik açıdan da Millet'in sosyal ve politik bir çerçeveden algısının sürekliliğine işaret ediyor. Bir başka açıdan da Millet sistemi, dinsel bir topluluğun hukuki tanımlaması olarak, Yahudi kimliğinin bir "sosyal hüküm" kriteri olmasına yol açıyor (Kastoryano, 1992: 253-267).

Bu ayırıcı özelliğin bir benzerini J. Habermas şöyle örnekliyor: "Romalıların klasik dil kullanımında 'natio' ve aynı zamanda 'gens', 'civitas'a zıt kavramlardır. Uluslar aslında coğrafi açıdan, yerleşim ve komşuluklarla; kültürel açıdan ortak dil, töre ve ananelerle devlete ilişkin (fakat siyasi olmayan) örgütlenme biçimi çerçevesinde kaynaşmış soy topluluklarıdır. Bu sözcük kökü, Ortaçağda ve Yeniçağın başlarında, 'natio' ile 'lingua'nın denkleştirildiği her yerde varlığını sürdürmüştür. Böylece, örneğin Ortaçağ üniversitelerinde öğrenciler, geldikleri memleketlere göre (nationes) gruplandırılır-

lardı (Habermas, 2010: 18). Bu örnek de bize, ayırıcı öğenin, farklı coğrafyalardan dil ve etnik, ırksal özelliklerden olabildiği gibi, Osmanlı İmparatorluğundaki gibi, dinin üzerinden yürüdüğünü gösteriyor.

Mark Cohen, hem İslam dünyasında hem de Avrupa'da yer alan Yahudilerin pek azının tarımla uğraşarak kırsal topraklarda yaşadığını, büyük çoğunluğunun kentlerde ikamet ettiğini, Müslüman dünyasında Yahudi bir kentli olmanın, toplumsal düzenin asli bir bileşeni olan bir kurumun parçası olmak demek olduğunu yazıyor (Cohen, 1997: 167-173). İlerleyen bölümlerde, kenti Yahudi kavramıyla veriler ışığında tanışacağız.

Abraham Galante'ye göre, İzmir'de 1605 (5365) yılından beri düzenli bir Yahudi cemaati organize olmuştur. 1631 yılı için 7.000 kişilik bir cemaatten söz etmektedir (Galante, 1937: 12-14 ve Güleryüz, 2012: 117).

Necmi Ülker, Yahudilerin kendi mahallelerinde ya da Türk mahalleleri içinde küçük gruplar halinde sakin bir şekilde yaşam sürdüklerini ve herhangi bir Avrupa devletinin himayesinde olmadıkları için çeşitli spekülasyonlara alet edilmediklerini işaret ediyor (Ülker'den aktaran Beyru, 2000: 11-12).

Daniel Goffman' göre, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Sefaradların yerleşmesi klasik bir "göçün itme-çekme faktörü"nün sonucunda olmuştur. "İtme faktörü" pek de incelikle olmamış, Yahudilerin tüm mal-mülklerine el konulmuş ve kovulmuşlardır. "Çekme faktörü" kısmen Osmanlı hoşgörüsü ile-ki yerleşime meşhur davet gerekçesidir-kısmen de alternatif eksikliğinden gerçekleşmiştir. İzmir'in durumu biraz farklıdır. Ne zulüm nedeniyle "itme", ne de "çekme" söz konusudur. Paradoksal olarak, Osmanlının genişleme döneminde Yahudiler ekonomik nedenlerle dışarıdan göç yoluyla gelen-

lerle beraber yeniden düzenlemeye tabi tutulmuşlardır (Goffman, 1992: 19).

Yine Gofman'a göre, 1605'de Yahudi tüccarlar Hıristiyan tüccarlarla beraber İzmir ve çevresindeki üzümleri çiftçilerden alarak şarap, şıra ve sirke yapıyorlar ve kuru üzüm, badem ve incirle birlikte başkente gönderiyorlardı (Goffman, 1995: 37). Tarım ürünleri ticaretinde önemli bir yetkinliğe sahip olan Yahudiler İzmir için önemli bir sermaye birikim merkezi olmada önemli bir rol oynamaya başladığını gösteriyor. 16. yüzyılda İzmir'deki bu gelişme Yahudilerin vergi mültezimliği elde etmesiyle servet ve siyasi güç elde etmelerini sağlıyor. Yine, aracılık, tefecilik, simsarlık, tercümanlık, dokumacılık Yahudilerin icra ettikleri mesleklerin içinde önemli yer tutuyordu (Goffman, 1995: 69-80).

İzmir'de cemaatin gelişimi, Sabetay Sevi Hareketi'yle biraz sarsıntıya uğrasa da, nüfusun artması ve imparatorluğun gelişimine paralel olarak bir gelişme göstermiştir (Sabetay Sevi hareketi için ayrıntılı bilgi Bkz. Okçay, 2000). 17. yüzyıl İzmir Yahudileri için Altın Çağ olarak adlandırılıyor ve bu dönemde, Yahudilerin dil bilmeleri sayesinde tercümanlık yaparak refahın arttığını, okul ve Yeşiva'ların sayısının çoğaldığını, ilk matbaanın kurulduğunu, ama aynı dönemde İzmir'in doğal afetlerle sarsıldığı bir yüzyıl olduğunu görüyoruz (Güleryüz, 2012: 116-118).

Avner Levi, "Shavat Aniim" (yoksulun ağlayışı) adlı bir buklette, İzmir'de 1847 yılındaki cemaat içindeki çatlağa ve önceki çekişmelere dair önemli bilgiler verdiğini, 1839 Tanzimat Fermanı'nın cemaat içinde bir dönüm noktası olduğunu anlatıyor. Shavat Aniim'de İzmir cemaatinin "düşük-orta-yüksek" düzeyde üç finansal statüde olduklarını, yoksulların vergileri ödemekte zorlandıklarını, büyük yangının cemaat

üzerindeki etkilerini, sosyal hayatın sınırlılıklarını anlatıyor (Levi, 1992:183 -198).

Slaars 1868'de İzmir'de Yahudi aile sayısını 4000 olarak tahmin ediyor ve her ailenin on üyeden oluştuğunun varsayarak, "bu arı kovanı, karınca yuvası gibi olan Yahudi evlerini tanıyan biri için fazla sayılmaz" diyor (Nahum, 2000: 19).

1885 Yılında İzmir'e gelen İskoç Protestan Misyoner A. N. Somerville, "105 Yahudi'nin hepsi din değiştirmiş olmasa da bunlardan 12 kadının Hıristiyan olduğunu, Şabat ayini sonrası sinagog ziyaretinde çevresini pek çok ilgili Yahudi'nin sardığını, bir Yahudi'nin evinde Hamursuz bayramı yemeğine çağırıldığını ve dinlerine ne kadar bağlı olduklarını, vaazlarına Yahudi kadınların nadiren katıldığını, Yunan ve Ermeni kadınların katılmadığını, Yeni Ahit'in İspanyol İbranicesiyle yazılmış nüshalarını dağıttığını ve Yahudilerin akın ettiğini, ve İzmir'de Yahudilere toplam 40 toplantı yaptığını, tercümeleri Eppstein'in yaptığını" anlatıyor (Somerville, 2008: 24-89). Bu veriler bize Protestan misyonerlerin Yahudiler üzerinde de çalıştıklarına dair bir kanıt olabilir.

Yahudi milletinin diğer dini milletler ile ilişkileri, hemen çoğunlukla sorunsuz olduğuna dair kayıtlar çoğunluktadır. Bütün çalışmalar gösteriyor ki, "Millet-i Sadıka" Yahudiler Osmanlı toplumunun örnek gayrimüslimlerdir (Georgelin, 2008: 43). Rumlarla aralarında yaşanan "kan iftirası" olayları dışında Müslüman yönetim sistemine sorun çıkardıkları söylenemez. Bu olguya birkaç örnek verelim:

Pesah dönemi ortaya çıkan bu Rum antisemitizmi, İzmir'i ziyaret eden herkes tarafından fark edilmiştir, Rumların Yahudileri hiç sevmediği bilinir ve bunun iktisadi sebepleri vardır. İzmir'deki iktisadi ve siyasi kaynamalar, Makedonya ve Girit'teki milliyetçi hareketler, 1897'deki Türk-Yunan savaşı,

vb. kan iftiralarının arka yüzünü oluşturmaktadır (Nahum, 2000: 87-100).

Adnan Bilget, 1949 tarihli İzmir'i anlatan eserinde "1872'de Rum ve Yahudiler arasında kütle halinde kavga"dan söz ediyor, ancak gerekçesini belirtmiyor (Bilget, 1949: 10). Mühendis Julius Seiff 1872'de İzmir'e geldiğinde Rumlar ile Yahudiler arasındaki bir " kan iftirasına"na tanıklık ediyor: "... Geçimsiz ve kavgacı olarak bilinen Rumlar... Paskalya zamanıydı, karaya bir çocuk cesedi vurmuştu, uzun zamandır kaybolan çocuğunu arayan Rum baba, cesedin kendi çocuğuna ait olduğunu söyledi. Ardından İzmir'de çocuğu dinsel törenleri için Yahudilerin öldürdükleri yayıldı. Hiç bu söylentinin gerçek olup olmadığını araştırmaya gerek görmeden kalabalık bir Rum topluluğu, Yahudi mahallesine doğru saldırıya geçti. Yahudilerin evlerini yakıp yıktılar, önlerine gelen Yahudi'yi acımasızca öldürdüler. Türk askeri silahlarla müdahale etmek zorunda kalmasına rağmen bir çok ölü ve yaralı vardı..." (Pınar, 1994 b: 130-131).

Yine, 1887 yılında Urla'da bir Rum çocuk kaybolur ve suç Yahudilere atılır. 1901'de bir Rum çocuk evinden ayrılıp İzmir'e gider, eve dönmekte gecikince Yahudiler suçlanır. 1913'de Rum bir kız çocuğu Çeşme'de esrarengiz bir şekilde öldürülür, Yahudiler tekrar suçlu gösterilir, olaylar ancak İzmir Valisinin ve Patrik'in emriyle durur (Atilla & Öztüre, 2002: 72).

1901 yılında İzmir'de bir kan iftirası davası görülmüştür (Kampana Çalanlar Davası) (Benbassa, 1986: 44-50). Görüldüğü gibi, Rumlar ile Yahudiler arasında bu tartışmalar sıkça yaşanmakta idi ve bu durum, iki gayrimüslim cemaatin arasında ezeli bir sorun olarak kalıyordu. Sorun iki cemaatin can damarı

olan çocuklar üzerinden yürüyordu ve bunun sorun olmaktan çıkmasını özellikle Rum cemaati pek ister görünmüyordu.

"İkinci Meşrutiyet döneminde Rum-Ortodoks ahalinin öteden beri yaygın hale getirdiği Musevi cemaatini iğneli fıçı ve çocuk katli suçlamalarıyla yöneticilere şikâyet edip dava açmaya, devlet, "abes dinlemek" deyimiyle peşinen yasak eden fermanlar çıkarıyordu" (Ortaylı, 2008: 51).

İmparatorluğun önde gelen ticaret limanı İzmir'den 1879'da 501.6 milyon kuruşluk ithalat ve ihracat yapılmıştı. İzmir'in ardından İstanbul, Beyrut, Selanik, Bağdat, İskenderun ve Trabzon geliyordu (Shaw & Shaw, 1983: 292). Bashan, 19. yüzyılda İzmir'in (Symrna) ticarette hayli ilerlediğini, Ermeni ve Rum tüccarlarla birlikte Avrupa ve özellikle İngiltere ile ticarette önemli rol üstlendiğini ifade ediyor (Bashan, 1992: 10 -12 ve Okçay, 1998). Bu ticaret hacmine erişmede Yahudi tercümanların katkısından söz edilmektedir.

İzmir'de Yahudi Nüfusu

"İzmir, sevgili şehrim;
Bir gün, şayet senden uzakta ölür isem,
Beni, sana getirsinler."

Dario Moreno

Nahum'a göre; her cemaat gibi, Osmanlı İzmir Yahudi Cemaati'nin de "kurucu mitleri" vardır. Her İzmir Yahudisi çocukluğundan beri bilir ki; "İspanya'dan 1492'de Aragonlu Ferdinand ve Katolik İsabel tarafından kovulduk"... Ayrıca, İzmirli her Yahudi çocuk bilir ki; "Sultan 2. Bayezid İspanya Yahudilerini candan karşılamıştı". Burada, tüm İzmir Yahudilerinin 1492 yılında İspanya'dan kovulmuş olduklarını var-

saydıklarını görüyoruz. Bu göç öncesinde İzmir ve çevresindeki yerli Yahudiler, "Romaniyotlar"ı "tochavim" yani yerliler olarak çağırıyorlar. Romaniyotlar ise, İspanyolları "megorachim" yani, kovulmuşlar olarak çağırıyorlardı. Aynı şekilde, Tuna Avrupası'ndan ve Rusya'dan ve Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak kazanımıyla Orta Avrupa Yahudi cemaatlerinin birbirini izleyen göçleri de, İspanyolluk dışında bir köken belirten soyadlarının çoğunluğuna rağmen neredeyse silinmiştir (Nahum, 2000: 52-57). Bu tezden hareketle, bugün İzmir Yahudi cemaati nüfusunun İspanyol ve Portekizli kökenleri üzerinde hemfikir olmak durumundayız.

İzmir'de Yahudi nüfusu, pek çok kaynakta benzerlikler göstermektedir, genellikle nüfusun lineer biçimde arttığı ve salgınlar ve depremler dışında bunu muhafaza ettiği görülmektedir. Aşağıda, seyahatleri esnasında İzmir'e uğrayan gezginlerin ve çeşitli kaynakların cemaatin nüfusuna ilişkin genel veriler yer almaktadır.

Mübahat Kütükoğlu, 1576 tarihinde (12 Zilkade 983) İsak adında bir Yahudinin Yakub adlı bir Yahudi'de bir alacak davası olduğunu ve bunun İstanbul'a gönderilmesi için Bursa Kadısına ve Hassa Harcı Eminine yollandığını bildiriyor (Kütükoğlu, 2000: 45).

Yine aynı çalışmada 1583 ile 1591 yılları arasında "Çeşme, İzmir ve Balat İskeleleri ile Sakız ve Merkeb Adası Gümrükleri İltizamları" tablosunda, İltizamın başlangıç tarihi, Mültezimlerin adları (Salamon ve Yasif, Slamon v. Yagob ve Musa v. Yasif, İsak, David ve Şamuel), İltizam süreleri ve bedelleri yer almaktadır (Kütükoğlu, 2000: 44). Bu verilerden de anlaşılacağı gibi, Yahudi cemaatinin İzmir nüfusu 16. yüzyılda oluşmaya başlamıştır.

Gizel E. Hazan, ailesinin atalarının 16. yüzyıldan itibaren İzmir'de yaşadığını, dini ve sosyal hayatta Aaron de Hazan ailesinin cemaate büyük katkıları olduğunu belirtiyor (Hazan, 2000: 20-121).

Tire'deki Yahudi nüfusun varlığı İzmir'den önce olduğuna dair kanıtları ortaya koyan Munis Armağan, mezar taşları, kadı sicilleri ve sinagog belgeleriyle İzmir cemaatini besleyen oldukça geniş bir cemaatten söz ediyor. Hatta, İzmir'de "minyan" oluşturabilmek için Tire'den yardım istendiğinden ve İber göçlerinden önce de önemli bir sosyal ve iktisadi kent konumunda olduğuna işaret ediyor (Armağan, 2005: 7-29).

17. yüzyılda Akdeniz'de ve Ege ticaretinde önemli bir liman olmaya başlayan İzmir, Osmanlı İmparatorluğunun önemli bir merkezi haline geldi ve Ege Bölgesinde dağınık yaşayan birçok Yahudi grubu bu kente göç etmeye başladı. Hatta Selanik ve İstanbul gibi büyük merkezlerden Yahudi aileler İzmir'de oturmayı seçtiler (Sevilla-Sharon, 1992: 80). İzmir'de 1631 yılında 7.000 kişilik bir Yahudi nüfusun varlığından söz ediyor Walter F. Weiker, 1699'daki 1.500 kişilk nüfusun nedenini 1688'de yaşanan depreme bağlıyor (Weiker, 1992: 6). Angelico Maria Müller de 1726 yılında İzmir'e geldiğinde, 2000 kadar Musevi bulunduğunu, 7 sinagog ve okulu olduğunu ve şehrin yüksek kesimlerinde oturduklarını gözlemiş (Müller, 1998: 24).

17. yüzyılın ortalarında Anadolu'da büyüyen bir şehir olan İzmir'de Yahudi nüfusu 8.000 civarında idi (Gerber & Barnai, 1984). Seyyah Jean Baptiste Tavernier 1632 yılında İzmir'e gelişinde 6-7.000 kişilik bir Yahudi nüfustan ve 7 sinagogdan söz etmektedir (Pınar, 1998: 17-18).

Karpat'a göre, 1831 yılında İzmir'de toplam 3706 hane Yahudi bulunmaktadır ve nüfus 15.471 kişidir (%0.04). 1882-1893 Osmanlı Genel Nüfus Sayımı'nda Aydın Sancağı'nda 10.731 kadın, 11.422 erkek bulunmakta. 1906-1907'de 116.266

kadın, 137.169 erkek nüfus vardır. 1914'de toplam Yahudi nüfusu 187.037'dir. Aynı tarihte Müslüman nüfus ise, 154.864'tür (Karpat, 1985: 21-198).

Bu verilerde kayda değer bir husus dikkati çekmektedir: Kadın nüfus erkeklerden her sayımda daha az bulunmuştur. Oysa genel kanı, kadınların her dönem ve sosyal durumda erkeklerle eşit veya biraz yüksek olacağı yönündedir. Bu azlığın bir başka nedeni de, doğumlar esnasındaki anne ölümlerine bağlanabilir, ancak bunun teyidine yönelik istatistiklere sahip değiliz.

İzmir Yahudi cemaati kentte meydana gelen salgın hastalıklardan da nasibini almıştır. 1831 yazında İzmir ve civarında özellikle Yahudiler arasında tahribat yapan kolera salgınında yaklaşık 3000 kadar Yahudi'nin öldüğü bildiriliyor (Atay,1993: 225).

İzmir sancağında hemen tüm kazalarında Yahudi nüfusun varlığını biliyoruz. Örneğin, Tire'de 16. yüzyılın ikinci yarısında 64 hane ve 18 bekâr Yahudi yaşamakta idi. Yahudiler, zamanla İzmir'e göç ederek nüfusun azalmasına yol açmış, ardından, vergi muafiyetleri nedeniyle nüfusları tekrar artmaya başlamıştır. Tire'de 1831 yılında 162, 1891'de 1029, 1914'de 1872, ve 1927 yılı nüfus sayımında 1063 kişilik nüfustan söz edilmektedir (Başaran, 2000: 82-92).

İmparatorluğun batılılaşma çabalarının İzmir Yahudi cemaati üzerindeki etkilerine işaret eden Yakob Barnai, bu dönemde cemaatin diğer Yahudi topluluklarla (İslam dünyasındaki diğer topluluklar ve Batı Avrupa Yahudileri ile) ilişkiye geçtiklerini ve özellikle eğitim ve entelektüel aktivitelerde bir "Maskilim" (Yahudi aydınlanması) yaşadıklarını söylüyor (Barnai, 1992: 21-22)

1900'lerde İzmir'e gelen gezgin Paul Lindau, İzmir'de Yahudilerin 15 sinagogu ve 1832'de kurulan Yahudi Hastanesi'nden, ve toplam 16.000 nüfustan söz ediyor, Yahudi mahal-

lesini de çok kalabalık ve pis bulmuş, büyük bir yoksulluk ve acıdan Alliance'nin bile çözüm olamadığına değiniyor (Lindau, 1985: 160- 163).

Avram Galante 1905 yılında Kahire'de çıkardığı *La Vara* gazetesinde iyi tanıdığı İzmir cemaatini şöyle anlatıyor: " Nüfusu kırk bin kişi, yaşam çok ucuz, iktisadi koşullar mükemmel. Yahudilerin fakir ve geri kalmış olmalarını yöneticilerin olumsuz tutumlarına bağlanmaktadır. Cemaatten bu suçlamalara tepkiler geliyor" (Levi, 1996: 20-22). Görüldüğü gibi, cemaat yönetiminin eksiklikleri yoksulluğa gerekçe olarak gösteriliyor.

A.Bilget 1914 yılında İzmir'de 15 havra, 15 hahamhane olduğundan söz ediyor. Yine aynı eserde, 1849 -1949 yılları arasında İzmir'deki tüccarların reklamlarına yer veriyor: Yahudi tüccarların ithalat ve ihracat sahalarının yaş ve kuru tarım ürünleri, makine ve parçaları, kimyevi maddeler, komisyonculuk, tuhafiye, demir-çelik, deri, kumaş, vb. olduğunu belirtiyor (Bilget, 1949: 68- 192). Ve bu anlatımla İzmir iktisadi hayatının bir profilini de çıkarıyor.

Yahudilerin Osmanlı toplumunda matbuat ve gazetecilikte oldukça söz sahibi oldukları bilinmektedir. 1842-1924 yılları arasında İzmir'de 20 tane gazete ve dergi (Türkçe, İspanyolca, Fransızca) çıkardıkları, genellikle haftalık yayınlanan bu matbuanın bazılarının yıllarca yayın hayatında kaldığı bilinmektedir (Benbanaste, 1998: 21-23, Bora, 1995).

Mayıs 1922'de İzmir'deki "American International School"un eğitimcileri İzmir'in sosyal ve iktisadi koşullarını araştırmış ve bir rapor haline getirmişlerdir. Bu verilere göre, İzmir'deki Yahudilerin durumu şöyle özetlenebilir: 1922 yılında İzmir'de 35.000 Yahudi yaşıyor, hırdavat ticaretini ellerinde bulunduruyorlar (Amerikan Konsolosluğu verileri) (Bali, 2010: 15). Aynı raporda 1919 yılında ölen 85 Yahudi kadının İzmir Belediyesi'ndeki ölüm nedenleri kayıtlarında hastalıkları şu şekilde görülmektedir: İç hastalıkları: 18, kalp hastlalıkları: 8, zatürre: 9,

böbrek hastalıkları: 7, verem: 3, malarya: 6, akciğer hastalığı: 2, yaşlılık-bunama: 3, karın zarı iltihabı: 1, felç: 4, mide hastalıkları: 2, çocuk hastalıkları: 5, grip: 2, kanser: 1, zehirlenme: 1, muhtelif hastalıklar: 11. Bu tabloda Yahudi erkelerin de ölüm nedenleri benzerlik göstermektedir. Aynı tablodaki Müslüman, Rum ve Ermeni nüfusun ölümüne neden olan hastalıklar da benzerlik göstermektedir (Rankin, 2010: 56-57). Görülen o ki, salgın hastalıklar din-millet ayırımı göstermiyor.

Yine 1921 yılına ait raporda, cemaatte 10 gönüllü erkeğin çalıştığı Marbish Aroumim adlı bir organizasyonun varlığını, ve 1919'da kurulan bu organizasyonun amacının yoksul çocukların giysi ihtiyacını karşılamak ve haftada bir ilahiler okumak olduğunu, ayrıca, 1900'de kurulan ancak savaş nedeniyle çalışmasını durduran Ozer Dalim'in Yahudi mahallesinde küçük bir binaya sahip olduğunu öğreniyoruz (Pinneo, 2010: 167-168).

İzmir'den Dünyanın pek çok yerine göçlerin olduğunu Galante'nin çalışmasından öğreniyoruz: İngiltere, Fransa, İtalya, Mısır, Güney Afrika, ABD, Arjantin, Brezilya, Şili, Küba, Meksika, Uruguay gibi ülkelere Birinci Dünya Savaşı esnasında ve Lozan Antlaşması esnasında, Yahudi göçlerinin varlığına işaret ediyor (Galante,1937: 162). Bu göçlerin temel sebebinin iktisadi sıkıntılar ve güvenlik nedeniyle olduğu anlaşılmaktadır.

Beth İsrael Sinagogu Yönetim Kurulu verilerine göre, 20. yüzyılın başında İzmir'de 50.000 nüfus ve 50 tane sinagog ve dua evi bulunuyordu (The Beth İsrael Syn., 1996).

Cemaatin dini yapıları, konut mimarisi ve mahalle örgütlenmesi üzerine ayrıntılarıyla çalışan Minę T. Zeren, 15. yüzyıldan itibaren İzmir'in kültürel mirasına zenginlik kattığını, sinagogların geçmişteki ve günümüzdeki durumunu, *kortijo*ların terk ediliş süreçlerini vurguluyor (Zeren, 2010).

İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali karşısında Türkler ve Yahudiler arasında görülen dayanışma ve ortak tutum, Ya-

hudilerin işgali protesto gösterisi gibi tepkiler (Yetkin, 1992: 199-204) cemaatin kendini ait saydığı topluma bağlılık kıstasını ortaya koyar niteliktedir.

Çalışmamız itibariyle İzmir'de cemaatin çoğunluğunu oluşturan Sefarad'ların dışında, çok az sayıda da olsa Aşkenaz Yahudisinin de bulunduğunu hatırlatmalıyız. Şenocak'a göre İzmir'de 1875'lerde yaklaşık on aile kadar kalan Aşkenaz cemaat yaşıyordu, 1892'de Rusya ve Romanya'dan kaçan birkaç yüz Yahudi İzmir'e yerleşti. Kimi sorunların yaşanması ile beraber, 1901'de bir Aşkenaz Sinagogu kurdular. Birinci Dünya Savaşında birçoğu İzmir'i terk etti (Şenocak, 2003: 202-203). Bugün bu azınlık cemaat içinde Aşkenazların " Azınlığın Azınlığı" olduklarını rahatlıkla söyleyebiliriz.

Yusuf Besalel 1999'da yazdığı çalışmasında, karma evliliklerin giderek yükseldiğine dikkat çekiyor, oranların 1990'da %14.8, 1993'te ise %27.18 olduğunu söylüyor. Bunun sebebinin de gençlerin Yahudi kimliğinden bir *emansipasyon* sonucu ortaya çıktığını, gençlerin ekonomik güçlükler söz konusu olduğunda karma evliliklere kaymanın gerçekleştiğini ifade ediyor. Yine Besalel, Şalom Gazetesinin "düğün-doğum-ölüm" haberlerinin incelenmesinde; 1993 ve 1996 yılları arasında ölümlerin doğumlardan %133 fazla olduğunu gösteriyor. Ayrıca, 1990-1993 yılları arasında boşanmaların %22 oranında olduğunu, ve bu durumun sebebinin gençlerin manevi değerlerlere verilen önemin azalmasından kaynaklanan tahammülsüzlüğün rol oynadığı iddia edilebilir diyor (Besalel, 1999: 200-201). Bu verilerde İzmir cemaatinin genel cemaat yapısından ayrı hesaplanmadığını belirtelim.

Görüldüğü gibi, cemaatin nüfusu giderek azalmıştır, karma evliliklerin oranı giderek yükselme eğilimi göstermektedir, nüfus giderek yaşlanmaktadır, kaba doğum oranlarının düşmesiyle de nüfusun daha da azalacağını söylemek, hem sosyolojik ve hem de demografik açıdan kehanet olmayacak-

tır. Her ne kadar cemaat içerisinde, nüfusun azalışının ifade edilmesi bir çok yönden tedirgin edici olsa da; halihazır durum bu sosyal gerçeği değiştirmeyecek bir süreçtir.

Bugün (2012 yılı) İzmir Yahudi Cemaati'nin nüfusu 1700 kişi civarındadır. Naim Güleryüz ise, yaklaşık 1500 kişilik bir nüfusun varlığından söz ediyor (Güleryüz, 2009: 33). İzmir cemaatinin yeni vakıf statüsü kazanmasıyla yapılan seçimde 1320 kişinin oy kullanacağını ve "İzmir Musevi Cemaati Kültür Mirası" projesini hayata geçireceğini basından öğreniyoruz (Aksoy, 2012: 10).

Cumhuriyet'ten Günümüze İzmir Yahudi Cemaati

"Eskiden Kordonboyu bir başka güzeldi
Hele birbirini bulmasın ellerimiz
Pasaporttan İskeleye hiç bıkmadan
Her akşam kaç kez gider gelirdik
Bazen gözlerimiz denize takılır
Bir bir sayardık körfez vapurlarını"
.....
Ventura, 1991: 22-23

Cumhuriyet oluşturduğu yeni toplum düzeninde, eşit yurttaşlık modelini benimsemiştir. Bu durum, Osmanlı toplum düzeninde olagelen dini farklılığa göre anılmak yerine, dini farklılaşmadan uzaklaşarak her bir bireyi "yurttaş" olarak eşitlemiştir. Bu durum son derece önemlidir; çünkü yeni toplumsal temsilde Müslüman-Gayrimüslim, erkek-kadın ayrımı ortadan kaldırılmış ve bu fiil yasa yoluyla sabitlenmiştir. Hiç kuşkusuz yasalar her zaman gündelik hayatın gerisine düşmekle birlikte, eşitlik ilişki "Efendi" kavramı "bey" kavramına

evrilmiş ve kadınlar da erkekler gibi nüfus sayımlarında "birey" olabilmişlerdir.

"1924 Anayasası, din ve ırk farkı gözetmeksizin eşitlik ilkesini kabul etmiş ve yasalar eşitlik ruhuna göre hazırlanmıştır. Fakat, Müslümanlar ile dini azınlıklar arasındaki eşitsizlikler, siyasi, mülki, idari, ordu ve askerlik, ikamet, dolaşım, dil, vb. alanlarda söz konusu olduğunu" söyleyen Levi (Levi, 1996c: 56-58) yeni ulus devletin dinsel azınlıklar aleyhine düzenlemeleri de içerdiğini ifade ediyor.

"Vatandaş Türkçe Konuş!" hareketi çerçevesinde, 1931 yılında İzmir'de "İzmir Türk Kültür Birliği" kuruluyor, amacı, İzmir Yahudi Cemaati'nin ileri gelenlerinin gayreti ile Béné Bérith cemiyeti İzmir Locası, sonradan Yardım ve Kardeşlik Cemiyeti adını alacak olan Sulh ve Teavün Cemiyeti, Yahudilerin İspanyolca yerine Türkçe öğrenmeleri için her Yahudi'ye bir taahhütname imzalatıyorlar. Türkçe konuşturmada esas hedef kadınlar olduğundan, Yahudi kadınların ve genç kızların Türkçe konuşmalarını sağlamaya alıştırmak için özel bir kadınlar heyeti kurulur... Bu komisyonların kısa vadede başarılı olduğu görülüyor.... Yine bu dönemde Yahudi adları yerine Türkçe adlar alınması yaygınlaşıyor (Bali, 2000: 157 -161). Yeni cumhuriyetin yurttaşlarının Türkçe lehine dil birliğini sağlama çabaları, böylece cemaatin "içten" katkılarıyla gerçekleşiyor.

1934 yılında çıkarılan 2510 sayılı İskân Kanunu, Trakya'daki Yahudilerin merkeze yani İstanbul' a yönlendirilmesi ile sonuçlanan bir sosyal süreci ortaya çıkarmış ve Türkleştirme politikasının sonucu azınlıklar özellikle de Yahudiler üzerindeki etkisi göç ile neticelenmiştir (Aktar, 1996; Karabatak, 1996; Levi, 1996). İzmir ve çevresi ile doğrudan detaylı bağlantısı olmaması nedeniyle bu konu çalışma dışı tutulmuştur.

İkinci Dünya Savaşı döneminde Türk Yahudilerinin toplama kamplarına gönderildiğine dair bilgiler olduğu, hatta; "Bergen-Belsen Toplama Kampında Bulunan Türk Yahudileri" listesinde beş tane "İzmir doğumlu" ibaresini görmek hayli ilginçtir (Mahrad, 1992: 23). Ancak, bu bilgilerin doğruluğuna erişme şansımızın olmadığını belirtelim.

İzmirli Raşel Amado Bortnik'in Şalom Gazetesinde Judeo Espanyol bölümü olan El Amaneser'de yazdığı, İkinci Dünya Savaşı esnasında İzmirli Yahudilerin bine yakın Yunanlı Yahudi'yi kurtarışını da Sara Pardo'nun çalışmasından öğreniyoruz (Pardo, 2007: 62 -63). Savaşa girmeyen Türkiye'nin savaşta akıl almaz işkencelere uğrayan, soykırıma maruz kalan Yahudiler ile ilişkileri başlıca bir araştırma konusunu oluşturmaktadır.

1942 yılında çıkartılan 4305 sayılı Varlık Vergisi Kanunu'nu "gösterişçi tüketimin vergilendirilmesinin doğal sonucu: Keyfilik" olarak tanımlayan Rıdvan Akar, verginin tahakkukunda inanılmaz keyfilikler olduğunu gösteriyor. Ayrıntılara girmeksizin, Varlık Vergisi uygulamalarının Tek Parti döneminde milli devlet ile gayrimüslim azınlıklar arasındaki var olan gerilime işaret eden Akar, Weberyan bürokrasinin etkisini açıkça gösterdiği uygulamaları azınlık karşıtı politikalarla nasıl uyuştuğunu göstermektedir (Akar, 2000: 135-244, Akar, 1992). Muhammet Güçlü de Varlık Vergisi'nde gayrimüslimlerin İstanbul'dan sonra en çok vergi ödeyen şehrin İzmir olduğunu söylüyor ve merkezde 2.798 mükellefe 25.057.500 lira, kazalarda da 1779 mükellefe 1.890.260 lira vergi tarh edildiğini bildiriyor (Güçlü, 1990: 43-53).

1948'de İsrail devletinin kurulması nedeniyle, Yahudilerin İzmir'i terk etmeye başladığını belirten Hanri Benazus, "Varlık Vergisi" nedeniyle ekonomik durumları bozulan Karataş, Mezarlıkbaşı, İkiçeşmelik gibi semtlerde oturan özellikle

gençlerin ve ekonomik durumu iyi olmayanların İsrail'e gitmeyi tercih ettiklerini, 1950 yılında Yahudi nüfusun oldukça azalmış olduğunu, ancak varlıklı ailelerden kalanlar olduğunu, Alsancak tarafındaki yangın yerlerindeki arsalara yerleşenler olduğunu, kalanların da toplumla bütünleştiğini belirtiyor (Gedikler, 2012: 392).

Benzer biçimde, Rıfat Bali de "1948 yılı ekim ayında İsrail'e göç heyecanının İzmir Yahudilerinin tamamına sirayet etmişti, İzmir cemaati yönetimi, göç etmek isteyenlerin büyük çoğunluğunun 15 ila 17 yaşlarında gençler olması nedeniyle, genç kızlarla erkeklerin ancak evlendikten sonra göçmelerini uygun gördü. Evlilikleri teşvik etmek amacıyla gençlerin düğün giderleri ile drahomaları cemaat tarafından karşılanmaya başlandı. Bu nedenle İzmir'deki nüfus ve evlendirme daireleri Yahudi gençlerle dolup taşmaya başladı" diyerek, dönemin yerel basınına dayanarak göçün sosyal/insani yanına değiniyor (Bali, 2003: 234 -235).

Konumuz açısından önemli bir veri de İzmir'den İsrail' göç eden kadınların yıllara ve mesleklere göre dağılımı olmaktadır:

1948	2068	Kadın
1949	13292	"
1950	1215	"
1951	625	"
1952	210	"

Türkiye'den İsrail'e göç eden kadınların mesleki dağılımlarına bakıldığında; her yıl itibariyle, en yüksek meslek kategorisinin "zanaatkâr ve imalatçılar", "idari meslekler ve memurlar" sektörlerinde toplandığı görülmüştür (Bali, 2003: 258 -259).

6–7 Eylül olaylarında İzmir'deki azınlıklar ve yabancılar oldukça etkilenmiştir. Araştırmalar, bu olaylar sonucunda üç

büyük kentte zarar gören iş yerlerinin %12'sinin Yahudilere ait olduğunu göstermektedir. Olaylar sırasında Alsancak'ta Şair Eşref Bulvarı'ndaki Yenice Apartmanı'nda oturan Hayim Danon, çocukluk döneminde yaşadığı bu olayları çok iyi anımsamaktadır. Danon, evlere yönelik saldırılara, evlere Türk bayrağı çektirilmek istenmesine, eşyaların sokağa çıkarılarak yakılmasına ve özellikle de göstericiler tarafından silah kullanılmasına tanık olmuştur (Gedikler, 2012: 215).

1968 yılında İzmir'de kurulan "Türkiye Siyonizmle Mücadele Derneği" antisemitizmin nasıl bir yayılma ve etki gücü olduğunu göstermesi açısından önemlidir (Toktaş, 2006: 208). Bugün bu derneğe ait bir bilgiye rastlamıyoruz.

1996 yılı verilerine göre 2356 kişilik bir nüfus kalıyor İzmir'de (The Beth İsrael Syn. 1996). Göçler, okumak-çalışmak-evlenmek için İstanbul ve / veya yurtdışına giden özellikle gençler bu azalışa "hizmet eder" görünüyor.

1998 yılında İzmir cemaatine uzun yıllar emek vermiş Talmud Tora İlkokulu kapılarını kapatmıştır, artık günümüzde İzmir'de hiçbir Yahudi okulu bulunmuyor.

2011 Yılında "İzmirim" adlı seri ile, İzmir kentine ait anılar, hafızalar, belgeler kitaplaştırılmıştır. Bu seride İzmir Yahudilerine ait pek çok bilgi, Yahudi mahallelerinde sosyal yaşam ve komşuluk ilişkileri de derlenmiştir. Örneğin: Duygu Özsüphandağ Yayman, Tilkilik'i anlatırken; Şabat günü ateş yakmayan Yahudi kadınların Müslüman çocukları çağırdığını, Yahudi kadınların kalabalık ailelerine yetişebilmek için evlerin demirbaş aşçısı, temizlikçisi, terzisi olduğunu, Yavuthanelerde büyüklüğüne göre 10-15 aile oturduğunu, evlerin bir avlu etrafında ortak mutfak-banyo kullandıklarını, boyoz ve kavun çekirdeğinden yapılan sübye sattıklarını tanıklara dayanarak söylüyor (Yayman, 2011: 78-85).

Orhan Beşikçi 1950-1960'ların Basmane'sini anlatırken, Fuar'daki Ekici Över Gazinosu'na Yahudi ailelerin pikniğe gelir gibi konser dinlemeye, temsiller seyretmeye geldiklerini, Yahudi hanelerdeki kolera salgınını, ortak mutfaklarında Sefarad şarkıları söyleyip Sefarad yemeklerini pişirme geleneklerini sürdürdüklerini, Yahudi ailelerin yoğun olarak yaşadığı yerlerden birinin de İzmirlilerin "Bedavalık" dediği Bedavabahçe olduğunu, Şonsol Sinagogu'nun yangını ve sonrasında kalan eşyaların satılmasını, şimdi yerinde oto yıkayıcının olduğunu hatırlıyor (Beşikçi, 2011: 40 -44).

Raşel Rakella Asal Gül Sokak anılarını aktarırken; 19. yüzyılda Gül (Güller) sokağının Kervan Köprüsüne ulaşmak için en kısa yol olduğunu, 1950'li yıllarda çocukken Alsancak'ta Altay lokalinden denize girdiğini, Yahudi boyozunun nasıl yapıldığını, Yahudilerin lokmayı susam yağında pişirdiğini ve böylece daha çıtır olduğunu, Fransız Kültür Merkezin'in yan sokağının "çişli sokak" olarak anıldığını, aile içinde sıkı disiplin içinde yetişen genç kızların flört / sevgili ile buluşma metotlarını, aile içinde çocukların anababalarının gölgesi olduğunu öğreniyoruz (Asal, 2011).

Şükran Yücel, Karantina'nın kozmopolit yapısının 1922'den sonra değiştiğini ve çoğunluğun Müslümanlar ve Yahudilerden yana değiştiğini, Birinci Karantina'da yani, Karataş okulundan Güzelyalı'ya kadar olan kısımda 1950'lerde bir Yahudi mahallesi gibi olduğunu, sonra çoğunun İsrail'e ve Alsancak'a yerleştiğini söylüyor. Sara Pardo'nun çocukluk anılarından hareketle; Karantina'daki Yahudilerin aile ilişkilerini, evde kadının rolünü, yoksulluğun eğitime ve sanata nasıl engel olamadığını, Müslümanların ve Musevilerin iyi komşuluk ilişkilerini, annesinin babasına karşı nasıl idareci olduğunu (Pardo "bizde bir deyim vardır: Anneler önlük gibidir, her

şeyi örterler" diyor), şimdilerde çok az Yahudi'nin orada yaşadığını öğreniyoruz (Yücel, 2011: 50-58).

Benzer biçimde Henri Nahum da, hali vakti yerinde olan Yahudilerin, aşırı kalabalık olan mahallelerden Çeşme yolu üzerinde kurulmuş Karataş-Karantina-Göztepe'ye taşınıp, ahşap balkonlu avluları doğrudan denize açılan modern evler yaptıklarını, gençleri denize girmeye teşvik ettiklerini, ailelerin burjuvaziyi en çok kıyafetlerine yansıttıklarını, aile adlarının Türkçeleşerek veya ikinci bir isim alarak dönüşüme uğradığını, çok yaşlıların Yahudi-İspanyol dilini ve Fransızcayı bildiğini, vaktiyle Frenk mahallesi olan Alsancak'ta batı tarzı konutlarda yerleştiklerini anlatıyor (Nahum, 2008: 107 -122).

Cengiz İlhan da, Karşıyaka'da 1930'lu yıllarda Cumhuriyet İlkokulunda sınıfının yüzde onu yirmisinin Yahudi çocukları olduğunun, hemen herkesin bir veya iki Yahudi komşusu olduğunu, kimi Yahudi kadınların badanacılık yaparak para kazandığını, İkinci Dünya Savaşı yıllarında Yahudi karşıtı esen sert rüzgârların İzmir'deki bu birlikte yaşamı olumsuz etkilediğini, "iki tuzlu bir yumurta"yı (boyoz), eve gelen misafirlere reçel ikramını hafızasına yerleştirmiş. Ama asıl zeytinyağını anlatıyor, gençliğinde "Yahudi gibi yemeklerde zeytinyağı kullanır" sözünü hatırlıyor. Zeytinyağının İzmir mutfağında kullanımının Rumlardan çok Yahudilerin etkisiyle olduğunu, "Musevi usulü et yemekleri soğan ve sarımsakla ve kuyrukyağı yerine zeytinyağı ile yapıldığını" söylüyor. Yine, Çeşme'de plaj sefaları, ailece dışarıda yemek gibi artık alışılmış sosyal yaşam biçimlerini İzmirlilerin Yahudilerden öğrendiğini söylüyor (İlhan, 2011: 69-72). Yahudilerin komşuluk ilişkileri içinde olduğu Müslüman komşuları üzerindeki etkilerine güzel bir örnektir bunlar.

Yaklaşık elli-yetmiş yılık bu hatıralar da bize gösteriyor ki, artık, İzmir'in yalnızca homojen bir bölgesinde, yani Alsancak'ta yaşayan cemaat, kentin ekonomik ve sosyal dönüşümünden oldukça etkilenmiştir. Artık Karşıyaka'da yaşayan birkaç aile, Karataş'da birkaç aile dışında İzmir'deki başka semtlerde Yahudi ikametine rastlayamıyoruz. Bu homojen ikamet düzeni eski komşuluk ilişkilerini de olumsuz etkilemiştir. Yaşlılar geçmişteki acı-tatlı hatıraları torunlarına aktarırken, gençler üniversite eğitim ve / veya daha iyi şartlarda iş bulmak için İzmir'den İstanbul'a "kaçmanın" yolarını arar durumdadırlar. Tıpkı diğer yaşıtları gibi...

Günümüzde, İzmir'in sosyal hayatında cemaatin Karataş Hastanesi, Yaşlılar Yurdu (Bkz. Okçay, 2008), Sinagoglar, Çeşme Dua Evi, Kültür Derneği (Liga), İyi Niyet Grubu, Kadınlar Kolu, Makabiyat Grubu, kaşer kasap, vb. gibi kurumlarıyla her yaş grubuna ve ihtiyaç sahibine hizmet götürmektedir. Bugün Cemaatin başkanlığını yürüten Jak Kaya ve 10 kişilik ekibi, çeşitli sosyal komiteler, cemaatin sosyal organizasyonlarını ve yükümlülüklerini yerine getirmek için çalışmaktadırlar. Gözlemlerimize göre, cemaatin kadınları tüm bu grup içi aktivitelerde önemli bir işleve sahip olmaktadırlar.

2.Bölüm
Yahudilik İnancında Kadın

Her dinde kadın, doğurganlığı yoluyla nüfusu artırarak yeni iman edenleri topluma katar. İslam dininde de kadının yeri sözünü ettiğimiz nüfusun yeniden üretimiyle yakından ilişkilidir. Ve bu durum kadının toplumdaki yerini belirleyen en temel unsurlardan olmaktadır (Okçay, 2004: 333-341).

Yahudi inancına göre de kadın çok önemli bir sosyolojik ajandır. Çünkü din kadın yoluyla aktarılır. Diğer bir deyişle, Yahudi dininden olan bir kadının doğurduğu bir çocuk, baba hangi dinden olursa olsun Yahudi olmaktadır. Bu şu demektir: Diğer monolitik dinlerin, yani Hıristiyanlığın ve Müslümanlığın aksine, doğum yoluyla topluluğa katılan her çocuk Yahudi annesinin dinini devam ettirmekle yükümlüdür. Bu da kadının, annenin dinsel sosyalizasyon ajanı olarak öneminin en önemli kanıtıdır.

Yahudi kutsal metinlerinde kadınların nasıl yer aldığını ve durumlarını genel hatları ile değerlendirelim.

Yahudilik inancının en önemli kutsal kitabı olan Tevrat'da (Eski Ahit) kadın nasıl yer alıyor diye bakacak olursak, şöyle bir tablo çıkar karşımıza:

Tekvin 1 / 27: *Ve Allah insanı kendi suretinde yarattı, onları erkek ve dişi olarak yarattı.* (Yaradılıştaki cinsiyet ayırımı)

Tekvin 2 / 18-25: *Ademin yalnız olması iyi değil, ...* (Kadının kaburgadan yaratılışı)

Tekvin 3 / 1-24: *Yasak meyve, yılana uyan kadın, acıyla doğum yapmak, cennetten kovuluş.* (Cinsiyetçi bakış-kadının erkek karşısında suçlanışı)

Tekvin 4 / 19: *Lamek iki karı alır: Ada ve Tsilla.* (Polijini-Çok eşlilik)

Tekvin 5 / 4: *Kızların görevi çocuklar doğurmaktır.* (Kadının ilk toplumsal görevi)

Tekvin 12: *Abraham'ın karısı Saray'ın güzelliği, firavuna eş oluşu.* (Kadının fiziksel güzelliğinin evlilikteki imtiyazı oluşu. Günümüzdeki güzellik mit'inin kutsal kökleri)

Tekvin 16: *Saray'ın Mısırlı cariyesi Hacar Abraham'dan İsmail'i doğurdu.* (Zina faktörü)

Tekvin 21: *Yaşlı Sara doğuruyor.* (Kadının doğurganlık döneminin yaş sınırı !)

Tekvin 30 / 26: *Yakub'un karıları...* (Çok eşlilik)

Çıkış 2: *Firavunun kızı Musa'yı buluyor.* (Mucize kurtuluş, aynı zamanda Firavunun kızının çocuk sahibi oluşu)

Çıkış 21: *On Emir* (Toplumsal kurallara uymada cinsiyetçilik göz ardı edilmiyor)

Levililer 12: *Bir gebe kadın erkek doğurursa 7 gün murdar (adet gibi), kız doğurursa iki hafta murdar.* (Kız çocuğuna karşı doğumla başlayan ayrımcılık ve bunu annenin yüklenişi)

Levililer 15: Adet akıntısı 7 gün murdar, ona her dokunan akşama kadar murdar, üzerine oturduğu / yattığı murdar. Ona dokunan adam yıkanacak. (Adet kanı yoluyla kadının kirli-pis sayılışı)

Levililer 18: *Adet murdarlığında çıplaklığını açmak için bir kadına yaklaşma.* (Kadının adet döneminde erkeğin kirli sayması nedeniyle kadına yaklaşmaması)

Levililer 19: *Zina, ensest murdardır.* (Kadını aile içinde ve dışında koruma! Aslında aile kurumunu koruma)

Levililer 21 / 7: *Fahişe yahut bozuk kadın almayacaksın.* (Fahişe kadınla veya bekâretini kaybetmiş kadınla evlenmeyi yasaklayan bir yaptırım, erkeğin selameti için)

Levililer 22 / 13: *Dul / boşanmış, zürriyeti olmamış, kahin kızı babasının ekmeğinden yiyecek.* (Kadının toplumda göreli korunuşu)

Tesniye 22: *Bekâret, kızlık, zina, boşanma* (Kadınlık hallerini toplumsal olarak denetim altında tutmak)

Tesniye 23 / 17: *İsrail kızlarından ve İsrail oğullarından kendilerini fuhşa vakfetmiş kimse olamayacaktır.* (Bir soy dini olan Yahudiliğin, topluluğu "korumak" için fahişeliğin olamayacağı)

Tesniye 24: *Bir kadında utanılacak bir şey bulan bir adam onu bırakabilir.* (Erkeğin kadında "utanılacak" şey bulması halinde evliliğin sonlanacağı!)

Ester 2 /12: *Kadın temizliği (kraliçe Ester).* (Kadının erkeğe / ilişkiye hazırlığı)

Hezekiel 16 / 44: *Anası nasılsa kız da öyle.* (Annenin kızının temel sosyalizasyon ajanı olması)

Mikael 7 / 5-6: *Komşuya inanmayın, yakın dosta güvenmeyin, koynunda yatan kadından ağzının kapı kanatlarını koru. Çünkü oğul babayı tahkir eder, kız anasına karşı, gelin kaynanasına karşı*

kalkar, insanın düşmanları kendi evinin adamlarıdır (Eski Ahit, 1993). (Kadının güvenilmez / isyankâr olacağına dair önyargı-kalıp yargı)

Görüldüğü gibi, Eski Ahit Yahudi kadının toplum içinde, aile içinde nasıl algılanması gerektiğini, ve bunun kadınların öğrenip uygulamasının altını çiziyor. Eski Ahit'in bu öncü misyonu, diğer tek tanrılı dinlerin de (Hıristiyanlık, Müslümanlık) kutsal kitaplarındaki kadın imajına, kadın kimliğinin oluşumuna katkıda bulunmaktadır.

"Sadece erkekler tarafından kaleme alınan Talmud'da kadın cinsi ikinci sınıf olarak tanımlanmış, kadınların sosyal, dini ve en tabii hakları olan kişilik hakları hep ikinci sınıf muamele görmüştür" diyen Sara Yanarocak, Talmud'da bu ikincil konumlanışın örneklerini sıralıyor:

> Şahitlik: 4. yüzyılda Babil'de bir Talmudist olan Ribi Rava, kadını o denli küçümsemiştir ki, kadının herhangi bir davada şahitlik etme hakkını bile elinden almıştır. Sadece mecburiyet halinde ikinci derecede şahitlik etme hakkını tanımıştır. Bugünkü modern rabbinik mahkemelerde genellikle kadının şahitliği artık kabul görmektedir.
> *Dini Görevler*: Kadınla erkek arasındaki farklılıkların en bariz örneği 10 Emir'de görülür. Buradaki tüm emirler erkeğe verilmiş, kadınların da onların gözetimi ve emirleri altında bunlara uymaları gerekliliği ima edilmiştir. Sadece 'çalmayacaksın' emri aynen erkek gibi kadına da verilmiş, 'anneye ve babaya hürmet edeceksin' emri de direkt olarak ona emredilmiştir. Diğer emirler kanun koyucu kocalar tarafından eşlere tebliğ edilecektir. Günlük duaları etme yükümlülüğü taşımayan kadınlar, yine de eğer istiyorlarsa günün üç bölümlük ilk zaman diliminde duasını edebilir. Talmud yazarlarından bir ribi, kadınla erkeğin arasında dini görevleri yerine getirme açısından elbette farklılıklar

gözetilmesi gerektiğini, çünkü günlük hayatta evin dışında olan erkeğin, her şeyden görevler yüzünden adeta hapsolmuş ve koşturan kadından ise böylesi beklentilerde bulunmanın abes olduğunu savunmuştur. Çünkü kadın her şeyden evvel erkeğinin ve evinin hizmetini görmek ve onları rahat ettirmek için vardır.

Şükran Duası: Her sabah edilen mutad duada, erkeklerin biraz acaip karşılanacak bir şükran duası bölümü vardır: "Beni kadın olarak yaratmayan Rabbim Tanrıya şükrediyorum". Sabah duasına bunu rahatlıkla koyabilen din bilginleri, bunun yanı sıra evlendikleri eşlerini çok severler. Bu da kuşkusuz onun üzerine başka bir kadın almamalarından ve evdeki konumlarının önemli ve etkileyici olmasına izin verdiklerinden anlaşılır.

Tora'nın Okunması: Talmud kanunlarına göre kadınlar her ne kadar Tora okumak üzere sinagoglarda sefere kaldırılabilse de, kaldırılmamaları "toplumun şerefi için" daha yerindedir.

Eğitim: Talmud kanunları gereğince kadınlar eğitim görmekten ve özellikle Tora'yı öğrenmekten muaf tutulmuşlardır. Kadınlara öğretilen ve söylenen sadece şudur "Oğullarını okula göndereceksin, eğitim almasını sağlayacaksın. Yüreklendirip destek olacaksın. Kocanı bu yolda etkileyecek ve öğrenimin çok önemli olduğuna dair onu ikna edeceksin." Fakat bugün en tutucu Ortodoks Yahudiler de bile kızlar normal eğitimlerin yanı sıra Tora eğitimi de almaktadır.

Boşanma: Kanunen 'sahibi' olan kocasından çok daha az haklara sahip olan kadın, kocasının istediği doğrultusunda bir biçimde boşatılabilir. 11. yüzyılda yaşamış olan Rabenu Gerşon buna yeni bir şart eklemiş, kadının rızası olmaksızın boşanmayı yasak etmiştir. Yine aynı kanuna göre, kadının rızası olmadan erkek ikinci bir eş alamayacaktır. Çünkü hem Tora ve hem de Talmud kanunlarında erkek için çok evlilik geçerlidir, kadın bu hükme karşı gelemez ve kabul etmek zorundadır.

Midraşik Bir İzah: Tanrı; 'Ben onu Adam'ın kafasından (başından) yaratmadım, işte o yüzdendir ki o başını gururla ayakta

tutmamalıdır. Göze çok hoş ve alımlı görünmemelidir. Kulakları her şeyi duymamalı, öğrenmemelidir. Ağzı fazla laf yapmamalı, çok konuşmamalıdır. Yüreği kıskanç olmamalı. Eli çok usta olmamalı. Ayakları avare bir şekilde işsiz güçsüz çalışmamalıdır. Ben Adam'ın en hareketsiz ve göze batmayan bölümünden yarattım yani kaburgasından, işte onun içindir ki, sessiz ve alçakgönüllü olmalı, göze batmamalıdır' demektedir. Diğer bir Midraşik bölümde kadının çeşitli olumsuz özelliklerinden söz edilmiştir. Bunlar açgözlülük, dedikoduculuk, tembellik, gaddarlık, kıskançlık, gevezelik ve boşboğazlık gibi.

Talmudik bir pasajda şöyle bir cümle bulunmaktadır 'Dünyaya 10 değişik şekilde konuşma biçimi sunulmuş, kadın ancak dokuzunu alabilmiştir'" (Yanarocak, 1998: 56-61). Görüldüğü gibi, Sara Yanarocak kutsal metinlerin kadınları konumlandırışındaki cinsiyetçi bakışın altını çiziyor.

Yahudi dininde kadın peygamberlerin varlığından söz eden Ö. F. Harman, bu durumu şöyle açıklıyor: "Yahudi dininde ruhbanlık, Harun neslinden gelen, Levi sıbtından olan, sadece erkeklere has ve miras yoluyla intikal eden bir müessese iken (Çıkış, 28/1-43), peygamberlik kabile ve cinsiyet ayırımı gözetmemektedir. Bu sebeple Eski Ahit'te kadın peygamberlerden de bahsedilmektedir. Nebi kelimesinin müennes şekli olan *nebi'ah* kelimesi Eski Ahit'te altı defa geçmektedir. Kadın peygamberler şunlardır: nebiye Miryam (Çıkış: 15/20), peygamber Debora (Hâkimler, 4/4), peygamber Hulda (II. Krallar, 22/14; II. Tarihler, 34/22), peygamber Noadya (Nehemya, 6/14). Ayrıca İşaya peygamber zevcesinden nebiye diye bahsetmektedir (İşaya, 8/3)" (Harman, 1990: 570).

Yanarocak da, Biblik ve daha sonraki dönemlerde o dönemlere damgalarını vurmuş kadınlardan söz ediyor: Moşe

Rabenu'nun ablası peygamber Miryam, M.Ö. 640-609 yılları arasında hem peygamberlik hem de hakimlik yapmış olan Debora, peygamber Hulda gibi. (Yanarocak, 1998: 61).

Osmanlı toplum düzeninde gayrimüslim *zımmi* statüde yer alan Yahudilerin kadınları, özellikle de Müslümanlarla karşılaştırılarak belirli kısıtlamalara tabi tutuluyorlar (burada diğer zımmi toplulukların tartışmasını dışarıda bırakıyoruz. H. O.). Bu sınırlılıkları Lewis şöyle açıklıyor: "Gösterişli kıyafetler giyinmeleri, pahalı mücevherler takmalarını yasaklayan düzenlemeler. Dışarı çıkarken Müslüman kadının aksine yüzlerini açık tutmalarının şart koşulması" (Lewis, 1984: 40) gibi hükümler, Müslüman-gayrimüslim ayırımının kadınlar üzerinden oldukça açık bir biçimde gösteren kanıtlar olmaktadır.

1929 yılında İstanbul'da David Fresko Yahudi kadınlara seslenerek, kadınların tanrı ve peygamber tarafından nasıl yüceltildiğini, kutsal metinlerde kadınların nasıl önemle yer aldığını, kadınların görev ve sorumluluklarına nasıl sahip çıkması gerektiğini anlatıyor (Fresko, 1995: 19-23).

Cemaat yapısı içinde annenin din aktarıcılığı, Yahudiliğin kadınları baş tacı ettiği veya modernizmin sonuçlarından olan kadın haklarının ilksel savunuculuğunu yaptığı çıkarılmamalıdır. Başlangıcından günümüze değin, Yahudi toplulukların ataerkil sosyolojik özellikleri taşıdığı bilinmektedir.

Kadınların aile içinde en önemli fonksiyonu çocukların sosyalizasyonu olduğu tüm aile sosyolojisi kuramlarının esasını oluşturmaktadır. Kadının sosyal kimliğini ortaya çıkaran ana unsur, Yahudiliğin özünü oluşturan din aktarıcığı üzerinden kurulmaktadır.

Seferad Atasözlerinde Kadının Yeri

"Anasına bak kızını al,
Kenarına bak bezini al !"

Türk Atasözü

Bir gelenek aktarımı olarak kabul edilen atasözleri, kültürün kuşaklar boyu yaşamasına aracılık eder. Kulaktan kulağa, dilden dile aktarılan bu atasözleri ve deyimler yaşlıdan gence doğru kültürün akmasına hizmet eder. Klara Perahya ve arkadaşlarının hazırladığı Sefarad Atasözleri (Erensya Sefaradi: Proverbos i Diças, 1994) adlı eserde, İber Yarımadası'ndan günümüze kadınlara dair, ev ve aile yaşantıları, çocukları, vb... ile ilişkilerini yeterince açık gösteriyor. Bu atasözleri ve deyimlerden birkaç örnek verecek olursak;

"De los tuyos mal avles, i mal no oygas. [Ailen için kötü söylesen de duymayasın]
Kaza mia, nido mia. [Evim yuvamdır]
Ken kaza konsyente. [Evlenen baş eğer]
A la mujer sayva, el marido la yama: "ermana". [Bilgin kadına kocası bacım der]
Al marido komo lo ambezates, al ijo komo lo kriates. [Kocayı nasıl alıştırdınsa, oğlunu da nasıl yetiştirdinse]
Ande no ay madre no ay ni padre. [Anne yoksa baba da yoktur]
Delantre de marido ni se pişa, ni se beve. [Kocanın önünde ne işenir, ne de içilir]
Ken marido tyene de servir i no de durmir. [Kocası olan uyumaktan çok vaktini hizmet etmekle geçirir]

La ija nase para parir, el ijo para resivir [Kız çocuğu anne olmak için doğar, erkek çocuğu ise almak için]
La mujer aze la mujer dezaze. [Kadın yapar, kadın yıkar]
Madre! Kualo es kazar? Parir, flar i lazdrar u yorar? [Anne, evlilik nedir? Doğurmak, iplik eğirmek, çile çekmek ve ağlamak mı?]
Pleto entre marido i mujer, la koçla tyene de venser. [Karı koca arasındaki kavgayı yorgan halleder]
Yerros de kazados, ke no sepan vizindados. [Evli çiftlerin yanlışlarını komşular bilmesin]
Mi ermuera byen giza, ma guay d'el azete i de l'arina. [Gelinim güzel yemek pişirir, ama vah yağla una]
De kep pari, mi papo no inçi. [Doğurduğumdan beri gırtlağımı dolduramadım]
Ken ijo kria oro fila, ken ija kria ansyas enfila. [Erkek evlat büyüten altın dokur, kız evlat büyüten dertleri ipe dizer]
Ken no es tapadera, no fuera paridera. [Örtmesini bilmeyen doğurmamalı]
La ke no tyene ija, no tyene amiga. [Kızı olmayan annenin arkadaşı yoktur]
La madre piadoza kita la ija haragana. [Fazla hoşgörülü annenin tembel kızı olur]
El kaveyo largo, el sehel kurto. [Saçı uzun aklı kısa]
La mujer guadra el sekreto ke no save. [Kadın bilmediği sırrı saklar]
Tripas sekas. [Kuru batın-kısır kadın]
Mira la madre i toma la ija. (Anasına bak, kızını al)
Ken peka kontra İsmael, peka kon İsrael [İsmail'e karşı gelen İsrail'e karşı gelmiş sayılır] (Perahya & Toledo & Danon & Ender, 1994).

Görüldüğü gibi, her toplumun sözlü-yazılı kültürünün geleneksel ifade biçimi olan atasözleri ve deyimler, Sefarad Yahudilerinin kültürünün devamlılığını sağlamak açısında çok önemli bir misyon taşımaktadırlar. Kız çocuğunu kadın, kadını eş-anne yapmanın yolu, bu geleneksel sözlerde yatmaktadır. Kadının aile içindeki idare edici rolü, aile içindeki sorumlulukları, toplumun kadına bakışı, kadından bekledikleri bu kültür aktarıcısı sözlerle tanımlanıyor.

Kimliğe Dair

İzmir Yahudi Cemaati'nin kadınlarının kimliğini tartışmak için yola çıktığımızda, sosyal bilimcilerin son yıllarda sıkça üzerinde durduğu "Kimlik" kavramına dair geniş bir seçki çıkıyor karşımıza... Çok genel hatları ile bir göz atalım:

En genel anlatımıyla kimlik, bireyin kim olduğunu ('he or she') tanımlamasıyla ilgilidir. Bir bireyin kimliği iki temel kaynağı vardır: birisi, uygun davranışların tanımıyla beliren sosyal rollerin inşası ve diğeri bireysel yaşam hikâyesidir. Bu tanım kimliğin dört yüzünü ortaya koyar: Sosyal kimlik, benlik kavramı, bireysel kimlik ve ego kimliğidir (Dashefsky & Shapiro, 1976: 5). Çalışmamızı bireylerin sosyal kimliği üzerine inşa ettiğimiz için; Dashefsky'nin sosyal kimliği nasıl tanımladığını görelim: Sosyal kimlik, bireyin diğer kimliklerine, yani yaş, meslek veya etnik kimliğine katkıda bulunuyor, "orta yaşlı Yahudi bir avukat" gibi. (Dashefsky & Sapiro, 1976: 6).

"Ben kimim?" sorusunun cevabını sosyal alanda taşıdığımız rollerle vermemiz anlamını taşıyor. Kimliğimizin kişisel, sosyal ve genel yanlarına dikkat çeken Bilgin, kişilik özelliklerinin yanı sıra sosyal rol ve statülerinin de kimlik tanımlamalarında önemli bir yere sahip olduğunu göstermiştir (Bilgin, 1996: 9-10). Tajfel'e göre sosyal kimlik, sosyal gruplar arasın-

daki karşılaştırmadan ortaya çıkan sosyal kategorilerin uluslararasılaşmasından doğar (Tajfel, 1978).

M. Castells'e göre kimlik, "insanların anlam ve tecrübe kaynağıdır. Kimlikler aktörlerin kendileri için anlam kaynağıdır ve onlar tarafından bir bireyleşme sürecinde inşa edilir. Sosyolojik açıdan asıl mesele, kimliklerin nasıl, nereden hareketle, kim tarafından, ne için üretildiğidir. Kimliklerin inşası, tarihten coğrafyadan, biyolojiden, üremeye yönelik kurumlardan, kolektif hafızadan, kişisel fantezilerden, iktidar aygıtlarından ve dinsel vahiylerden malzemeler kullanır.... Kimliğin çok önemli bir meselesi de, ona ait olan insanlara getireceği yararlardır. Kimliğin inşasının bir türü olan direniş kimliği türü, cemaatlerin yaratılmasını da beraberinde getirir" Castells, bunun toplumumuzdaki en önemli kimlik inşası tipi olduğunu söylüyor (Castells, 2008: 12-16).

Williams ve Giles'e göre sosyal kimlik kuramında kadınların kimliği, erkeklerle mukayese edilişlerinden ortaya çıkmakta ve kadınları dezavantajlı *gender* grup (toplumsal cinsiyet grubu) olarak var olduğunu söylemektedirler. Kadınların kocalarının mesleği ve pozisyonu ve sosyal statüsünü yükseltmek için çaba sarf etmelerini kendi benlik imajlarını geliştirmek için kullanabilirler. Kadınlar çok sayıda sosyal kimliği "kadınlık" (*womanhood*) şemsiyesinin altında toplarlar (Skevington & Baker, 1989: 4-5).

Dinselliğin dinsel rol kimliğiyle sarmalandığını söyleyen Wimberley, dinselliğin iki bileşeni olduğunu ve bunların normlara bağlılık ve kimliğin dikkat çeken unsurları olduğunu ve dinselliği ölçebilmek için bu iki temel karakteristiği ölçerek, bu anahtar kavramlarla dinsel rol kimliğinin daha iyi anlaşılacağının ifade ediyor (Wimberley, 1989: 133).

Yukarıdaki kimlik kuramlarında görüldüğü üzere, her kuramcının kimliğe atfettiği anlamlar farklılaşmakla birlikte, ortak kanı bireyin ve / veya grubun kendini diğer bireylere ve / veya gruplara göre nasıl tanımladığı-ifade ettiği üzerine yoğunlaşmaktadır. "Sen kimsin?" veya "Ben kimim?" sorusuna verilecek onlarca cevabın bulunduğu günümüzde, çalışmamız şu kimliklerin üzerinden yürümektedir:

Din Kimliği ---------- *Yahudi,*
Cinsiyet Kimliği ---------- *Kadın,*
Din Ayrıştırıcı Kimliği ------- *Sefarad Yahudisi,*
Coğrafi / Kent Kimliği ------- *İzmir / İzmirli,*
Cinsiyet Rolü Kimliği -------- *Eş / Anne.*

Diğer bir anlatımla; Araştırmanın öznesi olan Sosyal kimlikler, diğer kimliklerinden sıyrılarak tanımın sınırlarını belirliyor. Yani:

Erkek değil ----------*Kadın,*
Müslüman, Hristiyan, Budist, Alevi, Katolik, vb. değil --------*Yahudi,*
Falaşa, Kudüs Yahudisi, Aşkenaz, vb. değil ---------- *Sefarad Yahudisi,*
İsrail'li, Paris'li, İstanbul'lu, New York'lu, Haifa'lı vb. değil - İzmirli.

3.Bölüm
Araştırmanın Tasarımı

Bu Bölüm alan araştırmasının tasarlanması, uygulanması, istatistik analizlerin yapılıp tablo ve grafiklere dönüştürülmesi ve yorumlanmasına ayrılmıştır. Çalışmanın deskripsiyonel bir araştırma olması, bilinçli bir seçimdir: çünkü örneklemde yer alan kadınlara sorulacak en küçük bir soru, onların grup içindeki tanınırlıklarına hizmet edebilir, kolaylıkla deşifre olmalarını sağlayabilirdi. Projenin etik amacı, İzmir Yahudi Cemaati kadınlarını tanımak ve tanımlamaktır, Kimliğini-kimliklerini nasıl tanımlıyor öğrenmektir. Diğer bir deyişle amacımız; "üzüm yemektir, bağcı dövmek değil".

Yöntem-Teknik-Evren-Örneklem-Sınırlar-Görüşme Formu

Araştırmamız Nicel araştırma yöntemine dayanmaktadır. Bu seçimin birkaç nedeni vardır:

Birincisi olabildiğince çok kadına ulaşabilme isteğidir. Bu istek de, "ne kadar çok = o kadar yüzeysel" handikabı bu tür araştırmalar için geçerli olabilmekle birlikte, erişilebilecek tam

sayı göz önüne alındığında, nicel araştırma bir "profil çıkarma" hedefine ulaşmada sorun yaratmamıştır.

İkinci neden, İzmir Yahudi Cemaati'ni yakından tanımanın verdiği bir öngörü ile, kadınlarla birebir / yüz yüze derinlemesine bir çalışmanın gerçekleşemeyeceğine olan kanaatimizdir. Bir başka ifade ile, kadınlarla yüz yüze konuşma olanağı araştırılmış ve görüşmeci bulmanın olanaksızlığı ortaya çıkmıştır. Daha açık ifade edecek olursak; kadınlar yüz yüze bir görüşme yoluyla kimliklerini ifade etmekten kaçınacaklarını ve bu nedenle görüşülecek denek bulmakta sıkıntı çekeceğimizi, hatta "bu işten vazgeçmemizi" tavsiye etmişleridir. İzmir Alsancak semti küçük, sınırları belirgin bir bölgedir ve cemaatin hemen tümü bu bölgede ve birbirine yakın mekânlarda ikamet etmektedirler. Hemen herkes birbirini tanımaktadır. Tüm bu koşullar çerçevesinde içinde bulunduğumuz durum da bizi nicel / deskripsiyonel bir çalışmaya yöneltmiştir.

Üçüncü neden ise, alanında ilk olacak bu çalışmanın öncelikli hedefinin cemaat kadınları grubunu tanımak, tanımlamak oluşudur. Bu alandaki literatür eksikliğini de dikkate alınca, genel bir araştırmaya duyulan ihtiyaç ortaya çıkmıştır. Bu nedenle, bir sosyal grubu genel özellikleri ile tanımlamak, bugünkü sosyal koşullarda yeterli ve gerekli olmaktadır. Bundan sonra araştırma yapacak sosyal bilimcilere ve akademi dışı araştırmacılara bir alt yapı oluşturma isteğidir.

Araştırmanın evreni İzmir'dir. İzmir Yahudi Cemaati'nin 21 yaş üzeri olan tüm kadınlarından oluşmaktadır. Cemaatin toplam nüfusunun 2005 yılı aralık ayı itibariyle 1800 kişi civarında olduğu cemaat yönetiminin verdiği bilgi ile saptanmış olup, 21 yaş üzeri kadın nüfusun 500 kişi civarında olduğu ön tahmini kabule alındığında; örneklemimiz beş yüz kadın ol-

maktadır. Bu nedenle, görüşme formunu eksiksiz dolduran 203 kadının evreni temsil eder nitelikte olduğu kabul edilmiştir.

Alan çalışmasında veri toplama aracı, anket tekniği ile gerçekleşmiştir. Bu teknik nicel araştırmanın en iyi veri toplama aracı olarak işlevsel olmuştur. Aşağıda özelliklerine yer verdiğimiz anket / görüşme formu için şu bilgiler yeterli olacaktır.

Hazırlanan Görüşme Formları (Bkz. Ek:1), öncelikle cemaat başkanının onayına sunulmuş, araştırmanın amacı, nasıl bir araştırma hedeflendiği, kimlere erişilmek istendiği, vb. bilgileri verilip onay ve desteği alındıktan sonra; İzmir'in Alsancak semtinde ikamet eden 21 yaş üzeri kadınlara, araştırmacının kişisel tanışıklıkları, Liga toplantısı, arkadaşları, öğrencileri vasıtasıyla bu 500 kadına eriştirilmek üzere 550 adet dağıtılmıştır. Bu dostlardan formların tam ve zamanında doldurmalarını beklediğimizin iletilmesi istenmiştir. Mayıs 2006-Eylül 2006 tarihleri arasındaki dört ay içerisinde irtibatta olduğumuz aracı kadınlar ile sık sık görüşülmüş, formların dağıtımı ve eksiksiz tamamlanmaları yönünde kontroller yapılmıştır. Ancak, tüm çabalarımıza rağmen; geri dönen 215 formdan 203 tanesi amacına uygun doldurulmuş kabul edilmiştir. Diğer 12 form, demografik tanımlayıcı ve kimlik sorularının boş bırakılması nedeniyle analize alınmamıştır. İzmir Alsancak semti küçük bir lokasyondur, herkes birbirini tanımaktadır ve bu yüzden birebir görüşme yapma olanağı ortadan kalkmış olmaktadır.

Görüşme Formu cemaat kadınlarını tanımak, genel görüşlerini öğrenmek ve bir deskripsiyon yapabilmek amacına yönelik olarak otuz dokuz soru halinde düzenlenmiştir. Form'da demografik yapıyı saptamak için dört tane kapalı uçlu soru ve on iki tane açık uçlu soru bulunmaktadır. Ardından, yirmi üç tane açık uçlu tamamlama sorusu gelmektedir.

Tamamlama cümleleri cemaat kadınlarının görüşlerini / fikirlerini kısaca belirtmelerine yönelik olarak hazırlanmış olup, deneklerin tamamlamaları istenmiştir. Tamamlama cümlelerinin sonunda, görüşmecinin varsa söylemek istediklerini yazmaları istenmiştir ve boşluk bırakılmıştır. Böylece, toplam kırk tane soru analiz için hazır hale gelmiştir.

Kırk tane sorudan elde edilen tüm bilgiler SPSS analiziyle, sayı, yüzde, ki kare, standart sapma, varyans analizlerine tabi tutulmuştur, ve çapraz sorular analiz edilmiştir. Değişkenler arası ilişkiler tablolara, çapraz tablolara ve pasta grafiklere (Bkz: EK 2) dönüştürülmüştür. Bu teknik verilerin ışığında yorum ve değerlendirmeler çalışmamızın ana eksenini oluşturmuştur.

Araştırmanın Değişkenleri ve Temel Soruları

Araştırmanın Bağımsız Değişkenleri şunlardır:

- Kadınların yaşı,
- Eğitim düzeyi,
- Medeni durumu ve
- Çalışma durumudur. Bağımlı değişkenimiz ise Kadının Kimliğidir.

Araştırmanın Temel Soruları ise şunlardır:

1. İzmir Yahudi Cemaati kadınlarının yaşamlarında "İzmirli Kimliği" önemli midir?.
2. İzmir Yahudi Cemaati kadınlarının "Kadın Kimliği"nin en önemli oluşturucularının evlilik, aile kurmak, çocuk yetiştirmek olmasına nasıl bakıyorlar?.
3. İzmir Yahudi Cemaati kadınları "Dinin Aktarıcısı Kimliği"nin öneminin farkındalar mı?

4. İzmir Yahudi cemaati kadınları "Kimliklerini" ne üzerine kuruyorlar?
5. İzmir Yahudi Cemaati'nin kadınları "Cemaat için / Cemaatin geleceği için" neler düşünüyor?

Yukarıda yer alan araştırmanın hipotetik soruları, Yahudilik dininde dinin kadınlar tarafından sürdürüldüğü / aktarıldığı ve Yahudi kadının bu misyonu bilinçle yüklenmesi temel varsayımına dayanarak tasarlanmış ve alanda uygulanmıştır.

4. Bölüm
İzmir Yahudi Cemaati Kadınları

Demografik Veriler

Araştırmanın öznesini oluşturan, görüşme formlarının uygulandığı 203 kadını öncelikle tanıyalım. Kim bu kadınlar? Yaşları, eğitim düzeyleri nedir? Evlilik ve çocuk sahibi olma durumları, iş / meslek yapıları nasıldır? Aileleri ve eşleri hakkında genel bir tanımlama ile Cemaatin kadınlarını genel profilini tanımlamaya başlayalım (Alan çalışmasının tüm sorularının pasta grafikleri EK:2'de yer almaktadır):

Yaş

Cemaatin 21 yaş üzeri 203 Kadınının yaş dağılımına bakıldığında 30 kişi ile 55-59 yaş grubunda (%14.8) yer almış, hemen ardından 29 kişi ile 50-54 yaş grubu (%14.3) ve 26 kişi ile 65 yaş ve üzeri (%12.8) grup yer almaktadır. Diğer bir deyişle 50 yaş üzeri denekler 100 kişi ile yaş diliminde ağırlıklı yer tut-

maktadırlar. Bu veriler İzmir Yahudi cemaati nüfusunun giderek yaşlandığını ortaya koymaktadır.

21-24 yaş diliminde 10 kadın (%4.9) , 25-29 yaş aralığında 16 kişi (%7.9), 30-34 yaş grubunda 20 kişi (%9.9) , 35-39 aralığında 17 kişi (%8.4), 40-44 yaş da 18 kişi (%8.9) ve 45-49 yaş grubunda da 22 kişi (%10.8) ile temsil edilmiştir.

İzmir Yahudi Cemaati'nin toplam nüfusunun 1700 olduğu hatırlanır ve bu nüfusun %50' sinin kadın olduğu düşünülürse, cemaat yapısının, kaba doğum oranlarının düşmesiyle de giderek azalan bir özellikte olduğu rahatlıkla söylenebilir. Görüldüğü gibi, nüfus hem azalıyor hem de yaşlanıyor. Yazmak ve konuşmak istemediğimiz husus, cemaat giderek küçülüyor. Bir başka deyişle, özelde İzmir cemaati, genelde Türkiye Yahudi Cemaatinin en büyük sosyal problemi yaşıyor denilebilir. İlerleyen bölümlerde bu sosyal azalışı tartışacağız.

Doğum Yeri

Hem Türkiye ve hem de İzmir Yahudi Cemaati'nin "Köylü" bir topluluk olmadığını söyleyerek başlamalıyız (Beyru, 2011: 142). Çünkü, yüzyıllardır, diğer gayrimüslim toplulukların (Rumlar, Ermeniler) gerek Anadolu'nun gerekse İzmir'in çeşitli köylerinde yaşadıklarını biliyoruz. Oysa Yahudiler için bu tezi savunmak olanaklı değildir. Justin Mccarty de aynı biçimde "Osmanlı Yahudileri genellikle kentli bir nüfus bölümü idiler. Örneğin Aydın vilayetinde (1317) ilin Yahudi nüfusundan %75'i İzmir kenti içinde yaşıyordu. Aydın (ilinin) Yahudilerinden %1'in altında bir bölüm kentlerin ya da kasabaların dışında yaşamakta idi. Bu diğer iller bakımından da geçerli idi. Halep vilayetindeki Yahudilerin neredeyse %80'i Halep kentinde, Hüdavendigar vilayetindeki Yahudilerin %85'i Bursa'da yaşıyordu" diyerek Yahudilerin kentlilik kökenlerini

teyit ediyor (McCarty,1998: 105). Ortaylı'ya göre de, " Coğrafi yönden Osmanlı Musevileri ikinci Meşrutiyet yıllarında imparatorluğun en geniş alana yayılan grubudur. Bütün Arap vilayetlerinde, eski Osmanlı egemenlik bölgeleri olan Mağrip ve Mısır'da, Trablusgarb'da Yemen, Suriye, Lübnan ve Filistin dışında, Mezopotamya ve Güney Doğu Anadolu'da, Orta Anadolu'da ve özellikle Batı Anadolu'da hemen her kentsel merkezde ve İzmir'de geniş bir cemaat halinde yaşıyorlardı. Avrupa eyaletlerinde de Edirne, Selanik, Gelibolu gibi kalabalık merkezler dışında Bosna, Güney Bulgaristan ve Makedonya'da birçok kentte Musevi cemaatine rastlamak mümkündü" (Ortaylı, 2008: 45-46). Görüldüğü gibi, bu kent kökenli cemaatin 20. yüzyılın ortalarına kadar, Marmara, Doğu ve Güney Doğu Anadolu, Ege bölgesi ve İzmir'in kasaba ve ilçelerinde varlıklarını sürdüren küçük cemaat üyelerinin, bugün Yalnızca İstanbul, İzmir gibi büyük metropollerde yaşadıklarını belirtmeliyiz.

Cengiz İlhan "İzmir bir Yahudi şehri midir?" diye soruyor ve şöyle diyor: "Şüphesiz Yahudi ve Sabetaycıların ekseriyette olduğu bir Selanik değildir, ama Ermeni ve Yunanlılara göre daha İzmirlidirler ve öyle kalmışlardır (İlhan, 2011: 69). Gidenler-kalanlar ekseninden bakılırsa, gitmek zorunda olanları (mübadele yoluyla), dışarıda tutarsak, bu tez oldukça önemlidir, bunun sosyal ve politik gerekçelerini tartışmak konumuz dışındadır.

Aşağıda 203 deneğimizin doğum yerleri verileri bize bunu doğrulatmaktadır. Diğer bir deyişle, genç kuşak Yahudiler artık yalnızca İstanbul ve İzmir'de doğabiliyorlar ve doğurabiliyorlar. Yani, bundan sonra Türkiye Yahudileri üzerine yapılacak araştırmalarda doğum yerleri (Türkiye içinde) yalnızca İstanbul ve İzmir metropollerini kapsayacak gibi görünüyor.

Bu durumun politik ve sosyal nedenleri ayrı bir araştırma konusu olacak kadar geniştir.

Deneklerimiz %85.7 si yani 174 kişi İzmir doğumludur; gençler geçen yüzyılda Rum ve Ermeni mahallesi olarak bilinen Alsancak semtini doğum yeri olarak bildirirken, yaş yükseldikçe İzmir'in Konak, Karataş, Güzelyalı, Dönertaş, Tilkilik, Basmane, Karşıyaka semtleri yükselmektedir. Bugün yaşları 50'nin üzerinde olan kadınlar, anılan mahallelerle ilgili geçmişlerini nostaljik bicimde vurgulamaktadır. İzmirli yazar Avram Ventura çocukluk anılarındaki Karataş'ı anlatır (Ventura, 2011), benzer biçimde Reyna Nacar, çocukluğunun hatıralarındaki Karataş'ı özlemle anlatıyor (Nacar, 1995: 57-58 ve Nacar, 1998: 30).

İzmir ilçelerinde doğanlar (Urla, Menemen, Turgutlu, Foça) 6 kişidir (%3). Bugün bu ilçelerde ikamet eden cemaat üyesi (iş, yeniden ikamet, ya da yazlık nedeniyle hariç) bulunmamaktadır.

Diğer illerde doğduğunu ifade edenlerin oranı %9.4'tür (19 kişi). İstanbul, Manisa, Muğla-Milas, Van-Başkale olan dağılım geçmişte Türkiye'nin hangi bölgelerinde Yahudilerin yaşadığının bir göstergesi de olmaktadır. Bu gösterge kadınların anne -baba doğum yerleri ile karşılaştırıldığında; İzmir'i merkez kabul edersek çevreden merkeze doğru bir hareket gözlenmektedir: Bunu şöyle açıklayalım; Deneklerin anneleri %70.9 ile (144 kişi) babaları %63.5 ile (129 kişi) İzmirlidir. İzmir ilçelerini de bu orana eklersek; anneler %7.9, babalar %10.3'tür.Deneklerin yaşı küçüldükçe İzmir'de doğumlarının artışı yükselmektedir. Annelerin %2.5'u babaların %2'si yurtdışı doğumludur (Yunanistan: Selanik, Girit, Rodos, İtalya, Suriye, Fransa, Almanya).

İsrail'de doğduğunu söyleyen denek sayımız 4 kişidir (%2), annelerinde oran %2.5 (5 kişi), babalarında ise %0.5-bir kişidir. İsrail dışında yurtdışında doğum beyan edilmemiştir.

Kadınlarımızın hem kendilerinin ve hem de annelerinin İzmir'de doğmuş olanlarının sayısı 138 kişidir (%79.3). Kendisi İsrail'de annesi İzmir'de doğan 2 kişidir (%50).

Deneklerin babaları ile doğum yerleri karşılaştırıldığında benzer sonuçlar ile karşılaşıyoruz. Yani; hem kendisi hem babası İzmir'de doğmuş olanlar 123 kişi (%70.7) ve kendisi İsrail'de babası İzmir'de doğan 3 kişidir (%75). Buradan; İzmir'den İsrail'e göç edenlerin (Bkz. Okçay, 1998) tekrar İzmir'e kısmen de olsa döndükleri söylenebilir.

İzmir Cemaatinin İzmirliliğini "doğma-büyüme" kavramıyla teyit eden bir dağılım görülmektedir. 1950'lerden sonra Alsancak bölgesine kayan yerleşim tercihi, genç kuşakların doğum yerini Alsancak "semti" olarak belirtmesini ortaya koymaktadır.

Medeni Durum

Evlilik durumuna gelince; 203 kadının 152'si (%74.9) evlidir. İki kişi ikinci evliliğini yaptığını bildirmiştir. 20 kişi bekârdır (%9.9), 8 denek boşanmış olduğunu beyan etmiş (%3.9) ve 23 kadın eşinin ölümü nedeniyle dul kaldığını ifade etmiştir (%11.3).

Deneklerin çoğunluğu evlidir. Eşlerini ölüm yoluyla kaybeden "dul"lar çoğunlukla 50 yaş üzerinde toplanmaktadır. Bekar olanlar da ilk iki yaş grubunda (21-30 yaş arası) yoğunlaşmaktadır. Boşanmış kadın oldukça azdır, dini geleneklerin ve kuralların boşanmayı onaylamadığı bilinmektedir.

Gerek dini gerekse sosyal normlar nedeni ile evliliğin desteklenen ve kolaylaştırıcı her türlü desteğin gösterildiği cemaatte evli olmak beklenir bir durumdur. İzmir cemaatinde

evlenme çağındaki genç kızların aynı çağdaki genç erkeklere oranla çokluğu (istatistik verilere sahip değiliz) önemli bir sosyolojik zorunluluğu ortaya çıkarmaktadır: ya genç kızlar gelin olarak İzmir dışına gideceklerdir, ya da İzmir cemaatine dışarıdan (İstanbul cemaati, İsrail, ABD, vb.) damat gelecektir. Cemaat liderlerini de sıkça düşünmeye yönelten bu sosyal sorun, cemaatin geleceğini ilgilendiren en temel problemlerin başında yerini almaktadır.

İlk Evlenme Yaşı

İzmir'de 1910-1922 yılları arasındaki "İzmir Hahambaşılığı Evlilik Defterleri" ni inceleyen Siren Bora, 19. yüzyılın sonunda Yahudi kızların 13-14 yaşlarında, erkeklerin ise; 18 yaşından önce evlendirildiğini, 1910 yılında 18 yaşından küçük 6 genç kızın evlendirildiğini gösteriyor. Yine aynı kayıtlarda 24 yaşında bir genç kız ile 119 yaşında bir erkeğin evlendiğini öğreniyoruz. 1914-1918 yılları arasında evliliklerin düşmesinin nedenini savaş olduğu dikkate alınırsa (Bora, 1995: 98-99 ve 115-118) iktisadi ve sosyal koşulların evlenme yaşı üzerindeki etkisi görülebilir.

Türkiye'de TNSA 2008 verilerine göre 15-49 yaş arası kadınların ilk evlenme yaşı ortalaması 20.12'dir. 1978 yılından önce yapılmış evliliklerde yaş 15.41'e düşerken, 2004-2008 arası yapılmış evliliklerde ise bu oran 22.35'e yükselmiştir (HÜNNE, 2009). Bu genel ortalama Yahudi cemaati verileri ile karşılaştırıldığında, cemaatin ilk evlenme yaşı daha yüksek çıkmaktadır.

İzmir cemaatinde 21- 24 yaş arasında evlenenler 94 kişidir (%46.3). Ardından 20 ve altındaki yaşlarda ve 66 kişi (%32.5) evlilik yapmış. Bu verilerden erken evlenme sürecinin yaşandığı söylenebilir, şöyle ki:

20 -22 yaş diliminde yoğunlaşan ilk evlenme yaşı, günümüz kentli kadın koşulları ile karşılaştırıldığında "erken evlenme" diliminde düşünülse de, özellikle 50 yaş üzerinde deneklerin ilk evlenme yaşının yaşıtları Müslüman gençlere göre "geç evlilik" olarak tanımlanabileceği düşünülmektedir. Bu savın en güçlü kanıtı olarak da "drahoma" gerekçesi verilebilir. Ş. Çandır, Namazgah semtini anlatırken, Yahudi ailelerin kızlarına drahoma biriktirmek için kız çocuklarının 10 yaşlarında tütün-incir-üzüm mağazalarında, bisküvi fırınlarında, evlere temizlikte, gündelik terzilikte, hep çalıştıklarını, hele bir de ailede üç tane kız olursa (Çandır, 2012: 67) . İzmir'in eski semtlerinde Yahudilerin, 1940'larda manavlık, seyyar turşuculuk, balıkçılık yaparak yoksul ailelerinin geçimlerini sağlayan, kızları için drahoma biriktirme kaygısı çeken erkeklerini anlatıyor Asansör anılarında Aksoy (Aksoy, 1993: 135-137).

Diğer yandan; evlenmek cemaatin nüfus artışının yegâne yolu olduğuna göre, genç kızların demografik sorumluluklarının ister açık ister üstü örtük biçimde olsun kız çocuklar bu sorumluluğun bilincinde olarak yetiştirilmeleri göz önüne alınmalıdır. Aile içinde özellikle anneler kız çocuklarının eğitimlerini tamamladıktan sonra evlenmelerini desteklediklerini bilinen bir sosyal gerçektir.

Yahudi kadın kimliğinin en temel oluşturucularından biri olan "anne" kimliği legal biçimde evlilik yoluyla elde edileceğine göre, bu görüşme formlarında iki önemli noktaya yer verilmemiştir: İki ya da daha fazla evlilik yapmış kadınlar ve Miks (karma) evlilik denilen Yahudi kadın-Müslüman erkek, Yahudi kadın-Hıristiyan erkek evliliklerinin varlığı. Her iki nokta da gerçekleşen evlilik sayıları görece çok az olduğu bilindiğinden özellikle deklare etmemek adına sorulmamıştır.

Eğitim Düzeyi

Yahudi kadınları Osmanlı toplumunda 19. yüzyılın sonlarına kadar hiç formel eğitim almamışlardır. Rachel Simon'a göre, bu durumun nedeni, topluluk yaşamının merkezini oluşturan sinagoglardaki dinsel eğitimde kadının rolünün bulunmayışıyla ilgilidir. Her ne kadar bazı kadınların sözel şairliğinden söz edilebilirse de, ekonomik nedenlerin de bileşeniyle, Yahudi kadınların eğitiminde Batılılaşmanın etkisini işaret eder. Sonuç olarak, her koşulda eğitimli kadınların sayısının artmasına rağmen, erkeklerden hala düşük düzeyde eğitime sahip olduklarını ifade etmektedir (Simon, 1992). Kudüs, Mısır, İzmir gibi cemaatlerde kız çocukları birkaç saatliğine herhangi bir eğitim donanımı olmayan genellikle "maestra" denilen bir danışman / gözetmen kadına verilir, bu saatler içinde kızlar maestra ile oynamaz ve konuşmazlar, aynı yaştaki erkek çocuklar için de "heder" denilen benzer okul öncesi kurumlar mevcuttur (Simon, 1992: 15).

1860'larda kurulan Alliance okullarının uygulamaya çalıştığı modern eğitim sisteminin asli amacı; Yahudi çocukları, yaşadıkları ülkedeki sosyal, kültürel, teknik ve ekonomik gelişmelere ve değişmelere hazırlamak, Fransızca olan eğitim dili ile onları Avrupa ile ilişkilendirmek, dolayısıyla, Osmanlı devletinin etkin vatandaşları olarak yaşamalarını sağlamaktı... Bazı Anadolu kentlerinde, örneğin İzmir'de ve Aydın'da Yahudi nüfusun büyük bir bölümü "kortijo"larda etrafı çevrilmiş geniş avluların içinde yaşıyordu. Düzinelerce ailelerin hayatını sürdürdüğü bu avlularda bazen 10 -15 kişilik bir aileye tek bir oda düşüyordu. Karmaşa, pislik, sefalet doruk noktada idi (Alkan, 2000: 167 -168). Bu olumsuz sosyal koşullarda kız çocukların eğitim almasını beklemek hiç rasyonel olmasa gerek...

Aron Rodrigue'e göre, "Osmanlı devletinin seçkin zümresi Fransa'yı kendine model olarak seçmişti, buna paralel fakat bundan bağımsız olarak bir Fransız-Yahudi örgütü olarak Alliance Israelité Universelle'in eğitim alanındaki faaliyetleri ile Fransızca, Türkiye Yahudilerinin kültürel, toplumsal ve siyasal hayatında derinden etkileyen bir unsur olmuştur. A.I.U.'nun kadınların eğitimine el atması, eğitim alanında devrim yaratan bir gelişmeydi. Kız çocukları Türkiye Yahudilerinin tarihinde ilk defa böylece esaslı bir eğitim almışlardı. Elbette ki kadınlar açısından kelimenin çağdaş anlamıyla bir 'özgürleşmeden' söz edilemezdi; pek az sayıda kadın okulu bitirdikten sonra bağımsız bir meslek sahibi olmuştu, zamanın şartları buna el vermemekteydi. Yine de A.I.U. okulları sayesinde erken yaşta evlenmeler azalmış ve kadının aile içindeki konumu güçlenmişti. Bazı okul müdürleri, A.I.U. okulları mezunu olan erkeklerin, yine bu okullarda okumuş olan ve biraz Fransızca bilen kızlarla evlenmeyi tercih ettiklerini gözlemlemişlerdir. Eğitim, göreceli de olsa, karı-koca arasındaki bir eşitliğin tesis edilmesine katkıda bulunmuştu. Kadınların toplumsal konumu, aldıkları bu eğitim sonucunda bir hayli ilerleme kaydetmişti (Rodrigue, 1997: 12 ve 257).

Alliance'ın 1860-1920 yılları arasında Osmanlı Yahudilerinin eğitimini yükseltmesi ve yoksulluktan kurtulmalarını sağlaması, bir "Yahudi burjuvazisi" oluşmasına yol açtığına işaret ediliyor (Neyzi, 2004: 54).

Uluslararası Amerikan Koleji Araştırma Komitesinin verilerine göre, 1921 yılında İzmir'de kız çocuklarının eğitimi şöyle bir döküm gösteriyor: Sadullah Efendi'deki Alliance Kız Okulu'nda 239, Karataş Kız Okulu'nda 195, Dikilitaş Popol'de 20, Kessen sokağındaki Perigual Okulu'nda 42, Salhane'deki Popol Okulu'nda 25, Karataş'taki Sissan Okulu'nda 30, İkinci

Süleyman'daki Kohen Okulu'nda 17, ve Karataş'taki Anaokulunda da 40 kız çocuğu bulunmaktadır. Okul çağındaki yaklaşık toplam 6500 çocuğun 3000'i okula gitmekte, yaklaşık 3500 çocuğun eğitimine dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır (Perkins, 2010: 187).

Cumhuriyetle birlikte azınlık okullarının dönüşümü ile Alliance okulları kapanır ve yeni bir dönem başlar. 1950'lerde, Karataş Musevi Okulu ve Anaokulu, cemaatin çocukları için hizmet veriyordu. 1950 yılında Yusuf Rıza Anaokulu'nda 6, İlkokulunda 64 kız öğrenci, Musevi Anaokulunda 25, İlkokulunda 56 kız öğrencinin eğitim gördüğü İzmir Şehri İmar Komisyonu Raporunda bildirilmiştir (Gedikler, 2012: 264-266).

1991'deki İstanbul Yahudi cemaati üzerine yapılan dönem ödevi araştırmasında, İstanbullu kadınların %30'u ortaokul, %26'sı lise, %20'si de üniversite ve üstünde eğitimlerinin olduğunu öğreniyoruz (Besalel, 1999: 199). Aradan geçen 15 yıllık zaman sürecini dikkate alarak İzmirli kadınların eğitim durumunu görelim:

Bugün, İzmir cemaati kadınlarının eğitim durumlarının Türkiye'deki kadının eğitim durumundan yüksek olduğu görülmektedir. İlkokul mezunları %5.4' tür (11 kişi). Burada Musevi İlkokulu-Alliance İ.U. ayrımı yapılmamıştır. Orta okul mezunları 23 kişidir (%11.3), lise mezunları 94 kişi ile (%46.3) en yoğun grubu oluşturmakta Amerikan Kız Koleji ve St. Joseph Fransız Lisesi mezunları, diğer özel okullar ve kolejler ve kız enstitüleri, kız meslek liseleri ve diğer liseler tek çatı altında toplanmıştır. Üniversite mezunlarının oranı %31.5' tir (64 kişi). Lisans üstü eğitim (yüksek lisans, doktora) eğitimi almış kadınlar 11 kişidir (%5.4). Görüldüğü gibi, kadınların eğitim olanaklarından yararlanma oranı, günümüz koşullarında oldukça yüksek orandadır.

Kimliğin oluşturucularından birisi olan dil olgusuna gelince; İlber Ortaylı'ya göre, "Osmanlı Yahudileri muhtelif dilleri konuşuyordu. Bunların İbranca veya Yidiş gibi Yahudilere özgü diller olduğunu söylemek zor; ama Judeo-Espagnol gibi Yahudi renklerini alan ve o cemaate özgü bir İspanyol lehçesi hâkim dildi. Osmanlı Yahudilerinin özgün dili Judeo-Espagnol, Osmanlı ülkesine göçen Doğu ve Orta Avrupalı Aşkenazi Yahudilerinin konuştuğu Yidiş, İtalya'dan göç edenlerin konuştuğu İtalyancayı asimile etmişti. Fakat Fransızca ve Fransız etkisi karşısında aynı başarıyı gösteremedi. Fransız dili, bu içine kapanmış ve iki asırdır ekonomik ve kültürel çöküntü içindeki cemaati dünyaya açan ve dirilten bir rol oynamaktaydı" (Ortaylı, 2008: 87).

Walter Weiker 1927-1965 yılları arasında Türkiye'de 'Yahudilerin Anadilleri'ni şöyle tablolaştırıyor (Weiker, 1992: 30):

	Yahudi İspanyolcası		Türkçe	
Yıllar	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
1927	84.5	84.1	Veri yok.	Veri yok.
1935	70.3	71.7	23.5	22.5
1945	80.2	81.3	Veri yok.	Veri yok.
1955	67.9	68.3	21.4	21.1
1960	48.0	49.4	44.5	44.8
1965	32.8	33.9	Veri yok.	Veri yok.

Weiker 1935 ve 1965 yılları arasında İzmir'de ana dili Judeo-İspanyol olan nüfusun oranındaki düşüşü gözler önüne seriyor: 1935 yılında erkeklerin %83.2' si, kadınların %83.7'si anadillerini konuşurken; 1965 yılında bu oran erkeklerde %22.4'e, kadınlarda ise %26.4'e düşüyor (Weiker, 1992: 30).

Weiker, ana dili Judeo İspanyol olup, ikinci bildiği dili Türkçe olarak veren Yahudilerin yıllara göre dağılımını şöyle veriyor (Weiker, 1992: 30):

Yıllar	Erkekler %	Kadınlar %
1935	48.2	48.0
1950	87.0	89.5
1955	83.4	83.8
1960	90.6	92.0
1965	83.1	85.9

1930'ların sonlarında İzmir'de Türkçe konuşmayanların para cezasına çarptırıldığı bir dönemde, Yahudiler, "sözünden tanınacak azınlık" (Okutan, 2009: 194-195) kategorisinde yer alıyorlar. Bu tanım, dili kaybetmeye başlangıç dönemine denk düşmektedir.

1950 -1960 yıllarında İzmir kent merkezinde yaşayan nüfusun anadile göre dağılımına yer veren Hülya G. Gedikler, 1950 yılında Yahudice konuşanların sayısını 4.137, 1960 yılında ise, 1379 olarak veriyor (Gedikler, 2012: 37). On yılda dörtte bir oranındaki azalmaya dikkat edelim.

1991 yılında İstanbul Yahudileri üzerine Lorans Tanatar Baruh'un yaptığı dönem ödevi araştırmasında, görüşme yapılan kadınların %16'sı Judeo Espanyol konuşabiliyor; 1920-1940 doğumlular bu lisanı hep konuştuklarını, 1941-1960 doğumlu kadınlar Judeo Espanyol'u ebeveynleri ile çocuklarının anlamasını arzu etmedikleri konularda aralarında konuştuklarını belirtmişlerdir. 1960'dan sonra doğanlar ise, Judeo Espanyol'u anlamadıklarını, büyükanneleri ve büyükbabaları ile eğlenmek için konuşmaya çalıştıklarını belirtmişlerdir (Besalel, 1999: 199).

Mary Altabev de 1994 yılında İstanbul Yahudi cemaatinin 16 yaş üzeri 66 üyesi üzerinde yaptığı çalışmasında, denekle-

rin hemen tümünün çok dilli olduğunu, yaş yükseldikçe Judeo-İspanyolca konuşmanın yükseldiği, 41 yaş üzeri tüm deneklerin dili konuştuğuna işaret ediyor. Ardından Fransızca ve İngilizcenin geldiğini, İbranice bilenlerin oranının ise genç yaş kuşağında hemen hiç olmadığını belirtiyor (Altabev, 2003: 246-247). Bir kadın, "İstanbul'da 1940'larda iyi Türkçe konuşan kadınlara iyi gözle bakılmazdı" diyerek o günlerdeki cemaatin iç yapısındaki dil tercihini gösteriyor (s.27). Geçen 70-80 yıldaki dilsel değişimin ilginç bir örneğidir bu.

Yine Altabev çalışmasında, cemaat içinde dilin nasıl adlandırıldığını yakalamış: İspanyolca, Judeo-İspanyol, Ladino, Musevice, Judezmo, Sefaradca, Yahudice, La Lingua Muestra (Bizim İspanyolca) (Altabev, 2003. 56-57) gibi adlarla işaretlenmesi, ona yüklenen tarihsel ve toplumsal anlamların da bir göstergesi olabilmektedir.

Dilin bir kültürü ve geleneği aktardığına işaret eden Işıl Demirel, cemaat üyesi bir "madam"ın geçmişten getirdiği mutfak lezzetlerinin tanımlarını çok güzel bir biçimde ifade ediyor (Demirel, 2011: 108).

İzmir cemaatinin kadınları hangi dili-dilleri biliyor, konuşuyor?:

- İngilizce bilenler: 141 kişi (%69.5),
- Hem İngilizce hem de İbranice bilenler 61 kişi (%30.0),
- Fransızca bilenler 140 kişi (%69)
- Almanca bilenler 20 kişi (%9.9)
- İtalyanca bilenler 32 kişi (%15.8) ,
- İbranice bilenler 31 kişidir (%15.1).

Kadınlarımızın birden çok dili konuştuklarını öğrendik. Ancak bu veri, bir kişinin birden çok dili konuşması demek olunca, aşağıdaki karmaşık tablo ortaya çıkmıştır:

Tablo 1: Birden fazla dil bilen kadınlar

Dil grupları

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	cevap yok	1	,5	,5	,5
	YALNIZCA İNGİLİZCE	26	12,8	12,8	13,3
	YALNIZCA FRANSIZCA	7	3,4	3,4	16,7
	YALNIZCA İSPANYOLCA	13	6,4	6,4	23,2
	İNGİLİZCE VE ALMANCA	6	3,0	3,0	26,1
	İNGİLİZCE VE FRANSIZCA	11	5,4	5,4	31,5
	İNGİLİZCE VE İSPANYOLCA	35	17,2	17,2	48,8
	İSPANYOLCA VE İBRANİCE	4	2,0	2,0	50,7
	İSPANYOLCA VE İTALYANCA	2	1,0	1,0	51,7
	İNGİLİZCE-İSPANYOLCA VE İTALYANCA	7	3,4	3,4	55,2
	İNGİLİZCE-FRANSIZCA VE İSPANYOLCA	22	10,8	10,8	66,0
	İNGİLİZCE-ALMANCA VE İTALYANCA	1	,5	,5	66,5
	İSPANYOLCA VE FRANSIZCA	16	7,9	7,9	74,4
	İNGİLİZCE-FRANSIZCA-İBRANİCE-ALMANCA VE İTALYANC.	1	,5	,5	74,9
	İSPANYOLCA VE ALMANCA	3	1,5	1,5	76,4
	İNGİLİZCE-İSPANYOLCA-İBRANİCE-İTALYANCA	1	,5	,5	76,8
	İSPANYOLCA-FRANSIZCA VE ALMANCA	2	1,0	1,0	77,8
	İNGİLİZCE-İSPANYOLCA VE ALMANCA	3	1,5	1,5	79,3
	İNGİLİZCE-İSPANYOLCA-FRANSIZCA-ALMANCA-İTALYANCA	1	,5	,5	79,8
	İNGİLİZCE-İSPANYOLCA VE İBRANİCE	7	3,4	3,4	83,3
	FRANSIZCA-İSPANYOLCA VE İBRANİCE	6	3,0	3,0	86,2
	İNGİLİZCE VE İTALYANCA	2	1,0	1,0	87,2
	İNGİLİZCE-FRANSIZCA VE İBRANİCE	1	,5	,5	87,7
	İSPANYOLCA-FRANSIZCA VE İTALYANCA	4	2,0	2,0	89,7
	İSPANYOLCA FRANSIZCA- İBRANİCE VE İTALYANCA	2	1,0	1,0	90,6
	İNGİLİZCE-FRANSIZCA-İSPANYOLCA VE İBRANİCE	4	2,0	2,0	92,6
	FRANSIZCA VE İBRANİCE	1	,5	,5	93,1
	İNGİLİZCE-FRANSIZCA-VE İTALYANCA	3	1,5	1,5	94,6
	İNGİLİZCE VE İBRANİCE	1	,5	,5	95,1
		6	3,0	3,0	98,0
	HEPSİ	1	,5	,5	98,5
	İSPANYOLCA-İBRANİCE VE ALMANCA	1	,5	,5	99,0
	İNFGİLİZCE-FRANSIZCA-İBRANİCE VE İTALYANCA	1	,5	,5	99,5
	İNGİLİZCE-FRANSIZCA VE ALMANCA	1	,5	,5	100,0
	Total	203	100,0	100,0	

Bu gruplar içinde birden çok batı dilini bilenler bulunmaktadır. Bunun nedeni kolej eğitimi ve / veya üniversite eğitimi ve işlevi, kişisel tercihler, çalışma yaşamı için alınan kurslar, vb. nedeniyle olabilmektedir.

Deneklere "yabancı dil bilme" durumu sorulmuştur. Buradaki "yabancı" kavramı son derece önemlidir. Çünkü; yalnızca "dil bilme" sorulsa idi yanıtlar farklı olabilirdi. Şöyle ki; İspanya'da göç eden Yahudilerin 500 yıldır konuştukları "anadilleri" Judeo-İspanyol, Ladino-İspanyolca, Yahudice olarak adlandırılan dil, Osmanlı toplumunda kullandıkları dildir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla, bir Türkçeleştirme politikası süreci nedeniyle "Vatandaş Türkçe konuş" gibi yaptırımlarında etkisiyle Yahudi nüfus anadili olan Judeo-İspanyol'dan Türkçe lehine bir geçişe maruz bırakılmıştır (Landau, 1996: 282-285).

Dündar da "1927 ile 1965 yılları arasındaki nüfus sayımlarında Musevi nüfus ile Yahudice bilen nüfus arasında derin bir uçurum olduğunu" söylüyor (Dündar, 1999: 49-52 ve 131-136). Bu anadilden feragat; evlerde anadili, kamusal alanda, yani okulda, devlet dairelerinde, çarşı-pazarda Türkçe konuşmak biçiminde kendini göstermiştir. Yine Ortaylı'ya göre, Talmud ve Tevrat'ın Türkçeye çevrilmesi, vb. gibi nedenlerle bugün Türkiye Yahudileri için Judeo-İspanyol artık arkaik bir dildir (Ortaylı, 2008: 91). Bu sosyolojik sürecin çalışmamızın boyutlarının dışında kaldığını belirtelim.

Bugün Judeo-İspanyol / Yahudice bilen kadınlar yaşça yüksek kadınlardır, çünkü yaş düştükçe evde de olsa anadil artık "Türkçeleşmiştir". Bu nedenle gençler aile büyüklerinin konuştuğu bu dile aşinalıklarını "anlıyorum fakat konuşamıyorum" veya "anneannemden, babaannemden, vb.. duyduğum kadarıyla anlıyorum" biçiminde ifade etmektedirler. Di-

lin, bir topluluğun varlığını sürdürmekte en etkili araçlardan biri, birincisi olduğu hatırlanırsa, dilini "anadilini" yeni kuşaklara aktarmakta güçlük yaşayan bu topluluğun varlığını sürdürmesi için gerekli şartlardan birinin sorunları açıkça gözlenebilmektedir.

İşte bu nedenle " bildiğiniz yabancı diller" sorusunun yanıtında 140 kişi (%69.0) İspanyolca bildiğini ifade etmiştir. Kimi denekler bu yanıta "az-biraz-orta" gibi düzey belirtmeyi de ihmal etmemiştir. Kendi anadilini yabancı dil bilme seçeneğinde saymaları ya da İspanyolcayı anadil kabul edip "yabancı dil bilme" seçeneğinde saymamaları belirlenemediğinden; bu %69'luk oranın daha yüksek düzeyde olabilme olasılığı yalnızca bir tahmin olarak kalacaktır.

Bir başka dikkat edilmesi gereken husus, yüksek yaşlarda Fransızca bilme oranı yüksek çıkarken; yaş düştükçe kadınların İngilizce bilme oranı yükselmektedir. Bu durum, hem dünyada ve hem Türkiye'de etkili olan Fransız ekolünden İngiliz / Amerikan ekolüne geçişin bir göstergesidir. Aynı zamanda Osmanlı'nın batılaşma hareketinin etkisiyle, Alliance Israelite Universelle'in Fransızca eğitimi temel alması etkili olmuştur.

Deneklerin hemen tümü Türkçe dışında bir yabancı dil bildiklerini ifade etmişlerdir. Yaşa bağlı olarak bilinen dil seçeneği ayrışmaktadır. Yaşı büyük olanlar ana dilleri olan İspanyolcayı (Judeo-İspanyol, Ladino) yabancı dil bilme seçeneğinde sayarken; genç kuşakta bu oran düşmekte, İspanyolca yerini İngilizceye bırakmaktadır. Diğer yandan "çok dillilik" deneklerin çoğu için geçerli olabilmektedir. Çok dilliliğin diğer ucunda yer alan İngilizce bilgisinde genç kuşakların ağırlığını görmekle beraber; İzmir'in önemli bir özelliği olan Amerikan Kız Koleji mezunlarının ağırlıklı çoğunluğu ileri düzey-

de İngilizce bilgisinin yanı sıra, ikinci dil olarak Fransızca veya Almanca dillerinin öğrenilmesini şart koşar.

Yabancı dil bilme seçeneğinde İbranice bilme oranının düşük olması ayrıca dikkate alınacak bir husustur. Judeo-İspanyol'un orijinal İbraniceden kimi farklılıklar göstermesi, İspanyolca-İbranice ikilemini gündeme getirmiştir.

Çocuk Sayısı

203 deneğimizin 32'si bu soruya yanıt vermemiş yani çocuksuz olarak kabul edilmişlerdir (%15.8). 20 kadın bekârdır, 12 kadın evli ve çocuk sahibi değildir. Cemaatin aile yapısının hemen tümünün çekirdek aile yapısına sahip olduğu bilindiğinden çocuk sayısındaki yoğunlaşmanın 2 çocukta toplanması şaşırtıcı değildir (%53.7-109 kişi), aileler küçülüyor.

Tek çocuklu kadınların oranı %23'tür (47 kişi). Üç çocuk sahibi kadınlar %6.4 ile (13 kişi) örneklemde yer alırken, 4 çocuk sahibi kadınlar yalnızca %1 oranında (2 kişi) yer almışlardır. Deneklerimizin arasında 5 ve daha fazla çocuk sahibi olanlara rastlanmamıştır.

Bu verilerden kadınların yaşı yükseldikçe çocuk sayısının arttığı tezi doğrulanmakla birlikte; genç kadınların daha sonra değineceğimiz pek çok nedenle ikiden fazla çocuk sahibi olmak istememeleri İzmir Cemaatinin en temel, en kritik probleminin altını çizmektedir: "Nüfusun azalışı". Bu sorun gerçekten çok önemlidir. Kadınların *ambivalan* (ikili durum) bir yapı içinde kalmaları şöyle açıklanabilir: Dünya'da ve Türkiye'de kentli, eğitimli kadınlar arasında iyice yerleşmiş bulunan aile planlaması uygulamaları, kadınların istenen sayı ve sıklıkta çocuk sahibi olmalarına olanak tanımaktadır. Bu durum kadınlar için çok önemli rahatlık ve özgürleşme demektir. Yani; Cemaatin kadınları dünya trendlerinden bağımsız ol-

mayan bir aile yapısı özelliğini göstermektedirler. Kadınlar eğitim alarak, ekonomik gelirlerini çalışarak yükselterek geleneksel "çocuk doğuran, çocuk büyüten ev kadını" karakterine çok ilgi göstermiyor görünmekteler.

Diğer yandan, olgunun öteki yüzü bir başka durumu işaret etmektedir. Bir topluluğun genişlemesi, büyümesi, devamı için ilk ve en temel yol nüfus artışıdır. Bu bakımdan doğurganlık çağındaki kadınların (nedeni ne olursa olsun) annelerine göre daha az sayıda çocuk sahibi olmaları, cemaat nüfusunu otomatik olarak düşürmektedir. Gençlerin iş, eğitim, vb. nedenlerle İzmir dışına çıkma eğilimleri de dikkate alınırsa; nüfusu artırmak konusunda kadınların üstü örtülü bir sorumlulukla karşı karşıya olduğunu düşünmek yanıltıcı olmaz. Yıllara göre kaba doğum oranlarına baktığımızda bu durum çok net görülebilmektedir.

İşler / Meslekler

"Yahudi kadınlarının evi ve evle ilgili görevleri bırakıp idari işlerde çalışmaya başlaması için Birinci Dünya Savaşına kadar beklemek gerekir. O zaman bile sayıları oldukça azdır. Konjonktürün erkeklerin hareket etmelerini, yer değiştirmelerini gerektirmesi de kadınların bu hareketliliğine zemin hazırlayan nedenlerden birisidir. İstanbul, İzmir gibi büyük kentlerde bazı Yahudi kadınlarının sekreter, santral memuresi ya da satış elemanı olarak iş hayatına atılmalarına rağmen, kadın işgücünün büyük çoğunluğunu, Reji Tütün İdaresinde, tütün işletmeciliğinde ve sigara üretiminde çalışan yoksul genç kızlar oluşturur. Diğerleri de ev hizmetlerinde, terzi ya da nakışçı olarak evlerde çalışır. Sefarad kültür alanının Müslüman bölgelerinde, dışarıda çalışan kadına iyi gözle bakmayan anlayışın etkisiyle Yahudi kadınlar uzun süre evlerinden ayrılamazlar. Ge-

leneksel olarak kadınlara ayrılan iş kollarında da olsa, çalışarak sosyalleşme olgusu Yahudi cemaatinin yoksul katmanlarını gitgide etkisi altına alır (Benbassa & Rorigue, 2001: 206).

1991 yılında İstanbul Yahudi cemaatinde 100 kişilik bir grupla yapılan bir dönem ödevi araştırmasında, kadınların %59'u ev kadını olduğunu, çalışanların ise %9'u öğretmen, %2'si memur, gerisi muhtelif işlerde çalıştığını beyan etmişler. Kadınlar bir iş'te çalışmaya yönelik fikirlerini de şöyle açıklıyor: Çevrelerinin engelleme teşebbüsünün de söz konusu olabilmesine karşın, bir işte çalışmak sıkıntılarını dağıtıyor ve çevre ile ilişkilerini daha güçlü kılıyor. Ev işlerinde ciddi bir aksama olmadığı sürece, kocaların bu konudaki tutumu fazla olumsuz sayılmaz (Besalel, 1999: 199-200).

İzmirli kadınlara herhangi bir İşleri-Mesleklerinin olup olmadığı sorulduğunda yarıdan çoğu (%52.2-106 kadın) kendilerini ev kadını olarak tanımlamışlardır. Bu oldukça önemli bir orandır. Ev kadını olarak kadınlar cinsiyet rolünün beklentisi olarak bir konumlanışı ifade etmektedirler (Bkz. Okçay, 1985). Ev kadını ifadesiyle kendini tanımlayanların içinde herhangi bir mesleği olanların ve / veya gelir getirici bir iş'te önceden bulunup bulunmadığını bilmiyoruz. Ancak cemaate ilişkin gözlemlerimiz bu oranı doğrular niteliktedir.

Emekli olduğunu beyan eden kadınları (4 kişi %2) ve öğrencileri (4 kişi %2), ve ev kadınlarını da dışarıda tutarsak; ki bu oran %56.2'dir, diğer %43.8 lik oranda 89 kadının iş-meslek dağılımını inceleyelim:

- %15.8 oranla (32 kişi) kadın mesleği diyebileceğimiz, hizmet sektöründen Sekreterlik, Yönetici asistanlığı, Satış sorumlusu, Halkla ilişkiler, Butik yöneticisi, Ma-

ğaza yöneticisi, Terzi, vb. gibi mesleği olanlar ilk sırada yer almaktadır.

- Serbest meslek sahipleri olarak tanımlanan iş kolundaki "Doktor, Mühendis, Mimar, Mali müşavir, Sigortacı, Sosyolog, Turizmci, Tercüman, Rehber" kadınlar %10.3 ile (21 kişi) ikinci büyük grubu oluşturmaktadır.Bu meslek grubundaki kadınlar üniversite mezunu olarak kayıtlarımıza geçmiştir.
- Ardından %7.9 ile (16 kişi) Eğitim sektöründe çalışanlar gelmektedir: "Öğretmen, Öğretim üyesi, Araştırma görevlisi, Eğitim uzmanı" gibi meslekler bu kalemde yer almaktadır.
- İthalat-İhracat, Denizcilik, Tüccarlık, Şirket sahipliği gibi genellikle erkeklerin egemen olduğu mesleklere sahip olan kadınlar araştırmada %7.4 (15 kişi) ile temsil edilmişlerdir. Ne tür ürünler ve sektörlerde icracı olduklarını bilmiyoruz.
- Sanatçı olduğunu (Ressam, Opera solisti, Takı tasarımcısı, Stilist) beyan eden 5 kadın ise %2.5'luk bir oranla çalışmamızda yer almışlardır.

Görüldüğü gibi, İstanbul cemaati kadınları ile hemen hemen aynı oranlarda ve aynı sektörlerde istihdam edilen kadınlar, bir bakıma benzer bir kaderi paylaşmaktalar denebilir.

Kök Ailenin Yapısı - İlişkiler

Her toplumda olduğu gibi, Yahudi ailesi de bağlılık ilişkisini koruyarak kuşaklar boyu sürdürümünü sağlamıştır. Ailenin geldiği yer-kökeni çoğunlukla soyadından anlaşılabilmektedir. 1492 göçü ve sonraki demografik hareketler, ailelerin köklerine daha sıkı sarılmalarını, diğer yandan da aile bilgilerini

iyi muhafaza ederek orijinlerini bilmelerini ve kuşaktan kuşağa aktarmalarını sağlamaktadır. Hemen tüm aileler nereden nasıl göçtüklerinin bilgisine sahiptirler. Baruh Pinto, oldukça ayrıtılı bir çalışma ile İberya Yarımadasından göçen Yahudilerin, geldikleri bölgelerin o dönemdeki adları ile soyadları arasındaki bağlantıları listelemiştir (Pinto, 1996: 431-441). Bugün, Soyadı Kanunu ile Türkçe soyadlarına dönmemiş / değiştirmemiş cemaat üyelerinin aile adları-soyadları köklerinin bir işareti olarak süregelmektedir.

Kadınların annelerinin %70,9' u İzmir doğumlu ve %40,9' u lise mezunu, babalarının %63,5' i İzmirli ve %32,0' si lise mezunudur. Kadınların %13,3' ü ailesi ile beraber yaşamakta (bekârlar-öğrenciler), %26,1'i hergün, %48,8'i de sık sık ailesiyle görüşmektedir. Düğün, bayram, ölüm, doğum gibi nedenlerle ve nadiren ailesiyle görüşenler düşük bir oranı oluşturmaktadır. Bu veriler bize aileye verilen önem derecesini-yakın teması göstermektedir, çünkü; anne babaların "başka memlekette", kendilerinin "gurbette" olma durumları (İstanbul hariç) söz konusu değildir !. Kadınlar için gerek yüzyüze görüşmek, gerek telefonla ailesini aramak günlük yaşamın rutin bir parcası gibidir. Diğer seçenek ailemle birlikte yaşıyorum cevabı ise bekar ve ailesi ile birlikte yaşayan deneklerin yanıtı olduğu görülmüştür. Özel günlerde (düğün, bayram, doğum, ölüm, tatil, vb.) gibi nedenlerle aileleri ile görüşen kadınların, kendi ailelerinin yanı sıra eşlerinin aileleri ile ilgisi olduğu düşünülmektedir.

Eşin Durumu

175 kadın evlidir ve 23 kadının eşleri vefat etmiştir (toplam %86.2). Bu eşleri kısaca tanıyalım: Kadınların eşlerinin eğitim düzeyi %39.4 ile yüksek eğitimliler, ardından lise mezunları gelmektedir. Bakalım eşler bugüne değin ne tür işlerle uğraşmışlar:

W. Weiker, Osmanlıda ve Türk Yahudilerinin çoğunluğunun tüccar ya da esnaf / zanaatkar olarak hayatını kazandığını söylüyor (Weiker, 1992).

Çınar Atay'ın çalışmasında, 20. yüzyılın başlarında İzmir'de Yahudilerin meslekleri sarraflar, faizle para verenler, ticaret, tulumbacılık olarak yer alıyor (Atay, 1993: 101).

Beyru'nun 19. yüzyılda İzmir kenti üzerine yaptığı araştırmada, ticaret, üretim, vb. gibi işlerde Yahudilerin yoğunlukla yer aldığını, İzmir'in hanlarında, bedestenlerinde, çarşı ve sokaklarında mesleğini icra eden Yahudilerin ayrıntılı dökümünü veriyor. O'na göre; tekstil-manifaturacılık-bezzazlık, ayakkabı ve kundura imalatı, saat satış ve tamiri, metal ev ve mutfak eşyaları satıcısı, bakkal, şekerci, terzi, berber, deri eşya satıcısı, tellal, kuru meyve-baharat imal ve toptancısı, sarraf ve kuyum işleri, tuhafiyeci vb. gibi genellikle esnaf-tüccar kategorisinde yer alan işlerde Yahudilerin yoğun olarak yer almaktadırlar. Ayrıca, doktor, dişçi, eczacı ve avukat gibi mesleklerde de diğer gayrimüslimlerle birlikte ağırlıklı olarak varlık gösterdiklerine işaret ediyor (Beyru, 2011: 166-224).

Siren Bora da, 1908-1923 yılları arasında İzmir cemaati erkeklerinin meslek profillerinin ayrıntılı dökümlerini, "İzmir Hahambaşılık Evlilik ve Doğum Defterleri"ne dayanarak veriyor. Bu bilgiler, görüştüğümüz kadınların büyükbabaları ve babaları olduğuna göre; günümüzdeki eşlerin de büyükbaba ve babalarının bir meslek fotoğrafı olarak kabul edilebilecektir: Ticarat ve zanaatkarlığın her türü bu listelerde yer almaktadır (Bora, 1995: 106 -152).

E. Benbassa ve A. Rodrigue'in 19. yüzyılda Türkiye'deki Yahudi esnafına dair araştırmasından; Alliance Israelite Universelle'in 1862 -1914 yılları arasında Akdeniz havzasında tarım okulları ve çıraklık kuruluşları açarak, cemaatin ekono-

mik olarak yeniden canlanmasına katkıda bulunduğunu öğreniyoruz. Yine aynı çalışmada, 1874 yılında İzmir'de 5000 Yahudi aile babasından ancak 500'ü dükkânıyla ya da el işiyle geçiniyor, gerisi geçici çözümlere yöneliyor. 1899 yılında İzmir'deki Yahudi esnafın yarısının terzilik, ayakkabıcılık, tenekecilik, şekercilik gibi geleneksel zanaatlarda ve bu sosyal durumun birçok nedeni olduğunu öğreniyoruz (Benbassa & Rodrigue, 1987: 22-27). Bugün bu durumun çok değiştiğini rahatlıkla söyleyebiliriz.

W. Weiker de Osmanlı'da ve Türk Yahudilerinin çoğunun tüccar ya da esnaf / zanaatkâr olarak hayatlarını kazandıklarını söylüyor. O'na göre 1935 ve 1960 yılları arasında azınlık grupların meslekleri (yalnızca erkekler) şu sektörlerde toplanmaktadır (Weiker, 1992: 30):

	1935	1945	1950	1960
Tarım	1.0	5	9	1.7
Endüstri & Zenaat	20.5	20.5	23.4	16.6
Ticaret	24.0	28.5	46.5	33.7
Taşımacılık / İletişimlik	2.5	2.5	1.8	1.1
İdari / Profesyonel Meslekler	4.4	4.4	4.4	37.9
Kişisel Hizmetler	1.7	4	8.7	4.0
İşsiz ya da Bilinmeyen	45.9	40.9	8.6	5.5

Tablodan anlaşılacağı gibi, erkek mesleklerin doruğunda her dönem ticaret yer almıştır (Bkz. Okçay, 1998b).

Deneklerimiz eşlerinin mesleklerini şu şekilde beyan etmişlerdir: Emekli eşler (meslekleri bilinmiyor) 11 kişi (%5.4). Serbest meslek sahibi olan "Doktor, Diş hekimi, Mühendis, Mali Müşavir, Eczacı" 28 eştir (%13,8).

Esnaf eşler "Kırtasiyeci, Zücaciyeci, Fırçacı, Tuhafiyeci, Ustabaşı, Kuyumcu, İplikçi, Manifaturacı, Döviz bürosu sahibi" 22 kişi, %10.8'dir.

Eğitim sektöründe çalışan eşler "Öğretmen, Öğretim üyesi, Okul müdürü" 4 eştir (%2).

"Ticaret" yapığını, "Tüccar" olduğunu belirtilen eşler en yüksek oranda yer almıştır: 63 kişi (%31.0)

"İthalat-ihracat, Yönetici, Dış ticaret müdürü, Ekonomist, İktisatçı, Pazarlamacı, Pazarlama müdürü, Sanayici, Eksper" olan eş sayısı 44 kişidir (%21.7). Diğer seçenekte (meslek belirtilmemiştir) 4 eş %2 oranında yer almıştır.

Kadınların meslekleri ile eşlerinin meslekleri çapraz karşılaştırıldığında; ticaretle uğraşan eşlerin 40'ının ev kadını eşlere sahip olduğu görülmektedir. 7 çift ithalat-ihracat sektöründedir. 10 çift de serbest meslek dalında eşleşmiştir.

Görüldüğü gibi; hem deneklerimiz ve hem de eşleri resmi kurumlarda her düzeyde istihdamdan uzak görünmektedirler. Emniyet mensubu, Silahlı Kuvvetler mensubu, devlet memuru, vb. eşlerin bulunmayışı bir tesadüf değildir. Her ne kadar sınırlama ve / veya yasaklama bulunmasa da bu alanlarda Yahudi nüfusun yer almadığı bilinen bir sosyal gerçektir. Bu nedenle hangi eğitim düzeyine sahip olursa olsun, özellikle genç kuşak, özel sektörde istihdam edilmeye yönelmektedirler. Ve bunun sonucu olarak da gençler İstanbul'da okumaya-çalışmaya yönelmektedirler.

En Fazla Yaşanılan Yer

Bu soru kadınların hayatının en fazla nerede geçtiğini, bir başka deyişle İzmir dışında en çok "nereli" olduklarını saptamak amacına yöneliktir.

1934 Tarihli İzmir Rehberi'nde Çeşme şöyle anlatılıyor: "Çeşme Ilıcaları İzmir'den otomobille dört saat mesafede ve dünyanın müstesna bir mevkiinde olan bu ılıcalar, gittikçe inkişaf ediyor. Haziranda başlayan mevsimi 4 ay devam eder. Mevkiinin müstesna letafetine inzimam eden yaz mevsimindeki serinliği ve plajlarının berrak ve durgun güzelliği, İzmir'den ve civar muhitten binlerce halkı buraya toplar. Ilıca Palas, İstanbul Oteli gibi büyük ve modern otellerle, İzmir'in zengin mahfelinin hususi köşeleri vardır" (İzmir Rehberi, 1934: 86). Bugün yarım saatte ulaşılan Çeşme, söylenenlere göre, dünyanın bir metropolden bir ilçeye sonuçlanan tek otoyoluna sahiptir.

İzmir'in bir ilçesi olan Çeşme, 1950'lerden başlayarak İzmirlinin yazlık-sayfiye yerleşimi olarak günümüze kadar giderek yoğunlaşan öneminin artırmaktadır. 1950'lerin ilk yarısında karayolunun henüz asfaltlanmamış olması Çeşme'ye ulaşımı zorlaştırıyor. 1950'lerin sonunda İzmir-Urla-İçmeler arası asfaltlanıyor (Gedikler, 2012: 461). Yaz mevsiminin uzun ve sıcak geçmesi "yazlık" kavramının yerleşmesini kentsel dönüşüm içinde sağlamış ve Yahudi Cemaati'nin yazlık mekânı Çeşme ilçesi ile özdeşleşmiştir. Bugün hemen her Yahudi ailenin Çeşme'de bir yazlığı olduğu bilinmektedir. Dini gereksinimler için bir Dua Evi düzeni kuran cemaat yönetimi, yaşam ihtiyaçlarının eksiksiz olmasına çaba göstermektedir. Bu bakımdan "yaz aylarını Çeşme'de geçirmek" adeta bir yaşam biçimi olarak kabul görmektedir. Okul çağında çocuğu olan ailelerde "okullar kapanınca gider-açılacağında dönerler" kalıp yargısı yerleşmiş gibidir. Ailenin erkek üyeleri (baba, eş, erkek kardeş) sabah İzmir'deki işlerine akşam Çeşme' deki evlerine giderek veya hafta sonu Çeşme'de hafta içi İzmir'deki evlerinde yaşayarak bu ayları geçirirler. Bir anlamda Çeşme,

cemaatin "kadınlar ve çocuklar" grubunun yazlık ikametgâhı olarak adlandırılabilir. Çalışan kadınlar da tıpkı erkekler gibi iş ve yazlık sirkülasyonunu gerçekleştirirler: "Sabah işe (İzmir'e) git-akşam eve (Çeşme'ye) dön, veya Cuma akşamı Çeşme'ye git-Pazartesi sabahı İzmir'e dön". Bu yüzden Çeşme en fazla ikamet edilen yer olarak ilk sırada yer almaktadır (66 kişi, %32,5).

İzmirli gazeteci Reyna Nacar, Çeşme'nin Cemaat için anlamını çok güzel dile getirmiş. "Biz İzmirlilerin vazgeçilmez tutkusudur Çeşme... Çocukluk yıllarımızda Çeşme denince akla yalnız 'Şantiye' dediğimiz bir semt gelirdi. Yalnız evi olanlar gelebilirdi Çeşme'ye... Yaşam programı çok farklı. Düzensiz bir düzen içinde yaşıyoruz. Çok geç yapılan olağan üstü zengin menülü bahçe kahvaltıları ile güne başlarız. Sonra deniz faslı. Arkadaş, dostlarla plajda bir sohbet bir şamata. Derken akşam olur. Akşam öğünleri oldukça geç bir saatte alınır. Özellikle 'Kumru' ve 'Lokma' sefaları Çeşme'nin gece vazgeçilmez menüsüdür" (Nacar, 1998: 27).

Rafael Algranati de İzmir cemaati için Çeşme'nin yerini anlatırken; "Çeşme'nin kumrusunu, boyozunu, kavununu, kınalı bamyasını, sakızını, ballı bardacığını, balıklarını, plajlarını, ... çocukluk anılarıyla aktarıp, 'gayri-İzmirlileri' de Çeşme'ye davet ederek" Çeşme'li olmayı taçlandırıyor (Algranati, 2012).

Roni Margulies anılarında, İstanbul cemaatinin 1960'larda Büyükada, Yeşilköy, Florya, Küçükçekmece gibi sahil ve plajları yazları tercih ettiğini belirterek ve "Çınar Oteli'ne gitmemek toplumsal yaşamın önemli bir bölümünün dışında kalmak anlamına gelirdi" diyerek günümüzde İzmir cemaatinin Çeşme'ye yüklediği anlama benzer bir noktayı işaret ediyor (Margulies, 2007:80 -83).

İzmir dışında en fazla yaşanılan yer olarak İstanbul söylenmiştir (%11,8): İş, okuma, doğum nedeniyle İstanbul'da ikamet oldukça önemlidir. Bilindiği gibi Türkiye Yahudilerinin en büyük nüfusunu oluşturan İstanbul cemaati (20.000 kişi) ardından gelen İzmir cemaatinin her bakımdan lideri konumundadır. Hahambaşılığın İstanbul'da bulunuşu da ayrı bir önem taşır. İstanbul'un eğitim, iş-istihdam olanakları, endüstri ve ticaret merkezi olarak Türkiye'nin merkezi oluşu bu tercihi anlaşılır kılmaktadır.

Diğer iller ve ilçeler seçeneği %6,4 ile (13 kişi) doğum yeri, kendinin ya da eşinin işi nedeniyle (turizm, mecburi hizmet, ticaret) ikamet edilen yerler olarak ayrışmaktadır.

Yurtdışı seçeneğini belirten kadınların oranı %4,9'dur (10 kişi), eğitim, iş, vb. nedenlerle yurtdışında bir dönem ikamet edenler oldukça az sayıda örneklemde yer almıştır.

İzmir dışında hiç bir yerde yaşamadığını ifade edenler 69 kişidir (%34). Bu oranda "İzmirlilik" kavramının telaffuz edilmesinde bir sakınca olmayacağı kanısına varılabilir. Çünkü İzmir+Çeşme = 135 kişilik (%66,5) bir popülasyonu ortaya çıkarır ki, bu durum "bir kente ait olma" durumunu pekiştirici bir özellik olarak anılmaktadır.

Sözün özü, cemaat kadınlarının "İzmirli Olmak" (Okçay, 2009) kavramının içini tam anlamıyla doldurduğu, bu araştırmanın verileriyle doğrulandığı bir gerçektir.

5. Bölüm
İzmirli Olmak

"İzmir bir prensestir
Çok güzel şapkası ile
Mutlu ilkbaharlar durmaksızın
Onun çağrısına yanıt verir."

Victor Hugo (Pınar, 2012: 126)

Demografik özellikleriyle tanıştığımız cemaat kadınlarına bundan sonra 23 tane "açık uçlu-tamamlama soruları" yöneltilmiştir. Bu soruların temel amacı, cevaplayıcıyı sınırlamamak, hür bırakmaktır. Aşağıda İzmir Yahudi cemaati kadınlarının "İzmirliliği-İzmir'de yaşamaya bakışı, vb." sorularını tamamlayarak verdikleri cevaplar tartışılacaktır.

İzmir'de Yaşamak...

Gülfem İren Leyla Neyzi ile yaptığı sözlü tarih çalışmasında çocukluğunun geçtiği İzmir'inin kozmopolit yapısını şöyle anlatıyor: "İzmir Türkçesinde isimler Rumca, İtalyanca ve Fransızcadır. Yemek tabağına kimse tabak demez piyate der, çatala peron, öne bağlanan önlüğe prostela der. İzmir farklıdır.

İstanbul'a benzemez. İstanbul tamamen Osmanlı İmparatorluğunun gelenekleri ve gidişatı ama İzmir'de Levanten bir yaşamın içinde Müslümanlar. İzmir'de el etek öpmek yok, el sıkmak var, şapka çıkarmak var... Aradan aylar seneler geçti, eski İzmir bütün gelenekleriyle yaşadı. Rumu, Ermenisi gittikten sonra da yaşadı, çünkü alışkanlık var. Eski halk çok kozmopolitti, Rum, Ermeni, Yahudi, Müslüman ayrılmazdı. Dosttu, komşuydu, komşuluk büyük iş. Espriler ona göre, şarkılar ona göre, yarı Türkçe yarı Rumca. Sonra açıklık vardı, serbestlik. Herkes akşamüzeri bahçesine çıkar, orada içki servisleri yapılır, orada konuşulur, bazı kimse tavla oynar, kahkahalarla güller içinde, yaseminler içinde, cennette yaşanırdı". İzmirliler mübadeleyle İzmir'e yerleştirilen göçmenler karşısında yıllarca mesafeli durmuşlardır: "Fukaralaştı memleket, gelen mübadiller bu iklimin bu mıntıkanın yabancısı... sonra tabii bir kaynaşma oldu, yeni bir nesil türedi, eski *charmı* [cazibesi] kalmadı İzmir'in. Snob bir İzmir'di, onu kaybetti. Velhasıl İzmir İzmirlikten çıktı her bakımdan" (Neyzi, 2004:90 -99).

Selin Süar, Kemeraltı'ndaki Havra Sokağını romanına konu ediniyor (Süar, 2010). İzmir cemaati için tarihsel bir önemi olan bu sokak ve çevresi günümüzde yarım yüzyıl öncesinin dini, ticari, sosyal kimliğini cemaat aleyhine kaybetmiş bir yapıdadır. Bugün yaşı elliden yüksek olan her İzmirlinin çok iyi bildiği bu mekânlar, eski günlerine olmasa bile, yeni bir sosyal ve kentsel dönüşüme hazır beklemektedir.

"İzmir'de yaşamak..." bu sorunun cevabı, çoğunluğu İzmir doğumlu olan deneklerde (%85.7) iki kutupluluk egemendir: bir yanda İzmir de yaşamayı olumlayan yanıtlar, diğer yanda İzmir'de yaşamanın olumsuz yanlarını işaret eden yanıtlar yer almaktadır.

1. İzmir'de yaşamayı olumlayan görüşler yoğun olarak yer almaktadır (%91, 185 kişi). Görüşleri şöyledir: "Çok güzel, Güzeldir, Seviyorum, Rahat, İyi, Anılarla doludur, Hoştur, Harika, Mutluluktur, Kolay, Anılar hala taze, Huzurlu, Sakin" gibi ifadeler ile İzmir'de yaşamaktan duydukları memnuniyeti dile getirenler %61.1 oranla 124 kişidir.
2. "İzmir'de yaşamak bir ayrıcalıktır, Vazgeçilmezdir, Bir avantaj, Mükemmel, Büyük bir şans, Bir alışkanlık, Süper, Özgürlüktür, Cennette yaşamak gibi, Yahudiler için bir avantaj, Yahudi bu şehirde rahat..." diyenler %29.1 (59 kişi).

   İzmir'de Yaşamanın Olumsuzluğunu / Hoşnutsuzluğunu ifade edenler (%8.9-18 kişi) İzmir'i İstanbul ya da diğer Avrupa kentleriyle mukayese etmektedirler. Bilindiği gibi; İstanbul Bizans imparatorluğu ve Osmanlı İmparatorluğuna başkentlik yapmış, günümüzde dünya başkentleri arasında yer almaktadır, istihdam ve sermayenin İzmir'e oranla daha geniş yer alması İzmir' i tercih edilmez konuma sokmaktadır. Gençler iş ve kariyer olanakları açısından İstanbul'u tercih ederken; çocuğu ve torunları olanlar, aynı nedenlerle onların İstanbul'a göçmesini ve / veya göçme isteğini işaret etmektedir. İzmir'in kısıtlı iş ve istihdam olanakları olumsuz / umutsuz duygular taşımalarını sağlamaktadır.

Diğer yandan, İzmir'de olumsuz atıflarla değerlendirmek aynı zamanda Türkiye'de yaşamanın olumsuzluğunu da işaret etmektedir. Örneğin; R. Nacar, İzmir'in ticari, turistik, kültürel anlamda çok önemli bir değeri olan "İzmir Fuarı" anıla-

rında şöyle yer edinmiş: "...Bir zamanlar eşim ve çocuklarımla Fuar'a gezmeye eğlenmeye giderdik..... Fuar'ı gezmek bizim için ruhsal bir şölendi. Şimdilerde, değil fuara gitmek, kapısının önünden geçmek bile beni yoruyor. Adeta insan seli.... Doğma büyüme bir İzmirli olarak eski Fuar'ımı istiyorum...." (Nacar, 1998: 26). Bugün tüm İzmirlilerin yürekten katılacağı bir temennidir bu.

Türkiye'nin son yıllarda sosyal ve siyasal-ekonomik sorunlar, krizler, dinsellikteki artış, vb. Yahudi cemaati için huzur içinde yaşanacak bir toplum olma özelliğini zedeleyici rol oynayabilmektedir. Olumsuz görüşlerde çok açık olmamakla birlikte bu hususların yer bulduğu düşünülmektedir.

Yaşlılar İzmir'de yaşamayı olumlu özelliklerle ifade ederken, gençler İzmir'de yaşamayı olumsuz ifade etmişlerdir; 21-24 yaşta %20.0, 25-29 yaşta %18.8, 30-34 yaşta %15.0, 35-39 yaşta %23.5, 40-44 yaşta %11.1.

Medeni durum açısından ele aldığımızda bekar (%15) ve boşanmış kadınlar (%37.5) İzmir'de yaşamanın çok sıkıcı, dar görüşlü insanların olduğu, gelecek endişesi taşıdıklarını, bir çok fırsatın İzmir'de olmadığını, tek başına kadın olarak İzmir'de yaşamanın zor olduğunu ifade etmişlerdir. Evli ve dul kadınlar İzmir'de yaşamaktan memnundur. Yine, yüksek eğitim görmüş kadınlar (%20.3) İzmir'de yaşamanın olumsuzluğu yönünde fikir belirtmişlerdir.

Kadınların meslekleri açısından baktığımızda, "İzmir'de yaşamak" kavramı serbest meslek sahiplerinde %23.8, sanatçılarda %20.0, öğrencilerde %25.0 ithalat- ihracatçılar grubunda %20.0 oranında olumsuz olarak değerlendirilmiştir. Görüldüğü gibi, bir kentten yani, İzmir'den beklentiler yükseldikçe, hoşnutsuzluk oranı da artmaktadır.

Daha önce de ifade edildiği gibi, İzmir "Nev-i şahsına münhasır", yani kendine özgü bir kenttir. Çoğunluk deneğimiz bu savın ardında giderek; İzmir'den başka yerde yaşamak istemediğini belirtmiştir (%46,3-94 kişi). İzmir'de yaşamak-İzmirli olmak, ancak bir İzmirlinin anlayacağı özel kodları içerir. Son yıllarda gerek popüler kültürde ve gerekse sosyal medyada sıkça üzerinde durulan " İzmirli olmak-İzmirlilik" kavramları, bu kentin ve kentlilerinin bir imtiyaz farkındalığı yaratacak düzeye getirdiğini rahatlıkla söyleyebiliriz.

Kadınlarımız İzmir'den başka yurtiçinde en fazla oranda "İstanbul'da yaşamak" istediklerini belirtmişlerdir (%11,8-24 kişi). Yine yurtiçinde (Bursa, Bodrum, Güneyde bir yerde, bir kıyı kasabasında vs.) tercihler büyük kent karmaşası ve stresinden uzak yerler olarak işaretlenmiştir (%4,9-10 kişi).

İzmir'den başka "yurtdışında yaşamak isterim" diyenlerin oranı %17,2'dir (26 kişi). Tercihlerini Amerika, İsviçre, Polonya, Güney Amerika, Avrupa, İtalya, İspanya, Malta, Fransa ve İngiltere'den yana kullanmışlardır. Genç yaş grubunda (örn: 21 -24 yaş grubunun %50'si) öğrencilerin %75'i ve bekarların %55'i üniversite ve üniversite üstü eğitimlilerin 1/3'ü yurtdışında yukarıda sayılan ülkelerde yaşamayı istediklerini ifade etmişlerdir.

İsrail'i İzmir'e tercih edenlerin oranı %12,8'dir (26 kişi). Yaş yükseldikçe bu tercihte göreli bir yükselme gözlenmiştir. İsrail doğumlu 1 kadın yine yaşam tercihini doğum yerinden yana kullanmıştır. Bekârlar ve çocuksuzlar İsrail yaşamını hiç tercih etmezken, çocuk sahibi kadınlarda oran %15,4 bulunmuştur. Burada, çocuk sahibi olan kadınların çocuklarını dinsel-tarihsel köklerinin topraklarında büyütme isteği yattığı düşünülebilir.

İzmir'den başka "sevdiklerimin, çocuklarımın, yakınlarımın yanında yaşamak isterim" diyenler (%3,0-6 kişi) daha duygusal ve özlem dolu bir ifade ile mekan yerine insan tercihinde bulunmuşlardır. Gençler, çocuk ve torun sahibi olanlar, ev kadınları bu seçeneği gösterirken sevdiklerinden ayrı olduklarını işaret etmişlerdir.

İzmir'den başka bir yerde yaşamak istemeyenlerin şehri olan İzmir; umarız bu kurgusal sorunun reel cevabını daima hak edecek bir konumda olur.

6. Bölüm
Gezginlerin/Yazarların Gözüyle İzmirli Yahudi Kadın Olmak

Batılı gezginler için doğu, her zaman keşfedilmeyi bekleyen, gizemli bir dünyadır. Doğuya gidebilmek için de, yollar hep doğunun en batısında olan İzmir'den başlıyor. Aşağıda birkaç örnek verdiğimiz batılı gezginlerin İzmir'e ve Yahudi mahallelerindeki kadınlara dair enteresan gözlemlerini bulacaksınız.

1719 tarihli bir atlasta İzmir Yahudi Cemaati'nin kadınlarının giyim tarzı şu şekilde yer alıyor:

"Bütün kadınlar Türk olsun, Rum ya da Musevi olsun, dışarı çıktıklarında, ülkenin geleneğine uygun olarak başlarından başlayıp hemen hemen yerlere kadar vücutlarını kaplayan beyaz bir çarşafla örtünürler. Yüzlerinde istedikleri zaman indirip kaldırabildikleri, siyah krep ya da tülden yapılmış bir peçe bulunur. Bu peçe bazen gözlerin üstüne kadar gelir. Yüzü tamamen örtecek şekilde kullanıldığında bu peçeler, şeffaf oldukları için, kadınların başkalarını görmelerini engel-

lemez. Çamurlu havalarda kadınların tıpkı erkeklerde olduğu gibi, sarı çizmeler giydikleri görülür. Normal zamanlarda ise, ayaklarında pabuçları ya da ökçeli terlikleri bulunur. Boyunlarındaki incileri çok ve sıktır" (Beyru, 2000: 43).

Yukarıdaki metinden de anlaşılacağı gibi, Yahudi kadını giysileri ve mücevheriyle döneminin tipik özelliklerini göstermektedir. Beyru'ya göre bu durumu,"17. yüzyıl başlarında İzmir'de Rum, Ermeni, Musevi erkek ve kadınlarının, hatta Frenk dediğimiz Avrupa kökenli erkeklerin nerdeyse Türkler gibi giyindiklerine ve kendi giyimlerini bıraktıklarına işaret eden bu anlatımlar hayli ilginç görünmektedir. Bir yerde, bunu o devirde Osmanlı gibi görünmenin avantajlarına, azınlıklar üzerinde yabancı devlet himayelerinin henüz kendini yeterince göstermediğine ve misyonların faaliyetlerinin henüz sınırlı ve etkisiz oluşuna bağlamak mümkündür" (Beyru, 2000: 45).

Seyyah Corneille Le Brun, 1714-1725 yılları arasında İzmir'e geldiğinde Yahudi kadınların şöyle tarif ediyor: İzmirli Yahudi kadınlar aynı tarzda giyinmişlerdir, yalnızca başlıkları farklıdır. Başlarına kalay ya da bakırdan bir tür iğne iliştirirler, altın ve gümüş işlemeli beyaz bir saten örterler, aynısından saçlarını bağlarlar. Saçları topuzludur; topuz, renkli ipek bir kumaş kesecik içinde arkadan sarkar. Boyunlarında sıkı sıkıya dizilmiş o kadar çok inci vardır ki, adeta iç içe geçmiş izlenimi verirler (Linon-Chipon, 2002: 51).

19. yüzyıl Osmanlı imparatorluğunda pek çok seyyahın, diplomatın gözlem ve rapor yazdığı ve kenti her yönüyle betimlediği bir dönem olmaktadır. Bunların anlatımlarında kadınların giyim kuşam, saç, takı, vb. modasını da tüm ayrıntıları ile öğrenebiliyoruz. Beyru'nun "19. yüzyılda İzmir" (2000) adlı çalışmasında İzmirli Yahudi kadınların gündelik yaşam-

ları ve giyim kuşam-mücevherleri hakkında olumlu-olumsuz görüşlerin yer aldığı raporlara göz atalım:

Lady Nicol Martha'nın 1855 yılına ait gözlemlerine göre: "Günlerden Cuma olduğundan Musevileri Sabbath hazırlığında bulduk. İçi o sırada Musevi kadınlarıyla dolu olan ve Türklerinkine benzeyen bir hamama girdik. Hamamda bulunan bu hanımların bir kısmı gerçekten güzeldi ve mücevherlerle göz kamaştıran bir biçimde süslenmişlerdi... Ahlak kurallarında son derece hassas olan Musevilerde zina, hemen hemen hiç bilinmemekte, olduğu zamanda evvelce yasalarının ölümle cezalandırdığı bu olaylar şimdi boşanmayla sonuçlanmaktadır. Evlerinde ve giyimlerinde Musevi kadınları son derece temizdir. Genelde hayli güzel olmalarına karşın, giyimlerinin bu güzelliği biraz biçimsizleştirdiği söylenebilir. Uzun, dar fakat güzelliklerine herhangi bir katkı sağlamayan elbiseleri, evlerinin içinde bile kullandıkları tahtadan takunyaları, sivri saç tuvaletleri kendilerine zarif bir görünüm vermez. Genç kızlar önce örgülü saçlarını serbestçe omuzlarına dökerler. Bunları başlarının üstünde toplama hakkı yalnız evli kadınlarındır. Evli hanımlar, genellikle kolyeler, bilezikler ve taçlarla süslenirler, ancak, bu süslerin bazen fizyonomilerini epeyce garipleştirdiği görülür...

Nefis kokulu bir ortamda açan ve güneşin güzelleştirdiği taze ve tatlı yaratıklar olarak ün salan Doğu kadınlarının şiirini Musevi kadınlarında bulamazsınız. Ev işleriyle uğraşan Musevi hanımları nadiren birbirlerini ziyarete giderler. Erken evlendiklerinden vaktinden önce yaşlanırlar, doğanın en tatlı duygularını değerlendirmesini bilmedikleri gibi, erkeklere hoş görünme, onlarca beğenilme konusundaki kayıtsızlıkları nedeniyle, kadınlara bunca çekicilik kazandıran zarafet ve işve sanatını kullanmayı ihmal ederler.

M.J.D. De Bois-Robert'ın "Nil et Danube-Nil ve Tuna" adlı seyahatnamesindeki Yahudi bir genç kız tasviri ise şöyle: "Oradaki gezintilerim sırasında rutubetli bir saçak altında çok güzel bir genç kızla karşılaştım. Zarif giysisi siyah kadifeden altın yaldızla işlenmiş ve göğüs hizasında bağlanmış 'punta' denen bir korseyle bunun üstüne giyilen ve 'caso-kazo' diye adlandırılan düğmesiz kırmızı bir yelekten oluşuyordu. Bluzunun kolları, yalnız Musevilerde olduğu gibi dirseğin üstüne düşüyordu. Puntaya 'faldeta' denilen bir etek eklenmekteydi. Musevi kızının küçük ayaklarında kırmızı terlikler vardı, başı ise, inci, zümrüt ve yakutlarla bezeli 'sfifa' denilen bir çeşit taçla süslenmişti. Bu tacın altından saçları bekâret simgesi olan uzun örgüler halinde sarkmaktaydı. Evlendiği zaman artık bunları kesmek ya da saklamak zorunda kalacaktı. Bu sevimli çocuğun hareketlerindeki haşmetli uyumu, hatlarının saflığını, davranışlarının uygunluğunu tanımlamak gerçekten kolay değildi"

Fransız yazar Paul Edel de 1885 yılındaki İzmir seyahatinde Yahudi mahallesini geziyor ve şu tespitlerde bulunuyor: Burada kadınların göğüslerini ortaya koyan giysiler giydiklerini, genç kızların ve dul hanımların saçlarını örerek omuzlarına yatırdıklarını, evli kadınlarınsa yalnızca başlarında küçük bir takkeyle yetindiklerini, rehberinin götürdüğü bir evde, tepsiyle getirilen soğuk içecekler ve bir komposto tabağı içinde reçeller, Türk kahvesi ve pasta ikramıyla karşılaştığını anlatıyor...

1893'de L'Abbé E. Le Camus'nün İzmir gezisinde Musevi mahallesindeki gözlemleri şöyle: "Cumartesi Musevilerin kutsal günü. Musevi mahallesinin sokaklarının görünümü gerçekten de çok ilginç. Her yerde göze çarpan renkler, kırmızı, mavi, sarı, yeşil, beyaz elbiseleriyle ortalıkta dolaşan Musevi çocukları ve bayramlık altın yaldızlarıyla işlenmiş elbiseleriyle

evlerinin kapılarının önünde oturan kadınlar. Ama etrafta erkeklere pek rastlanmıyor".

1890 yılında Fransız gezgin Lucien Trotignon, tesadüfen inişli yokuşlu ve düzensiz sokaklardan geçerek Musevi mahallesine ulaşıyor ve o gün büyük bir kalabalığın gala elbiseleriyle bayramlarını kutlamakta olduğunu, sokakların ortasında kapıların eşiklerinde gruplar halinde oturmuş olan kadınların bağırarak konuştuklarını ve gevezelik ettiklerini yazıyor. Yazara göre, erkekler daha sakin bir şekilde, büyük olasılıkla da kazanabilecekleri komisyonlar hakkında konuşuyorlar. Yaşlı, hırçın görünümlü, kartal gagasını andıran burunlu, küçük takkeli kadınların arasında mat tenli, derin kadifeli iri gözlü, kulaklarının arkasına bir gül sıkıştırmış, siyah kehribar saçlı güzel genç kızlar da yer almaktaydı...

1875'de seyyah Charles Dudley Warner da "Ya kapıların önlerinde ya da pencerelerinde kendilerini gösteren Musevi hanımlar, sokaklarda dolaşmak yerine en güzel giysileriyle böyle oturmayı yeğlerler" (Beyru, 2000: 194 -196) diyerek Yahudi kadınlarının gündelik yaşamına adeta bir pencere açıyorlar. Günümüzde bile mahalle aralarında kadınların kapı önünde oturmaları veya pencere önündeki sohbetlerinin bir biçimde kaynağına tanıklık ediyoruz. Bu sosyalleşme biçimi kadınların sohbet, haberleşme, dedikodu gibi iletişimlerinin temel yolu olarak görülebilir. Günümüz apartman yaşam biçiminde hiç rastlayamayacağımız bu sosyalleşme biçimleri yerini, kafelerde buluşma, telefon ve e-mail yoluyla haberleşme ve önceden haberli ev ziyaretlerine dönüştürmüş durumdadır.

1893'de İzmir'de bir "kadınlar topluluğu" kuruluyor. Aynı dönemde Bikur Holim Sinagogu kadınlar kolu yani, Alliance İsraelite okulunun müdürü Mme. Jusselin tarafından kurulan Nachim Sadkaniot çalışmaya başlıyor. Talmud Tora

Kadınlar Komitesi, 1902 yılında kurulan İyiniyet Komitesi (Galante, 1937: 91-92) gibi organizasyonlar, cemaat kadınlarının ilk örgütlenmeleri olarak karşımıza çıkıyor. Kuşkusuz, cemaatin tek tip kadın profiline sahip olduğunu söylemek olanaklı değil.

1895'de Alman seyyah Hans Barth'ın gözünden İzmir cemaatinin kadınlarını okuyalım: "Türk kadını genellikle kapalı iken, Yahudi kadını tam tersine genellikle açıktır. Özellikle cuma akşamları Yahudiler zamanlarını sokaklarda geçiriyor. Sokaklarda ve kapı önlerinde yarı çocuk yarı genç kız anneleri memelerini açmış, çocuklarını emzirirken görmek mümkün. Yine sokaklarda Alman ve Fransız kızlarının ancak 22 yaşlarında eriştiği gelişkinliğe erişmiş on yaşlarındaki gelişkin kızları da görmek mümkün. Onun için de sık sık ifade edilmesi korkunç bir yıpranmışlık içindeki kadın vücutlarına, daha gençliğinin baharındaki yaşlı ninelere ve sarı soluk benizli kadınlara sokaklarda rastlanıyor. İzmirli Yahudi kadın, Avrupa'daki din kardeşleriyle benzer özellikler göstermiyor. Ama bu nedenle de güzelliklerinin Avrupa'daki kız kardeşlerinden daha az olduğunu söylemek istemiyorum. Tartışmasız en güzel yeri, bazı padişahları da baştan çıkarmaya yeten gözleri; zaten Ester'in Türk tarihindeki yeri ve önemi sıkça tekrar edegelmiştir.

İzmirli Yahudi kadının temel özelliği, ister yaşlı ister genç olsun hiç de bilinçli yapılmayan bir jestle göğsünü açık bırakmasıdır. Kulağının arkasındaki karanfiliyse hiç eksik olamayan bir süsüdür. Tuvalet konusunda Türk kadınından daha tutucu olduğu bile söylenebilir. Kenarları kürkle çevrili, önü sürekli açık bırakılan uzun bir manto, içinde göğüsleri açık bırakan bir korse ve altında diz uzunluğunda ve burada lastikli kırmızı ipek pantolonu en sık karşılaşılan giyimi. Bazıları

İspanya günlerinden kalma altın sikkelerle süsleniyor. Saçları Türk kadınları gibi genellikle kısa kesilidir. Önümüzdeki on yıllarda, İzmir'in Yahudi gettosunda, Paris korse ve şapkalarıyla tamamen Avrupalılaşmış ve kordonda züppelik yapan şık Yahudi kadınlarıyla karşılaşırsak hiç şaşırmayalım" (Pınar, 1994: 21-22).

19. yüzyılın sonunda İzmirli bir kadının hangi cemaate mensup olursa olsun eğitimleri, konuşmaları hatta zevkleri kocasının toplumsal konumuna uygun bir eş, ardından bir anne ve ev hanımı olmak üzerine şekillenirdi. Bununla birlikte, ev hayatının kaçınılmaz olarak karma olmasından, çocukların eğitiminde, özellikle dil öğrenmede işin büyük bir kısmının anneye düşmesinden ötürü yetkili makamlar giderek daha fazla eğileceklerdi (Georgelin, 2008: 82).

1900'lerde seyyah P. Lindau, İzmirli Yahudi kadınları şöyle tasvir ediyor: "Kadınlara gelince, en yaşlı olanı bile göğsü çok açık elbiseler giyiyor. Kendilerine has bir de saç süsleri var. Bu bir nevi alın süsü olup, ön taraftan işlemeli, buna bir de başörtüsü ekli: bu başörtüsü saç ayrımını ve başın arka kısmını örtüyor. Birçok Yahudi kadın kulaklarının ardına karanfil takmayı da ihmal etmiyorlar. Küçük kirli çocuklar pek tatlı. Bebeğini emziren annelerinin etrafında oynuyorlar" (Lindau, 1985: 160).

Yine aynı dönemde İzmir Yahudi kadınlarının yoksulluk nedeniyle, sağlık ve fiziki görüntülerinin bozulduğunu, "kadınlar, kısa boylu sıska ve solgun" diye yazıyor bir gözlemci, ve erken evlenme alışkanlığı ve buna bağlı olarak hızlı nüfus artışından söz ediliyor (Nahum, 2000: 36-40).

19. yüzyılın sonunda Halit Ziya Uşaklıgil, "O zamanlar Yahudi kızları kadınlığa geçince saçlarını sıkı sıkı siyah kumaşlar içine sararlardı. Bütün Yahudi kadınları, saçlarını ka-

pamakla din ahkamına kifayet edecek kadar bir itaat göstermiş olurlar, fakat göğüslerin yarı yarıya açık tutmakta bir mahzur görmezlerdi" diyerek Avrupalı pazarlar ile yakın temasta olan tüccar ailelerin kadınlarından söz ediyor olmalı idi (Bora, 1995: 80-81).

Osmanlı toplumunda sarayla ilişkiler büyük bir imtiyaz kaynağıdır. Olga Augustinos, "Yahudi kadınların genellikle harem kadınları ile dış dünya arasında aracılık yaparlardı. 'Sultan efendinin Büyük Senyör'den izni vardı, belirli Yahudi kadınlar her zaman saraya onları ziyarete gelebilirlerdi; olağanüstü kurnaz olan ve onlara ince iğne oyası öğretme bahanesiyle gelen bu kadınlar kurnaz imalarıyla sultanın kadınlarına kendilerini öyle hoş tanıtırlar ki... etkili olurlar. Ve böylece saraya gelen bütün Yahudi kadınlar çok zengin olur" (Augustinos, 2009: 33).

İzmirli Yahudi kadınların Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki kıyafetlerini fotoğraflardan ve mülakatlardan derleyen Esther Juhasz, 'evde ve dışarıda' olmak üzere iki temel kıyafet düzeni olduğunu ve bunların tokado (şapka), kamiza (gömlek), dizlik, entari, şalvar, cepken, cübbe, kuşak gibi parçalardan oluştuğunu, modernleşme sürecinde, Fransa ve Alyans'ın etkisi ile beraber, kadınların daha Avrupai bir giyime yöneldiğini ifade ediyor (Juhasz, 1990: 152 -162).

Yine aynı dönemde Yahudi kadınların mücevherlerini ele alan Miriam Russo-Katz, İzmirli Yahudi kadınların yaşamının önemli bir parçası olan mücevherlerinin hem giysilerini dekore eden bir parça ve hem de kadının aile ve cemaat içinde ekonomik ve sosyal statüsünün bir göstergesi olduğunu söylüyor. Kolye (ogadéro), inci kolye (yadran-gerdan-maso), zincir (kadena-kordon-kolana-filar), şapka iğnesi (rozeta), elmas yüzük, küpe ve broşlar, bilezikler, altın para kolye (resta de

dukados), kemer vb. gibi ziynet eşyaları İzmir Yahudi kadınının en çok kullandığı mücevherler arasında sayılıyor. Kızlara verilen mücevher, çocukken nazarlık şeklinde, genç kızlığında uygun biçimde oluyor. Özellikle, evlenirken damat ve ailesinin ve kendi babasının verdiği mücevherler, varlık vazifesi görüyor ve zorunluluk olmadıkça satılması uygun görülmüyor (Russo-Katz, 1990: 173 -195).

Gerek Osmanlı İmparatorlarının gayrimüslimlerin kıyafetlerini düzenleyen fermanlar ve gerekse cemaatin kendi iç kuralları ile belirlenen erkek ve kadın giysileri, 1999 yılında İstanbul'da bir sergi vasıtasıyla izleyici ile buluşmuş ve ardından kitaplaştırılmıştır. Bu sergide İzmirli kadınların görsel malzemeleri oldukça önemli bir yer tutmaktadır (Ovadya, 1999: 37-45).

Savaştan çıkmış bir toplum olarak, 1922 yılında İzmir'de Yahudi toplumunun önde gelenleri, savaştan kalma yaraları sarma ve iyi etme çarelerini arıyorlardı. Sokaklarda sürünen göçmenler, öksüz ve dullar, aguna'lar (Yahudi inancına göre; nişanlıları veya kocaları kaybolmuş olan fakat öldüklerine dair kesin kanıt olmayan kadınlara verilen ad. Bu durumda, kadınlar eşlerinin öldüğü kanıtlanana kadar tekrar nişanlanamazlar veya evlenemezler.), cemaat içinde birliği sağlamak, iç kurumları, bireylerin iktisadi durumlarını düzenlemek, eğitim artırmak gibi çare bekleyen sorunlar ile uğraşıyorlardı (Levi, 1996 c: 16 ve 23).

R. A. Bortnick'e göre, "modern Türk Yahudisi" İzmirli kadınlar, İstanbullu kadınlardan geleneklerine daha bağlı görünmektedir. Aile içindeki rollerinin yanı sıra, örneğin; doğum, düğün, sünnet, bar mitzva, dini yılbaşı, ölüm yıldönümü, doğum hazırlığı, yemeklerin hazırlanması ve servisi, vb.

gibi dini bayramların ve ritüellerin de organize edicisi ve uygulayıcısıdır (Bortnick, 1993: 98-103).

Yukarıda kısa alıntılarla yer alan yabancı gezginlerin, diplomatların gözlemleri, Yahudi kadınlarının yanı sıra, diğer gayrimüslim kadınların da (Rum, Ermeni, Levanten) birer profilini vermekte ve birbirlerine benzerlikleri dikkat çekmektedir. Keza Müslüman kadınların da farklı olmadığı bilinmektedir. Yaşa, medeni duruma, babalarının-eşlerinin gelir durumuna göre kimi değişiklik gösterse de, grup dinamiği içinde kadınlar birbirinin benzeri bir görünüm sunmaktadırlar diyebiliriz.

Reyna Nacar İzmirli kadınlar arasında mutluluğun nedenlerini küçük bir kamuoyu yoklaması yapmış ve:

"Benim mutluluğum oğlum demiş bir anne. Annelik görevini sürdürürken çok mutlu olduğunu söylüyor. Onun mutlu gelişimini izlemek bana müthiş heyecan veriyor.

Diğer bir anne, mutluluğu çocuklarında bulanlardan, ikinci mutlu olduğum yer evim, sığınağım, eve her gelişimde hep aynı nakarat var dilimde 'evim evim, güzel evim'.

Bir diğeri, mutluluk işimde yenilik yapmak, başarmak ve en iyi biçimde çalışmak beni mutlu eden faktörler" dediklerini yazmış, hatta verdiği örneklerin hepsinin tozpembe, ya da tesadüf olup olmadığını sorgulamıştır (Nacar, 1998: 30).

Cumhuriyet döneminin yazarlarından, İstanbul'a aşık Sait Faik İzmir'e konuk olmuş ve İzmirli Yahudi kadınlar için şunları yazmış (Baküs, 2003: 36): "... Biz öteki üçümüz ise ara sıra kaçamak yapar, İzmir'in o Kordonboyu'nun geniş, serin, güzel gazinolarında bir köşeye çekilir, çipura denilen lüferle ispari arası balıklar kızartarak şöyle birkaç şişe yirmi dokuzluk devirir –bekârlık var o zaman–, Yahudi mahallesine doğru çapkınlığa çıkardık. İzmir'in Yahudi kızları kadar güzel mahlûk dünyanın hiçbir yerinde yoktur. Ne beyaz, ne çilli, ne tıkız

mahlûktur onlar, yarabbi! Etleri çipura balığının beyaz etine benzer: Sert, kılçıklı. Gözler denizin dibindeki ıstakozun gözleri gibi fosforludur. Kapılarının önünde durmadan söylenirler, İzmir'in rüzgârı göğüslerini açar. Dizkapaklarına gelen fistanları rüzgârlanır. Çıplak, güneşten yanmış ayakları durmadan anlattıkları laflara göre kâh tepinir, kâh uzanır, kâh leylek gibi tek ayaklarının üzerine muhaverelerine devam ederler. Yahudice bilirim. Sinemaya davet ederdim. Çoğu derhal gelirdi. Sinemada omzuma başını kordu. Kabak çekirdekleri yerdik. Kızın biraz kirli saçlarından burnuma bir fakir mahalle kokusu gelirdi. İspanyolca konuşur, İzmirlice gülerdik". Görüldüğü gibi, Sait Faik'in tasvirinde İzmirli Yahudi kızlarla ilişkisi çapkınlık temelinde betimlenmiştir.

Türk romanında azınlıkların yerini tartışan Zeki Coşkun da, 19. yüzyılın son çeyreğinden 20. yüzyılın son çeyreğine Türk romanının "iktidar" odaklı olduğunu; Rum, Ermeni, Yahudi gibi gayrimüslimlerin o büyük imparatorluğun, konağın, köşkün içinde birer figüran olarak yer aldıklarını, kadınların ya evin hizmetçisi, ya çocukların bakıcısı / eğiticisi mürebbiyeler olduğunu, ev dışında da, fahişe en hafifiyle de hafif meşrep, fettan yaratılışlı olduklarını, erkeklerin ise Yahudi sarraf, Rum ya da Ermeni doktor tipleri olduğunu ifade ediyor (Coşkun, 1995: 200-208). Konumuzun dışına çıkmamak adına bu engin konuyu noktalayalım.

7. Bölüm
Kadın Olmak...

Çalışmamızın ana temasını oluşturan kadın kimliğini sorgularken, en temel argümanlarımızdan biri, deneklerimizin "kadın-eş-anne olmak" kavramlarını nasıl tanımlayacakları, hangi sözcüklere dayanacakları idi. Bunlardan ilki olan "Kadın Olmak..." ile başlayalım:

Yahudi inancının temelini oluşturan "On Emir"in erkeklere gönderildiğini hatırlayacak olursak (çalmayacaksın ve anneye-babaya hürmet edeceksin emirleri hariç), kadınlar erkeklerin koyduğu toplumsal kurallara uymak durumundadırlar. Bazı hahamların kadının hatası yüzünden yüklendiğini düşündüğü dokuz lanetten söz ederler. Bunlar: adet görmek, bekaret bozulduğunda dökülen kan, gebelik, çocuk doğurma sırasındaki sıkıntı, çocuk yetiştirirken çekilen sıkıntı, yas tutarmışçasına başı örtülü olmak, efendisine hizmet eden bir köle gibi kulağını deldirmek, şahit olarak kabul edilmemek, ölüm (Eski Ahit). Bu görüşün 'kadının bütün kötülüklerin kaynağı' zihniyetini besleyen bir yanı olduğu su götürmez bir gerçektir.

203 deneğimiz "Kadın olmak..." deyince 4 ayrı temelde görüşlerini biriktirmişlerdir. Bunlar 1. Olumlu ifadeler, 2. Olumsuz-zor diyenler, 3. Zor ama olumlu diyenler ve 4. Erkeklere göre tanımlayanlardır.

1. Kadın olmak... ifadesini olumlu tamamlayan 96 kadın (%47,3) şöyle diyor: Kadın olmak: Gurur verir, Mutluluktur, Allahın bir lütfüdür, Güzel bir duygudur, Özeldir, Bambaşka bir şeydir, Önemlidir, Anneliği tattırır, Aile olmaktır, Hoştur, Kendimi yetkin ve becerikli hissettiriyor, Ayrıcalıktır, Keyiflidir, Harika, Anneliktir, Bakımlı olmaktır, İnsana güven verir. Bu ifadeler kadın olmayı olumlayan, sahip oldukları cinsiyet rolünden memnuniyetlerini gösteren cevaplardır. Kimler bu cevabı vermiş diye bakarsak: 45 yaş ve üstünde belirgin bir yükselme söz konusudur. Evlilerde, dullarda olumlama oranı yüksektir. Eğitimleri ilk ve ortaokul düzeyindedir. Ev kadınları, emekliler, hizmet sektöründe çalışanlar ve serbest meslek sahibi kadınlar kadın olmaya olumlu bakmaktadırlar.
2. "Kadın olmak... zor / olumsuz" diyen %33,5 oranında kadın (68 kişi) cümleyi şöyle tamamlıyorlar: Kadın olmak, Zor, Bu toplumda zor, Sabır gerektirir, Kolay değil, Sırtında yük taşımak gibi, Çok çok zor, Kocasını saymaktır, Fedakarlık ister, Çalışkan ve verici olmak demektir, Özveri ister, Hizmetçiliktir, Zor zanaat, Yahudi kadın olmak çok zor. Bu olumsuz sıfatları kullanan kadınlar, genç yaştadırlar (çoğunlukla 25-49 yaş arası) ve doğum yerleri İzmir dışında olan deneklerde (diğer iller %47,4, İsrail %75,0) yüksektir. Evlilerin %76,5 i, lise ve üniversite ve üniversite üstü eğitimli-

lerin 1/3'ü kadın olmayı zor-olumsuz bulmaktadır. Eğitim sektörü (%50) ve ithalat-ihracat sektöründe istihdam edilen kadınlarda (%66.7) mesleksel kategoride kadın olmaya olumsuz yaklaşan cevaplarda en yüksek düzeydeler.

3. "Kadın olmak zor ama güzel" diyen kadınlar (%11,8-24 kişi) kadın olmanın "Hem zor hem kolay, Hem zor hem özel, Hem zor ama güzel" olduğunu ifade diyorlar. Genç yaş grubunda ve öğrencilerde, İzmirliler de, üniversite üstü eğitimlilerde en yüksek düzeyde yer alan bu sonuçlar kadın olmayı ikili (dual) eksende yerleştirmiş ve olumlu ve olumsuz yönleri terazilemişlerdir.
4. Kadın olmayı erkek olmakla mukayese eden 9 kadın (%4,4), iki toplumsal cinsiyet rolünü karşılaştırıp şöyle özellikler belirliyorlar: "Kadın olmak... ikinci sınıf vatandaş olmak değildir, ikinci planda olmamak için gayret etmektir, erkek olmaktan güzel, erkek olmaktan zor bir şeydir. Bu kategoriyi genç yaş grubundakiler, İzmirliler, evliler, lise ve üzeri eğitime sahip olanlar tercih etmiştir.

Kadın Olduğum İçin...

Cinsiyet rolünün yegâne tanımlayıcısı olan kadın olmak denekler için iki farklı uçta değerlendirilmiştir; bir uçta kadın olmaktan duyulan memnuniyet, diğer uçta da kadın olmanın getirdiği zorluklar.

1. Kadın olmaktan duyulan memnuniyeti şu sıfatlarla ifade ediyorlar: "Gurur duyuyorum, Memnunum, Mutluyum, Seviniyorum, İftihar ediyorum, Şanslıyım,

Avantaj, Her şeyi yapabilirsin, Sevgi doluyum, Duyarlıyım, Anlayışlıyım, Evlenip aile kurmak, Anne olmak, Soyunu devam ettirmek".

2. Diğer tarafta ise, kadın olmanın toplum içindeki zorluklarını işaret etmektedirler; %11.8 (24 kadın); "İşim zor, Kuvvetli olmak zorundayım, Sabırlı olmalıyım, Çok çalışmalıyım, Zor anlar yaşarım, Ailem önde gelir, Dış görünüşüm önemlidir, Fırsatlar azdır-eksiktir, Kendimi erkeklere ezdirmem, Kimliğimden taviz vermem, Sorumluluklarım çok fazla" gibi evrensel olarak toplumda kadına yüklenen anlamların tümü Yahudi kadınları için de geçerlidir. Kendilerinden beklenen cinsiyet rollerinin yerine getirilmesinde beklentilerini açıkça ortaya koymuşlardır.

Kadınların yaşı ile karşılaştırma yapıldığında, yaş ilerledikçe memnunum diyebilenlerin sayısı artmaktadır (45-49 yaşta 11, 50-54 yaşta 14, 55-59 yaşta 18, 65 ve üzeri 15 kişi). Genç yaşlar da ise " kadın olduğum için gurur duyuyorum" diyenler yükseliyor.

Medeni durum ile ilgi kurulduğunda; boşanmış kadınların (8 kişi) kadın olduğu için olumsuzlama veya öğüt verme şıklarına yer vermemiş olmaları dikkat çekicidir.

Bir başka husus, eğitim düzeyi yükseldikçe olumsuz düşünceler yükselmektedir. (Yüksekokul mezunlarında en yüksek %50). Ev kadınları da en çok memnun olduğunu belirten gruptur (%50).

Görüldüğü gibi 203 kadının %85.0' i kadın olduğu için pozitif değer yüklü ifadeler kullanmışlardır. Buradan, cemaat kadınlarının, hoşnutluk ifadelerinin kullanarak kendilerini

olumlu ifade ettikleri, içinde bulundukları cinsiyet rolüne ait kalıpları tam olarak benimsedikleri söylenebilir.

Evde Kadının Rolü...

Cinsiyet rolleri açısından ele aldığımız cemaat kadınları evde kadının rolünün geleneksel motifi teyit ettikleri görülmüştür. Beş grupta topladığımız veriler şöyle bir dağılım gösteriyor:

1. İdarecilik Rolü; (%36-73 kişi) "İdare etmek, Evin idaresi, Hizmetçilik, Ev işi yapmak, Halkla ilişkiler müdürü, Evi her durumda idare etmek, Evi çekip çevirmek, Genel koordinatör, Yöneticilik, Dahiliye vekili, En sorumlu kişilik, İçişleri bakanı, Management".
2. Çocuklar-Annelik-Eşlik Rolü; (%18.7-38 kişi) "Çocukların bakımı, İyi bir annelik, İyi bir eş ve annelik, Ailesine bakmak, Ev hanımı, Anne ve eş sorumluluğu, Yuvayı yapmak veya yıkmak, Gelecek kuşakların daha iyi yerlere gelmesini sağlamak, Yuvayı dişi kuş yapar."
3. Birlik-Denge-Düzen Kurma Rolü; (%17.7-35 kişi) "Aileyi bir arada tutmak, Düzeni kurmak, Birleştirici ve eğitici, Düzen ve huzuru sağlamak, Denge unsuru, Her şeyin rayında gitmesini sağlamak, Yaşlı ve çocukların ortasında uzlaştırıcılık, Evin direği-neşesi, Bağlayıcı unsur, Aileyi toparlayıcılık, Aile birliğini sağlamak, Evi ayakta tutar, İyi ortam sunmak."
4. Erkeğe göre; (%4.9-10 kişi) "Günümüzde erkekle bölüşülüyor, Modern toplumda değişiyor, Erkekle eşittir, Erkekten öndedir, Erkeğe göre fedakardır, Çalışma hayatına girmesiyle zorlaştı, Erkeğin hizmetçisi."

5. Rolün Önem derecesi; (%20.2-41 kişi) "Çok önemli, Önemli, Baş roldür, Çok mühimdir, Çok büyüktür, Her şeydir, Bütün roller benimdir."

Yaş gruplarına göre ayrıştırıldığında, 21-39 yaş grubu arasında (%80) evde kadının rolünde erkeğe endeksli bir açıklama söz konusudur. Diğer bir deyişle, genç kadınlar evde kadının rolünü erkekler üzerinden ve erkekle birlikle algılamışlardır. Yine eğitim düzeyi yükseldikçe bu seçeneğin oranı da yükselmektedir.

Doğum yerleri açısından İzmir ve İsrail doğumlu kadınlarda kadının evdeki rolü idarecilik ve annelik, eşlik ve çocukların bakımı en yüksek düzeyde bulunmuştur.

Bu sonuç, Yahudi kadının geleneksel rolünün, aile içinde idarecilik ve cinsiyet rolünün sürdürümü olduğunu teyit etmektedir.

Yahudi Kadının "Evli Kadın - Anne" Kimliklerine Bakış

İzmir Yahudi cemaati kadınları için, "anne olmak" son derece yüksek pozitif değer atfıyla karşılanacağını beklemekteyiz. Cemaatin bütün toplumsal-geleneksel-dinsel değer yargılarına göre, anne olmak için "evli olmak" gerekmektedir. Şimdi bu iki kavrama kadınların bakışlarını öğrenelim.

Evli Olmak...

Yahudi inancında evlilik bir anlaşma niteliğindedir. Evlilik töreni de dini bir törendir. Her cemaatin geleneklerine ve zamanın getirdiklerine göre değişir. Bir yetişkin için evlilik yaşamının dönüm noktası olmanın yanı sıra, kişinin ekonomik ve sosyal statüsünü de değiştirir (Alalu & Ark., 1996: 115-122).

Rav İzak Alaluf evliliğin önemine yer verdiği yazısında şu görüşe yer veriyor "Aşkenaz Sinagogu'ndaki bir düğün töreninde Rabi Mendy Chitrick evliliğin üç ayaklı bir tabureye benzediğini söyledi. Bu ayaklardan birinin sorumluluk, diğerinin değerler ve sonuncusunun da saygı olduğuna dikkat çeken Rabi bu şekildeki evliliklerin daha uzun soluklu olacağına inandığını belirtti" (Alaluf, 2011).

Talmudik bilgilere göre, evlilik kurumu, kontrol edilemeyen dürtülere ve 'şeytan' tarafından uyandırılan ve cehennemin karşılığı olarak görülebilecek şehvete karşı bir uzlaşma olarak görülmektedir (Parry, 2005: 200). Bütün dinlerin ve toplumların evliliği teşvikindeki temel saik bu olmaktadır.

Yahudi evliliği " Ketuba" denilen bir anlaşma ile gerçekleşiyor. Ketuba, bir kadın ile bir erkeğin evlilik töreni yapıldıktan sonra, dini nikâhı gerçekleştiren hahamın iki tanık huzurunda damada imzalatıp, gelin tarafına teslim ettiği bir anlaşma belgesidir. Bu belge tam anlamıyla kadın lehine hazırlanmış sosyal bir akittir (Alalu & Ark., 1996: 222-227). Ketuba öylesine önemlidir ki; kadının elinde ketuba olmadan erkekle birlikte yaşamasına izin verilmez ve Türkiye'de ketubayı kadının ailesi muhafaza ediyor. Ketuba, kocanın evliliğinde yapması beklenen her şeyi yapmasını sağlar. Aslında ketuba, erkeğin karısına karşı sorumluluklarını (kadının kocasına karşı sorumluluklarını değil) belirtmesi açısından son derece tek taraflıdır. Kadını, kocası tarafından terk edilmesi halinde maddi, duygusal, fiziksel ve sosyal açılardan korur, boşanmayı zorlaştırır diyor rabbi Parry (Parry, 2005: 68 -69). Konumuz dışında olsa da, Osmanlı İmparatorluğu döneminde İzmir cemaatinde Ketuba süslemelerinin özel bir önem taşıdığı ve diğer Sefarad şehirleri arasında oldukça popüler olduğu bilinmektedir (Sabar, 1990: 224 -227).

Tevrat ve Talmud'a göre, evliliğin kuralları açıkça belirtilmiştir. Evlilik gelenekleri, düğün öncesi, düğün günü, düğün sonrası, evlilik kuralları, evlilik yasakları, boşanma ve kuralları, yeniden evlenme, yani Yahudi evliliğinin tüm kuralları ayrıntıları ile belirtilmiştir (Schneid, 1973 a: 1 -94).

Tora, mutlu bir evliliğin sırrını, erkeğin kadının söylediği her şeyi dinlemesi ve yapması olduğunu söylüyor: "İşte mutlu bir evlilik için *biblik* bir rehber: Kocalar, karılarınızın her dediğini aynen yerine getirin. Söylenmeyin, homurdanmayın sadece yapın" (Levin, 2006: 50). Bir pozitif ayırımcılık paradigması olarak kulağa hoş geliyor...

Rav Haleva, evliliğin bir 'mitzva' olduğunu ve Tora'da evlilik öncesi cinselliğin yasak olduğunu, cinselliğin evlilik yoluyla sağlanmasının gerekliliğine işaret eder (Haleva, 1997: 4). Böylece yasal / onaylı cinselliğin yegane adresi-hele kadın için-evlilik olacaktır.

Evliliğin olduğu yerde boşanmanın da olabileceğini varsayarak; Yahudi Kutsal kitabına başvuralım: " Kutsal kitap boşanma hususunda sistemli bir yasama düzeni içermez. Hem peygamberlerle ilgili dini metinlerde, hem de mesellerde hoş karşılanmaz. Talmudik dönemde boşanmanın bazı önemli değişikliklerle kuralları saptanmıştır. Bunlar: 1. Şayet bir kadın on yıllık bir evlilik süresinden sonra çocuk doğuramamışsa; 2. Şayet koca bulaşıcı, kötü bir hastalığa yakalanmışsa; 3. Şayet koca karısının geçimini sağlamayı kabul etmiyorsa veya bunu sağlayacak güçte değilse; 4. Şayet koca karısını karı ve koca arasında olması gerekli cinsel ilişkiden mahrum ediyorsa; 5. Şayet koca karısını mahkemenin uyarısına karşın dövmeyi sürdürüyorsa kadın boşanma ilamını (*get*) verebilecektir (Besalel, 2001: 127 -128). Bugün, boşanma hususunda içinde

bulunulan toplumun resmi hukuk kurallarının yasal bağlayıcılığının geçerli olduğu unutulmamalıdır.

Hervé Georgelin'e göre, Osmanlı İzmir'inde tüm cemaatlerin içten evlenme âdeti ve eş seçiminde bir takım kesin kuralları da beraberinde getiriyor. Özel hayat katı kurallara bağlı, eş alıp verme kuralları gayrimüslimlerin aleyhinedir. Bir Müslüman'la evlenen, genellikle dinini de değiştiren gayrimüslim bir gelin, ait olduğu ilk grubunun gözünde toplumsal olarak ölü sayılırdı. Şehirdeki bütün topluluklarda kural, kadının kocasının grubuna katılmasıydı, üstelik Yahudilerin anaerkilliği temel kabul ettikleri halde; ki bu da oğul sahibi Yahudi olmayan babaları endişelendiren bir başka adetti (Georgelin, 2008: 158).

İzmir cemaatinde 19. yüzyıl içerisinde evlilik öncesi, evlilik merasimi ve evlilik sonrası uygulamalarının Selanik ile benzerlikler gösterdiğini, ve gelin ile damadın hazırlığı, hediyeler, ev eşyaları, vb... hususlarının birbirlerine çok yakın olduğunu söylüyor Juhasz (Juhasz, 1990: 197-217).

İzmir'in hemen yakınındaki Tire Yahudi cemaatinde de evlilik adetlerinin özelliklerini anlatan Armağan, ilginç bir ayrıntıya değiniyor: "...Özellikle genç kızlar fiziksel yapılarını korumak için, yiyeceklerine dikkat ederler ve evlenme öncesi kilo almamaya özen gösterirlerdi. Bu nedenle genç kızlarda şişmanlık denilen fiziksel yapıya pek rastlanmazdı. ... Oğlan evi geline kavuşurken kimi kez Türkçe olarak 'Andonu viza maşallah Gelin bize kaldı inşallah' diyerek tempo tutar ve coşkularını belirtirlerdi" (Armağan, 2005. 133-134). 1970 yılından bu yana hiç bir ailenin kalmadığı Tire'de bu anılar bir nostalji unsuru olmaktadır.

1925 yılında çıkartılan Aile Kanunu ve Medeni Kanun için yetkililerin azınlıkların sözcüleri ile işbirliği yaptığını be-

lirten Avner Levi, İzmir'den İzak Gabay'ın sözcülüğünü yaptığı bu kanunlara dayanarak, evlenecek çiftler 1925 yılından başlayarak önce devletin zorunlu kıldığı yasal nikâhı, sonra dini nikâh olmak üzere çift nikâh yapmaya başladılar. Boşanma konusunda ise, dava açma ve davayı karara bağlama devletin laik mahkemesine kalıyordu. Dini mahkeme yalnızca dini bakımdan boşanma (*get*) ve yeniden evlenmeye dini izin vermekle veya vermemekle uğraşıyordu. Bildiğimiz kadarı ile Yahudiler arasında boşanma çok azdı (Levi, 1996 c: 67).

Yukarıda Yahudiliğin evliliğe bakışından bir derleme yer aldı, şimdi Kadınlarımız evliliğe nasıl bakıyor görelim:

- "Evli olmak ..." tamamlamasını yanıtlayan kadınların %56,8'i evliliğin Olumlu yanını ifade emişlerdir, bu ifadeler şunlardır: "İnsana mutluluk verir, Ayrıcalıktır, Aile kurmaktır, Mutluluktur, Herkes bunu yaşamalıdır, İyidir, Hayat arkadaşı kesinlikle şart, Güvenli yaşam manasına gelir, Hayatını düzene sokmaktır, Arkadaşlıktır, Huzur verir, Anlaşmak demektir, Nesillerimizi sürdürmek için ön şarttır, İyi bir şeydir" Her yaş gurubunun en az %50'si evli olmayı olumlamaktadır. Eşi vefat etmiş olan kadınların %78,3'ü evliliğin olumlu yanını işaret ederken eşlerine olan özlemi de ifade ediyor olmalılar. Her düzeyde eğitim almış kadınlar için de evlilik olumlanan bir özellik olmuştur.
- Hem Olumlu hem de Olumsuz ifadelerle "Evli olmayı" tamamlayanlar; "Mutluysan eğer güzeldir, Yalnız olmaktan iyidir, Bazen iyi bazen değil, Eh fena değil, Şart değil, Zor ama paylaşmak güzel, Hem zor hem kolaydır, İnsanlara göre değişen bir kurum, Yalnızlık çok zor, Çok karmaşık ama iyi..."

- Kişisel yanıtlar; "Beni değiştirdi büyüttü, Kocamı memnun etmektedir, Seçtiğim kişiye göre değişir, Güzel ya da cehennemim, Eşimle olmak büyük mutluluk, Hayatımda verdiğim en güzel karar, Eşimin sorumluluğuna taşımak demek."
- Evli Olmaya yüklenen Olumsuz ifadeler; "Sorumluluk ister, Fedakarlık ister, Büyük sorumluluktur, Çok zordur, Sadakat ister, Özveridir, Bağımlı olmaktır, Çok zor asla bir daha evlenmem, Kolay bir şey değildir, Sadakat ve idarecilik gerekir, Taviz gerektirir, Çok zor görünüyor" Evliliğin "zor zanaat" olduğunu işaret ediyorlar.

Eşimle İlişkimde...

Talmud öğretileri evlilikte kadınların ve erkeklerin birbirlerine nasıl davranacaklarını göstermektedir: "Tanrının varlığı bir evde hissedilecekse, bulunacağı en olası yer yatak odasıdır" (Parry, 2005: 200-201). Bu önerme ailede eşler arası ilişkinin kutsal ile beslendiğini göstermektedir.

Tanrı, Tora'da Adam (Âdem) ile ilk kez konuştuğunda şunu söyler: "Adam'ın yalnız olması iyi değil, ona, kendisine uygun bir yardımcı yapayım" (Yaradılış 2:18). Bu ilahi yaratımı Rabbi Aaron Parry şöyle yorumluyor: "Yahudi geleneğinde kadını tanımlamak için 'yardımcı' ifadesinin kullanılması, kadının bir evlilik birleşmesi ile kocasının emri altında olduğunu değil, karı-koca olmanın amacının, pozitif bir fiziksel ve tinsel duruma ulaşmada birbirlerine yardımcı olmaları gerektiğini belirtir. Gerçekten de kocaya, karısını kendini sevdiği gibi sevmesi ve ona kendinden çok saygı göstermesi emredilir (Sotah 47 a). Dahası, bu zorunluluğu yerine getiren koca, barışın hüküm sürdüğü bir yuvayı hak edecektir (Yevamot 62 b) (Parry, 2005: 67).

Maimonides, "bir kadın 'kocamdan hoşlanmıyorum, onunla yaşayamam' derse, mahkeme kocayı boşanmaya zorlar, çünkü kadın tutsak değildir" diyor (Blech, 2003: 244). Günümüzde bu durumun pek çok çeşitli izahından birisi "şiddetli geçimsizlik" olabilir mi?

Yahudi Kanunu, erkeğin evlendiğinde üç büyük zorunluluk altına girdiğini söyler: karısına yiyecek, giyecek ve seks borçludur. Bunlardan herhangi birini yerine getirmeyi reddetmek, evliliğin iptali için yeterlidir (Blech, 2003: 288).

Yüz yıl kadar önce, Kırklareli'de yeni evlenen Yahudi kadınlar eşleriyle nasıl bir beraberlik yaşayacaklarını, kendilerinden yaşlı bir diğer kadından öğreniyorlar (Haker, 2003: 261-268).

- Kadınlara sorulan "Eşleriyle olan ilişkilerini" tamamlama sorusunu boş bırakan 26 kişi dışında (%12.8) deneklerin çoğunluğu "Eşimle ilişkimde: Sevgi-Saygı-Güven-Hoşgörü-Anlayış egemendir" ifadesini kullanmışlardır (%63.5-129 kişi). Her yaş grubunda, her eğitim düzeyinde, her meslek türünde bu seçenek en yüksek oranda yer almıştır. Bu sonuçlar bize Yahudi ailesi içinde kadının eşiyle olan ilişkisini sevgi, saygı, güven, hoşgörü, anlayış gibi olumlu sıfatlarla tanımlayacak biçimde yaşadığını göstermektedir. Cemaat için çok önemli olan kavramı "ideal" biçimde, bir başka deyişle kadından beklendiği biçimde yürüttükleri söylenebilir.
- "Eşimle ilişkimde İyilik-Mutluluk-Rahatlık-Huzur-Memnuniyet egemendir" diyen kadınlar 7 kişidir (%3.4). Bu kadınların tümü İzmirlidir, orta yaş kuşağındadır, eğitimleri ortaokul ile üniversite mezuniyeti arasındadır, iki çocuk sahibidirler ve ev kadınıdırlar.

- 3* Eşiyle ilişkisini "Olumsuz" olarak tanımlayan kadınların oranı %7.4'tür (15 kişi). Olumsuzluk şu ifadelerle anlatılmıştır; "Yok denecek kadar az, Mutlu olamadım, Vericiyim, Fedakârım, Sabır ve özveri benden, Anlayışlı olmak zorundayım, Birbirimizden çok farklıyız, Gelgitlerimiz var, Çocuklarım ön planda..." bu ifadeler eşleriyle ilişkilerindeki olumsuzluğu anlatmakta yeterlidir. Sosyal cinsiyetin kadınlara öngördüğü fedakâr, verici, sabırlı, özverili, anlayışlı, çocukları için her şeye katlanan rollerini üstlendiklerini evliliği yürüttükleri göstermişlerdir. Evlilik yıllarının ve kadının yaşının yükselmesiyle bu seçeneğin yükseldiğini görmekteyiz. İzmir ve İsrail doğumlular da bu oran yüksektir, ev kadınları çoğunluktadır, eğitim düzeyi yükseldikçe bu olumsuzluğun yükseldiği gözlenmiştir.
- Eşi ile ilişkisinde "Karşılıklılık" bekleyenlerin oranı %9.9'dur (20 kişi). Her yaş grubuna dağılım gösteren (25-64 arası) bu seçenek şöyle açıklanmıştır; "Karşılıklı hoşgörü egemendir, Eşitlik söz konusudur, Birbirimizi eğittik, Hemfikiriz, Birbirimize açığız, Her şey karşılıklı yürür." Bu cevabı verenlerin %55'i meslek sahibi kadınlardır. Bunun etkisiyle de olsa gerek; eşleri ile olan ilişkilerinde tek taraflı değil (kadından erkeğe doğru akan) çift taraflılığı benimsediklerini göstermiştir.
- Diğer seçeneğini "Eşimle ilişkimde Her şey normal" açıklaması doldurmaktadır. Nötr bir ifade ayrıntıya yer vermeksizin ilişkiyi tanımlamaya yetmiştir. 6 kişi bu tercihi yaparken genç ve orta yaş düzeyinde, çocuk sahibi, çoğunluğu ev kadını olan bu kadınlar %3.0 oranında temsil edilmişlerdir.

Görüldüğü gibi, kadınların eşleri ile olan ilişkilerini tanımlamaları geniş bir yelpazeye dağılsa da, toplumun hâkim anlayışının; evliliğin saygı-sevgi-anlayış üçgeninde olması gerektiği üzerinde yoğunlaştığı görülüyor.

Anne Olmak...

Anneliğin psikolojisini ve sosyolojisini tartışan psikiyatr Estela Welldon, anneliğin hemen her toplumda idealleştirildiğini, oysa anne-çocuk ilişkisinde her zaman ideal ilişkiler yaşanmayabileceğini, her zaman annenin bir melek olmayabileceğini ve aslında annenin gücünün küçümsenmemesinin gerekliliğinin altını çiziyor (Welldon, 2001). Annenin dinsel ve toplumsal olarak son derece önemli olduğu Yahudilik dininde annelerin çocuklarına nasıl davrandıkları konumuz dışında kalmakla birlikte, her dönem ve her durumda "anne olmak" cemaat kadınları için vazgeçilmez bir unsur olacağı varsayımından hareket ediyoruz.

Nancy Chodorow'a göre de, anneliğin yeniden üretimi, cinsiyetin yeniden üretimi açısından merkezi önemdedir. Cinsiyetin yeniden üretimi, toplumsal yapıyla tetiklenen, ne biyolojinin ne de kurumsal rol eğitiminin ürünü olan psikolojik bir süreçtir (Castells, 2008: 365). Anneliğe toplumsal olarak atıfta bulunan bu kuram, kadınlarımızın anneliğe bakışı ile ne kadar örtüşüyor bir bakalım:

Yahudilikte "anne olmak" din bağı açısından son derece önemli bir misyon taşıyor. Kiduşin'de anne olmak şöyle açıklanıyor: " Bir Yahudi ile Yahudi olmayan bir kişinin evlenmesi durumunda, ailenin soyu annenin dini konumuna bağlı olarak devam eder. İki Yahudi'nin evliliği söz konusu ise, ailenin soyu babanın konumuna bağlı olarak sürer" (Besalel, 2001: 64).

İşte bu dinsel akit anne olmayı cemaat içindeki konumlandırışının da göstergesi olmaktadır. Diğer yandan, popüler kültürde Yahudiliğin anaerkil ve hatta feminist bir din olduğuna dair yanlış kanılara da bir cevap olarak düşünülebilir.

"Evler annelerle anlam kazanır. Bir eve hayat veren, o evi ayakta tutan annedir", "Yahudilikte anne önceliklidir. Birisi öldüğü zaman bile annesinin adıyla zikredilir" diyor Bensiyon Pinto (Pinto, 2008: 19 ve 87).

- "Anne Olmak" bu tamamlamada kadının cinsiyet rolünün en önemli işlevine bakış ele alınmıştır. Kadınların yarıdan çoğu (%58,6-119 kişi), anne olmanın Olumlu olduğunu ifade etmişlerdir. Bu ifadeler genellikle şöyledir; "Anne olmak... Gurur ve mutluluktur, Koşulsuz sevgidir, Dünyanın en güzel duygusudur, Muhteşem, Bambaşka, İnanılmaz bir haz, İnsanı olgunlaştırır, Karşılıksız vermeyi öğreten çok yüce bir duygu, En büyük servettir, Tarifi yok, Erkekler bu zevki tadamıyor, Allahın bize bağışladığı en büyük mucize, En büyük deneyim, Yahudi çocuk yetiştirmek demek, Ayrıcalık, Müthiş bir şey."

Bu tanımlamalarla yücelttikleri "kadın olmayı" her yaş grubunda en yüksek oranda bulduk. Medeni durum ve eğitim değişkenleri de bu yüksekliği değiştirmedi. Diğer bir deyişle, tüm bağımsız değişkeler karşılaştırıldığında, 203 deneğin çoğunluğu "kadın olmaktan hoşnut" görünüyor.

- "Anne olmak zor" diyen kadınlar 33 kişiler (%16,3) ve şu gerekçelerle anne olmayı zor / olumsuz buluyorlar: "Anne olmak zor özverili bir meslek, Fedakarlık ister,

En beter şey, Hiç kolay değil, Bağımlılıktır, Mesuliyetli iş, Çok ama çok zahmetli bir meslek, Mezara kadar, Gönüllü bir hizmet" 45 yaşından sonra olumsuz beyanda bulunan kadınların oranı yükseliyor. Bunun gerekçesi çocuklarının bakımını-eğitimini-evlilik sürecini tamamlamış kadınların annelik deneyimleri olmalıdır. Evli kadınların %72.7 sinin bu yönde beyan bildirmesi tezimizi doğrulamaktadır. En çok lise mezunları (%57,6) kadın olmaya bu pencereden bakmaktadır. Çocuk sayısı artıkça olumsuz görüşlerin artması beklenirken bu doğrulanmamıştır. Bir diğer dikkat çekici nokta; çalışan kadınların değil (sektör farkı olmaksızın) ev kadınlarının %57,6'sının "anne olma"nın zorluklarını ön plana çıkarmış olmalarıdır. Burada çalışan kadınların anneliğe yönelik sorunlarına gönderme yapmaları beklenirken (%43,0) bu sonuç çıkmamıştır. Yani "ev kadını ve anne olmak".... Hem olumlu / hem olumsuz" kategoride ele alan kadınlar %11,3 ile (33 kadın) örneklemde yer alırken, en yüksek grubu yine ev kadınları (%60,9) tutmuştur. Bu seçenek kadınların yaşı yükseldikçe yükselme eğilimi gösterirken, İzmir doğumlularda (%91,3) bu oran en üst düzeydir.

- Anne olmak... cümlesini nötr ifadelerle tamamlayanlar (%7,9 16 kişi) genç kuşakta (21-34 yaş arası), bekar veya yeni evli, üniversite ve üstü eğitimli, meslek dağılımları eğitim ve serbest meslek ağırlıklı kadınlardır. Onlar çocuk sahibi olmadıkları için nötr yanıtlar şöyledir: "Henüz bilmiyorum, Çok heyecanlı olmalı, Çok tatmak istediğim bir duygu, Olmadığım için bilemem, Maalesef olamadım." Bu yanıtı verenler içinde 65 yaş üzerinde 3 deneğin bulunması, anne olmayı çok isteyip ama ola-

mayanları kapsadığı da unutulmamalıdır. Her toplumda kadının en temel görevi kabul edilen "anne olmak durumu "olamayınca" bir "arzu edilen-imrenilen" veya "çaba-emek" harcanan özel statüye geçmeye yol açıyor. Bir başka anlatımla; "kadın olmak eşittir anne olmak" sosyal kalıp yargısı kadınları son derece etkilemekte olduğu bu sonuçlarda da gözlenmiştir.

Çocuklarım İçin...

Annelik kimliği bu sorunun seçeneklerinde çok net bir biçimde ön plana çıkmıştır. Çocukları için ölümü bile göze alabilen, her şeyini feda edebileceğini belirten kadınlar araştırma örnekleminde çok yüksek oranda yer almaktadır. Verilen yanıtlar dört temel kategoriye ayrılmıştır. Bu kategoriler: 1. Fedakârlık, 2. İstekler, 3. Dilekler-Temenniler ve 4. Endişe-Olumsuz Düşünceler. Şimdi, bu kategorilerin içi nasıl doldurulmuş görelim.

- Fedakarlık kategorisinde şu tamamlamalar yer almaktadır: "Çocuklarım için: Ölürüm, Çocuklarım için yaşıyorum, Her fedakarlığı yaparım, Her şeyimi veririm, Elimden geleni yaparım, Çok çalışırım, Onlarsız hayat düşünemem, Her şeyi göze alırım, Canım feda, Her şeye katlanırım, Her gün dua ediyorum"(%66.5; 133 kadın).
- İstekler kategorisinde şu tamamlamalar bulunmaktadır: " En mükemmelini yaşasınlar isterim, Kendi ayakları üzerinde durmasını isterim, İyi bir anne olmak isterim, İyi bir örnek olmak isterim, Ben dinimi aktarmak isterim..." (%7.9; 16 kadın).

- Dilekler-Temenniler kategorisinde: "İyi bir gelecek dilerim, Sağlık, Mutluluk, Sıhhat, Başarı... dilerim, En güzel en iyi hayat şartlarını dilerim, Daha geniş bir dünyada yaşamalarını dilerim, İzmir'de yaşamalarını dilerim..." diyenlerin oran da %10.3'tür (21 kadın).
- Endişe-Olumsuzluk kategorisinde toplananlar ise şöyle yanıt vermişlerdir: "Zaman zaman endişeleniyorum, Türkiye'de çok güvence göremiyorum, Gelecek kaygısı taşıyorum, Hayatımı yaktım, İzmir gelecek vaat etmiyor, Gelecekten hiç umudum yok, İzmir'de iş yok gidecekler, Tüm kaygım onların istikbalinin ne olacağı." Bu yanıtları 8 kadın vermiştir (%3.9).

Türkiye'nin ve İzmir'in sosyal, siyasal ve iktisadi yapısının cemaat kadınlarının çocukları için gelecek kaygısı ve endişe taşımalarına yol açması son derece önemlidir. Kadınların, çocuklarının gelecekte okumak ve çalışmak ve belki de yerleşmek amacıyla İzmir ve Türkiye dışı yerleri tercih etmeleri, hem aile dinamiklerini ve hem de cemaat dinamiklerini bozması açısından bir olumsuzluğu gündeme getirmektedir. Burada önemli bir veri mevcuttur: Yalnızca genç kuşak kadınların çocukları için bu olumsuz düşünceleri taşıması manidardır: 25-29 yaş grubu kadınlarda bu oran %6.9, 35 -39 yaş grubu kadınlarda %17.6, 40-44 yaş grubundakilerde %11.5 ve 45-49 yaş grubunda ise %9.1'dir.

Eğitim düzeyi olarak lise mezunları ve üniversite mezunları kadınlar arasında daha yüksek olan bu düşünceler, kadının çocukları için neden endişelendiklerinin bir göstergesi olmaktadır. Cemaat içindeki genç ve eğitimli kadınlar çocukları için gelecek kaygısı yaşıyorlar ve kadın-erkek ayırt etmeksizin bu kaygının tüm cemaatin ortak bileşeni olduğunu söylemek

yanlış olmaz. Diğer yandan, çocuklarının İzmir'den gidecek olması düşüncesi, kadınların anne olarak ayrılık ve özlem duygularını da beslemektedir.

Her Doğum Bir...

"Evrende hiçbir şey doğum eyleminden yani bir insan evladını yaratma eyleminin gizeminden mucizevî değildir. Talmud'da doğum meselesi birçok biçimde ele alınsa da, doğum, biyolojik ve teolojik bir kavramdır. Talmudik bir yorumda, dokuz aylık gebeliği üç eşit periyoda ayırıyor: Birinci periyotta; anne ile çocuk arasındaki en sıkı ilişkinin kurulduğu, embriyo meydana geliyor. İkinci periyoda; anne için zor ama embriyo için iyi bir dönemdir. Üçüncü periyotta ise; çocuğun gelişimi için en üst düzeyde hayati organların biçimlendiği, hem annenin ve hem de çocuğun yararına olan dönemdir (Schneid, 1973: 33-37).

19. yüzyılın sonunda İngiliz araştırmacı Lucy M. J. Garnett, Doğu Yahudileri olarak adlandırdığı İzmir, İstanbul, Selanik'teki kadınların yaşantılarını, geleneklerini, kültürel inançlarını gözlemliyor, şunları not ediyor:

"Talmud müneccimliğine göre, hayat, çocuklar ve maişet liyakate değil, yıldızların etkisine bağlıdır... Bir insanın kişiliği ve kaderi hafta içinde dünyaya geldiği güne göre belirlenir. Salı günü doğan çocuk; o günde suların ayrılmış olması nedeniyle çabuk öfkelenir. Çarşamba günü doğan çocuk; üçüncü günde otların yaratılması nedeniyle zengin ve hovarda olur. Perşembe günü doğan; o günde ışıkların yaratılmış olması nedeniyle zeki ve sağlam hafızalı olur. Cuma günü doğan çocuk; o günde kuşların ve balıkların vücut bulmuş olması nedeniyle zengin ve hayırsever olur. Şabat'ta doğan çocuk; 'in-

san yüzünden bu kutsal günün kirlenmiş' olması nedeniyle Şabat'ta ölür. Pazar çocuğu, daha uğurlu bir kader okuması nedeniyle seçkin bir kutsallık derecesine ulaşır" (Garnett, 2009: 280 -281).

"Yahudi kadınlar genellikle geniş ailelerde yaşar. En yoksullar bile çocuk doğumlarına sevinir, özellikle de bunlar oğlan olunca doğum sırasındaki Yahudi adetleri Hıristiyan ve Müslüman komşularınkiyle çarpıcı bir tezat oluşturur" diyerek doğum sonrası adetleri ayrıntıları ile açıklıyor (Garnett, 2009: 258 -259).

Osmanlı İzmir'inde gelenek olan yeni doğacak bebeğe hazırlık ritüellerinin 1950'lere kadar sürdüğünü; bebeğin giysilerinin kesiminin, bebek nazarlıklarının, yatağının hazırlanmasının, doğum ağırlamalarının, kız bebeğe isim koymanın (Siéte Kandélas), sünnetin (Brit Millah),vb. geleneklere uygun olarak yapıldığını öğreniyoruz (Russo-Katz, 1990: 255-270). Bugün bu geleneklerin çoğunun sembolik olarak devam ettiğini, kadınların doğum öncesi ve sonrası ritüellerini, artık hazır endüstriyel ürünler ve kutlama şirketleriyle bu özel günleri yerine getirdiklerini biliyoruz. Bir cemaat üyesinin ifadesine göre; İzmir'de geleneğe uygun Brit Mila yapacak sünnetçi kalmadığını (Moel), İstanbul'dan getirdiklerini öğreniyoruz.

"Her doğum...", bu tamamlama kadınların "doğum"a bakışını ortaya koymaktadır. Doğum yoluyla yeni kuşakların devamı sağlandığına göre; 203 deneğimizden 11 tanesi (%5,4) boş bıraktığı bu sorunun cevapları son derece önemlidir. Burada Yahudi cemaatine katılan, grubun büyümesine yol açan yeni bireylere karşı beklentiler sorgulanmıştır:

- Her doğum: "Aramıza katılan, Toplumumuz için, Neslin devamı, Nüfusumuza bir kişi daha eklendi,

Yeni bir ferttir, Dinin devamı, Yeni üyemizdir" tanımlamalarıyla %21,2'lik (43 kişi) cemaatin bir birey daha kazandığını işaret etmişlerdir. Bu çok önemlidir, çünkü giderek azalmakta olan bir topluluğun yegâne beslenme-varlık kaynağı yeni doğumlardır. Yaş ilerledikçe bu seçeneği belirtenler de yükselmektedir (örn; 65 ve üzeri yaşta %30,8'dir.). İsrail doğumlu kadınların %50'si bu görüşü beyan etmiştir. Lise ve üniversite mezunlarında bu seçenek en yüksek düzeydedir (%46,5 ve %34,9).

- Daha soyut ve daha naif biçimde yanıtlanan "Her doğum yeni bir... Başlangıçtır, Hayattır, Umuttur, Ümittir, Şanstır, Adımdır, Temiz sayfadır" diyenler, gruba katılan yeni üyeyi daha farklı biçimde tanımlamışlar bir değer atfetmişlerdir ve en yüksek orandadırlar(%28,6-58 kişi). Bu seçenek genç yaş grubunda yüksek eğitimlilerde daha yüksek oranda tercih edilmiştir.
- "Her doğum bir Mucizedir" diyen 28 kadın (%13,8), doğum olayına doğaüstü bir anlam yüklemektedir. Dinsel, tanrısal, mistik anlamları da içine taşıyan "mucize" kavramını çoğunlukla orta yaş ve üzeri gruplar, evliler (%89,3) lise ve üniversite mezunları ve ev kadınları (%64,3) tercih etmişlerdir.
- Doğum'u "Mutluluk, Sevinç, Neşe, Güzel, Özel..." gibi pozitif sıfatlarla tanımlayanlar %19,7 ile 3. sırada yer alıyorlar (40 kadın). Yaş ilerledikçe bu sıfatları kullananlar artmaktadır. Evliler (%62,5), eşi vefat etmiş olanlar (%43,5), 2 ve üzeri çocuklular, doğumu olumlu olarak değerlendirmişlerdir.
- Doğum olayını olumsuz ithamlarla değerlendirenler ise "Risktir, Zor, Ayrı uğraş, Bir ölüm" (%5,9-12 kişi)

30-60 yaş diliminde, İzmirli, tümünün evlilik deneyimi var, 1-2 çocuk sahibi ve hemen tümü ev kadını deneklerdir. Burada, çalışan kadınların doğuma ilişkin olumsuz tutum alması beklenirken tam tersi bir sonuç şaşırtıcıdır. Çalışma yaşamı-kariyer kaygıları, vb. doğuma-doğurmaya olumsuz bakışı pekiştirebilir düşüncesi bu netice ile ters yüz olmuştur.

- Kadınca yanıtlar da söz konusudur. "Her doğum Kadını Olgunlaştırır, Gençleştirir, Yıpratır, Güzelleştirir" diyenler 6 kişidir (%3,0). Bu grup evlidir, orta düzey eğitimlidir, 2 çocuk sahibi ve yarısı ev kadını ve orta yaş grubundadır. Doğum deneyimi yaşamışlar ve kadınsı fiziksel özelliklerine ait olumlu-olumsuz katkıların etkisiyle yanıtlamışlardır. Fiziksel / bedensel değişimlerin öne çıkması çarpıcı ve beklenen bir sonuçtur.
- "Her doğum..." diye başlayan soruyu "Doğum günüm" olarak tanımlayan 5 kadın (%2,5) seçeneklere renk katmıştır.

Annesinin doğumlarından hareketle, geçmiş dönemlerde evde yapılan doğumları anlatan, evlerde gerçekleşen doğumlara akraba ve komşuların candan yardımlarını anlatan Beki L. Bahar, doğumun başka bir yanının ölüm olduğunu ifade ediyor, *ziyaraa*'lardan (mezarlık ziyareti) söz ediyor (Bahar, 1998: 27- 28)

Görüldüğü gibi, kadının anneliğini sosyal koşullara bağlayan Chodorow'un tezi ile Talmudik yorumlar çelişse de; kadınların anneliğe ve doğuma karşı yaklaşımları hem tüm değişkenlerde olumlu olmuştur.

8. Bölüm
Aileye-Arkadaşlığa Verilen Önem

Sosyolojik açıdan ailelerin ve dinlerin birbiri üzerinde etkisi söz konusudur. Güç olan, birinde meydana gelen köklü değişikliğe diğerinin uyum sağlamadaki etkileridir. Hem dinler ve hem de aileler kamusal meselelerden çok özel meselelere öncelik tanırlar. Her ikisi de toplumsal meselelere değil, kişisel ve kişiler arası ilişkilere odaklanır (Nock, 1987: 384). Bu bakımdan ailenin önemi her dinde ön plana çıkmaktadır.

Geleneksel Akdeniz toplumlarında aile, bireylerin vazgeçilmez var olma biçimidir; her birey, aile ilişkileri onu ne olarak tanımlıyorsa odur. Baba, evlat, eş, ana... Birçok Akdeniz halkında ahlaksal, toplumsal ve ekonomik ve biyolojik yaşamı kavrayışta ve yaşayışta görülen süreklilik gerçekten kayda değer niteliktedir: cinsel aşk, istekler, yaşlılara gösterilen saygı, evlat sevgisi, ölüm ve öteki dünyaya ilişkin duygular her zaman ve kesinlikle tek ve aynı aile kavrayışına yönelir; bu, her şey demek olan ve egemen topluluk rolünü üstlenmiş ai-

ledir (Braudel, 1995: 61 -63). İzmir'in de bir Akdeniz kenti olduğunun farkındalığı ile, yüzyıllardır, Akdeniz havzasının her yönünde (İspanya'dan Osmanlı'ya, Portekiz'den İtalya'ya, İsrail'den Türkiye'ye vb.) ailenin önemi ortaya çıkmaktadır.

Her toplumun en önemli kurumu olan aile, Yahudi cemaati için son derece önemli olmaktadır. Çünkü aile kurarak yeni kuşakların oluşması ile cemaatin devamlılığı sağlanacaktır. Diğer yandan, her birey için ailesi sosyolojik ve psikolojik açıdan önem taşımaktadır. Kadınların tümü yüksek olumlama atfederek ailenin kendileri için değerini vurgulamışlardır. Yaş, eğitim düzeyi, gelir düzeyi, meslek, İzmirlilik gibi değişkenler bu olumlamayı değiştirmemiştir. Aile gibi arkadaşlar da çok önem taşımaktadır. Kültür aktarımının önemli bir parçası olan arkadaşlık bağı, ailenin yoğun denetimi ve yönlendirmesi ile grup içinde kalmayı pekiştiren bir dinamiktir.

Ailem Önemlidir Çünkü...

"Aile hayatı Yahudi cemaatinin bel kemiği niteliğindedir... Diasporadaki tüm Yahudi cemaatleri gibi, Türk Yahudi cemaatinde aile Yahudiliğin kalesi olarak karşımıza çıkmaktadır... Bütün aile birbirine bağlıdır, birbiri için yaşar, alınacak kararlarda, ailedeki her bireyin fikri önemlidir. İyi ve kötü günde daima birbirinin yanında ve destekçisidir" biçiminde araştırma sorularına yanıt veren İstanbul cemaatinin 95 üyesi, ailenin önemini vurgulamışlardır. Geleneksel, muhafazakâr, mazbut, kapalı bir yapıya sahip olduklarını söyleyen cemaat üyeleri kendilerini eleştirebilmektedirler (Kaya, 1999: 6).

Brigitte Peskine; Rebecca Gatenyo'nun gözünden, İstanbul'da bir "buena familia" da doğmuş ve ailesinin tüm yaşam süreçlerini ve ailenin önemini dünyanın birçok yerine dağılan aile üyelerini ve Yahudi için ailenin ne demek olduğunu bir

roman seriminde anlatıyor (Peskine, 2005 ve Peskine, 2006). Kapalı bir grup için aile dünyanın her yerine de dağılsa, öneminden bir şey yitirmiyor.

İşte bu nedenle, diğer bölümlerde de değindiğimiz İzmir cemaatinin nüfus dinamikleri açısından Yahudi kadın için aile, soy devamlılığı ve buradan cemaatin varlığının sürdürümü anlamlarını da içinde barındıran bir sosyal öğe özelliği taşımaktadır. Bunun etkisiyle ailenin önemini vurgularken yüksek düzeyde olumlama (pozitif değer atfetme-anlam yükleme) kavramları en sık ifade edilen kavramlardır (180 kişi, %88.6).

- Yüksek olumlama; "Ailem önemlidir çünkü: Her şeyim, Canım, Hayatımın temel taşları, En önemli varlığımdır, Her şeyimi paylaşırım, En büyük desteğim, Beni ben yapan öğedir, Gurur kaynağımdır, Bizi birbirimize bağlayan son direkler, Kutsal bir kurumdur, Her şeyden üstündür, Ne olsa olsun yanımdalar, Kuvvetli bir bağ var aramızda, Her şeyi onlardan öğrendim, Dayanışma var aramızda, İnsanın mutluluğu aileye bağlıdır, Hayattaki en büyük zenginliğim, Kimliğimin en önemli parçasıdır, Odaklandığım yegane merkezdir, Benim oksijenimdir, Hayatımın anlamıdır, Kanımın plazmasıdır, Beni en iyi anlayan kişilerdir, Onlar dayanışmayı öğretir, Beni ben yapan geçmişimiz ve geleceğimizdir, Birbirimize çok bağlıyız, Yerini hiç bir şey tutamaz..."
- Onlar olmadan , Onlar olmazsa...; "Bir hayat düşünemiyorum, Hayat olmaz, Ben olmazdım, Tek başına yaşamak zordur, Kendimi bir hiç hissederim , Ben yalnız kalırdım, Derdimi anlatacak kimsem yok (48 kişi, %23,6).

- Sevgi ifadeleri ile ailenin önemini vurgulayanlar ; "Çok severim, Seviyorum, Sevgiyle bağlıyız, Karşılıklı sevgi var, Sevgimle oluştu, Sevgi pınarım benim" (21 kişi, %10,3).

Soruyu cevaplamayan 2 kişi, lise ve üniversite mezunu ve İzmir doğumludur.

Ailenin önemini vurgulayan yanıtların tümü olumlu ifadelerdir. Tüm bağımsız değişkenler ile karşılaştırıldığında (yaş, doğum yeri, medeni durum, eğitim durumu, iş / meslek) ailenin önemli oluşu hiç değişmemiştir. Bu sonuçlar bize gösteriyor ki; genelde her toplumda, özellikle Yahudiler için aile, var olmanın ve varlığı sürdürmenin ön koşuludur, yalnızca biyolojik değil aynı zaman da sosyal / kültürel açıdan aile her şey demektir. Bir deneğin da ifade ettiği gibi, "aile Yahudi kadının kimliğinin en önemli parçasıdır". Şimdi, aile gibi arkadaşlık da kadın için önemli midir? Göz atalım.

Arkadaşlarım Önemlidir Çünkü...

Talmudun öğrenilmesinde öğretmenler (öğreticiler) kadar arkadaşların da etkisi olduğuna işaret edilir. M.S. birinci yüzyılda yaşamış olan bilge Honi, şu ifadesi ile ünlüydü: "Bana ya arkadaşlık ver, ya ölüm" (Parry, 2005: 304). Yine, Yahudilikte bir "Altın Kural var: Arkadaşlarınızı kendiniz gibi seviniz" (Besalel, 2001: 61). Bu düstur, arkadaşlığın klasik-geleneksel anlatımını vurgulamak için yeterli olsa gerektir.

Aile gibi arkadaşlık kavramı da bireyler için çok önemlidir. Çocuklar çok küçük yaşlardan itibaren arkadaş vasıtasıyla toplumda diğer bireylerin varlığını öğrenirler, sosyalleşmenin en temel parçalarından birini oluşturur. Arkadaş ve akran grupları özellikle ergenlik çağında hayatın merkezini oluşturur ve bazı

arkadaşlıklar bu dönemden başlayarak yaşamın sonuna kadar sürebilir. Bu bakımdan bazen ailenin yerine konulabilen bazen de ailenin önüne geçebilen bir kavramdır arkadaşlık.

Yaşar Aksoy, 1940'larda Karataş'ta Yahudilerin komşuluk-arkadaşlık ilişkilerinin çok önemli olduğunu, komşuluğun aile kadar önemli olduğunu, o dönemde doğumların genellikle evde yapıldığını, bütün komşuların doğum için seferber olduğunu, akşam yemekleri sonrasında kapı önüne çıkarılan sandalyelerde komşu ve ahbaplarla sohbetleri, Müslümanlar ile Yahudilerin komşuluk ilişkilerinin aralarında hiç tatsızlık olmaksızın çok iyi düzeyde sürdüğünü, dönemin tanıklıklarıyla anlatıyor (Aksoy, 1993: 146-154).

Cemaat içinde arkadaşlık oldukça önemlidir. Aileler, özellikle anneler, çocuklarını yine cemaatin içinden yaşıtlarına yönlendirmekteler. Örneğin Gizel Hazan, cemaatin giderek azalmasına dikkat çekerek; "karışık evlilik"lerin etkisinin altını çiziyor ve özellikle dindar bir ana-baba ile yetişmiş gençlerin kendi dininden arkadaşlık ederek bir eş bulamadığını ve hayat boyu yalnız yaşamak zorunda kaldığını, bu yüzden şehrimizde yalnız yaşayan orta yaşlıların arttığını belirtiyor (Hazan, 2000: 102). Kültür aktarımın önemli bir parçası olan arkadaşlık bağı ailenin yoğun denetimi ile karşı karşıya kalabilmektedir. Özellikle ergenlik çağındaki gençlerin karşı cins arkadaşlıklarında cemaat içi tercihlerin yapılması için ailelerin sosyal denetim ve baskısı bilinmektedir. Bu denetim ve baskı çok küçük yaşlardan itibaren öğrenilen ve karşı çıkılması kolay olmayan bir süreçtir. Aksoy da Yahudi genç kızların Karataş'ın görkemli zamanlarında kendi aralarında arkadaşlık ettiğini, beraber gezip, sohbet ve dedikodu ettiklerini bildiriyor (Aksoy, 1993: 147).

Deneklerimizin arkadaşlığın önemine ait görüşlerini şu başlıklar altında topladık: 1.Duygusal destek-Paylaşma, 2. Önem derecesine vurgu, 3. Dostluğa vurgu, 4. Yalnızlığa vurgu, 5. Olumsuz temalar, 6.Yahudi arkadaşa vurgu.

- Duygusal destek-Paylaşma; "Onlarla dertleşirim, İyiyi kötüyü paylaşırız, İyi günde kötü günde beraberiz, Onlara içimi dökebilirim, Daima yanımdalar, Her şeyi paylaşırım, Sosyal faaliyetlerde beraber çalışırız, Ruhuma hayat verirler, Onlarla iyi vakit geçiririm, Büyük destek kaynağımdırlar, Birbirimize destek oluruz, Beni hayata bağlarlar" (121 kişi, %59.6).
- Arkadaşlığın önemine vurgu; "Hayatta ailemden sonra gelirler, Hayatın çok önemli bir parçasıdır, Hayata bakışımı belirlerler, Onlarsız yaşanmaz, Önemli bir şey benim için, Onlar benim her şeyim, Çok kıymetliler, Çok lazımlar, Hayat bir ilişkiler bütünüdür, Onlarsız hayat hiçtir, Ailemden sayarım, Onlarsız hayat yaşanmaz" (18 kişi, %8.9).
- Dostluğa vurgu; "Onlar her zaman dosttur, Bu devirde gerçek dost bulmak zordur, İyi dostlarımdır, Gerçek birer dostturlar" (28 kişi, %13,8).
- Yalnızlığa vurgu; "Kimse yalnız yaşayamaz, Yalnız yaşanmaz, Yalnızlık Allaha mahsus, Yalnızlık iyi bir şey değildir, Yalnızlığın ilacı arkadaşlardır, Arkadaşın olmadı mı yalnız dursun" (23 kişi, %11,3).
- Yahudi arkadaşa vurgu; "Yahudi arkadaşlarım da diğerleri gibi, Yahudi arkadaşlarım önemlidir, Arkadaşlık bizde çok gereklidir, Ayırmayız ama bizimkiler farklı, Musevilerin arkadaşlığı hakiki olur, Bizimkilerin arkadaşı yine bizlerden olur" (9 kişi, %4,4).

- Olumsuz temalar; "Az önemlidir, Gerçek dost çok azdır, İyi günümde yanımdalar, Bazıları önemli ama bazıları hiçtir, Önemli değildir insanlar menfaatçi" (2 kişi, %1.0).

Deneklerimiz yaşı yükseldikçe arkadaşlığın önemine vurguda "yalnızlık" teması yükselmektedir. Eşin ölümü, çocukların iş, eğitim, evlilik nedeniyle yuvadan uçması gibi nedenlerle kadınlar için arkadaşlığın önemi artmaktadır. Yine yaş yükseldikçe, Yahudi arkadaşa yönelme yükselmektedir. Burada; yaş aldıkça kazanılan deneyimlerin önemine vurgu yapmak gerekir. Geçmiş dönemlerde Yahudi olmayanlarla yapılan arkadaşlıklarda cemaatin ve / veya bireyin olumsuz yargıları bu tercihi pekiştirmiş olabilir. Lise ve üniversite mezunları da (%1.1 ve %1.6) arkadaşlığın önemini olumsuz değerlendirenler arasındadır.

9. Bölüm
Dini Sosyalizasyon

Bütün sosyolojik çalışmalarda, tüm toplumlarda dinsel sosyalizasyonun ailede başladığı gösterilmektedir. Günümüzde bu etkinin azaldığı bazı sosyologlarca not edilse de, ailenin üyeleri üzerinde etkisi açıktır. Amerika'daki Yahudi aileler üzerinde çalışan Dashefsky ve Levine "Yahudi ailesinin Yahudi kimliğinin iletimindeki temel mekanizma olduğunu, kimlik formasyonunda ailenin bir sosyalizasyon ajanı olarak sınırlamalara maruz kalmadığını" işaret ediyor. Diğer bir deyişle aile yaşamı, Yahudi kimliğinin temel elementleri olan aile üyelerinin sahip olduğu dinsel tutumları ve pratikleri aktarmayı içeriyor (Dashefsky & Levine, 1985: 175-176).

Şimdi kadınların dini bilgilerini öğrenme kaynağını, diğer bir deyişle dini sosyalizasyon sürecini ve dini bilgilerini çocuklarına aktarma işlevini, diğer bir deyişle dini sosyalizasyondaki işlevini, kadınların eğiticilik sürecinde çocukları üzerinde kız-erkek ayrımını nasıl uyguladıklarını öğrenelim.

Dinsel sosyalizasyon ailede başlar. İlk dini bilgilerin temeli çocukluk çağında ailede atılmaya başlanır. Hangi dinden olunursa olunsun, aile içinde en temel sosyalizasyon ajanı öncelikle anne olmaktadır. Anne çocuğuna diğer tüm temel ihtiyaçlarını yavaş yavaş öğrettiği gibi (beslenme-tuvalet eğitimi, görgü kuralları, güvenlik, vb...) dini bilgilerini de bazen açık-resmi olarak, bazen de üstü örtülü-genel ahlak bilgisi olarak işler (Okçay, 1992: 131-143). Deneklerimiz de dini bilgilerini çoğunlukla aile içinde öğrendiklerini ifade etmişlerdir. Ayrıntıları görelim:

- Aile-Aile büyüklerinden öğrendim: "Evde, Ailemden, Baba evinden, Küçükken, Babaannemden, Büyükannemden" (122 kişi %60,1).
- Annemden öğrendim: "Annemden öğrendim" diyen deneklerin oranı %14,8'dir. Yahudi ailede annenin çocukların yetişmesi üzerindeki öneminin vurgulanışı önemlidir (30 kadın). Bu veriler ile, kadınların dini sosyalizasyonunda toplam %75 oranında evde-aileden-anneden-aile büyüklerinden öğrendiklerini saptıyoruz. Eğer deneklerimiz erkek olsa idi; babaların, büyükbabaların-dedelerin dini bilgileri öğretmedeki misyonu da cevaplar arasında yer alabilecekti.
- Okuldan öğrendim: Dini bilgilerini eğitimlerini sırasında aldıklarını beyan eden deneklerimiz şuna işaret emişlerdir. Lozan Anlaşması gereği dini azınlıklar kendi okullarında kendi dinlerini çocuklarına öğretme hakkı mevcuttur (Şimşir, 1994: 25-44, Ürer, 2003). Bu yüzden; "Okulda, İlkokulda, Musevi Okulu'nda,

Alliance İlkokulu'nda" biçiminde din eğitiminin okul bağlantısını vurgulamışlardır.

- Eşimden öğrendim: %2'lik bir oranda (4 kişi) dini bilgilerini eşine borçlu olduğunu beyan etmiştir. Eşin dini öğretme misyonu oldukça ilginç bir durumdur.
- "Dinimize ait ne öğrendimse; Cemaatten, Çevremden, Liga'dan, *Şalom* gazetesinden öğrendim" diyen 12 kadın (%5,9), cemaat içi grup dinamiklerinin öğretici etkisini ortaya koymuşlardır. Cemaat üyeleri birbirlerine dini bilgilerini öğretmede kaynaklık, liderlik edebilmektedir. Liga'nın dinsel sosyalizasyonundaki olumlu etkisi de, işlevlerinden birini doğru yerine getirdiğini işaret etmektedir. Özellikle gençler için Liga'nın önemli etkisi olduğu cemaat üyeleri arasında da kabul görmektedir (Pardo, 2007 ve Hazan, 2000).
- Diğer seçeneğinde ise dini bilgilerini öğrenme kaynağı olarak: "Kitaplardan, İnternet, İzmir'de öğrendim, Paris'te öğrendim, Öğrenmedim" (%2,5-5 kişi) şeklinde beyan etmişlerdir.

Yaş dağılımı açısından; tüm dini bilgilerini eşinden öğrenen kadınlar 25-44 yaş arasındadır. Benzer içimde bilgi kaynağı alarak cemaat-çevre-Liga'yı gösteren kadınlar da 21-54 yaş grubu arasındadır. Burada şu nokta akla gelebilir: temel dinsel sosyalizasyon işlevi olan aile ve anne bu işlevi yeterince yerine getirememiş olmalı ki; kadınlar eksik dini bilgilerini (veya tüm dini bilgilerini) eşten ve kök aile dışındaki çevreden ediniyorlar. Ancak sayıca az olan bu kadınlar, annenin ve ailenin din aktarım işlevini hali hazırda yürüttüğü savını bozmadığını göstermektedir. Ortaokul düzeyinden lisansüstü düzeydeki eğitime sahip bu kadınlar hemen tümü evli ve İz-

mirliler. Hiç kuşkusuz dini bilgilerinin düzeyinin ne olduğunu ve bu bilgileri nasıl edindiklerinin içeriğine sahip değiliz.

Bir Anne Çocuğuna Öncelikle... Öğretmelidir

Anneliğin nesnesi olarak çocuklar, kimlik, cinsellik, kişiliğin ataerkillik ve heteroseksüellik koşullarında yeniden üretilmesini öğrenirler (Castells, 2008: 369).

Çağlar boyu anneler çocuklarına hayatta kalmayı, toplumun istediği bir birey olmayı öğretmişlerdir. Bu öğretici işler "sosyalizasyon" denilen çocuğu topluma hazırlama işlevidir. Kadının bu işlevi üstlenmesi her dönemde ve her toplumda istenir, beklenir bir rol olmuştur. Bu nedenle aile içinde kadın çocuğun "temel sosyalizasyon ajanı" olarak kabul edilir (Okçay,1992).

"1930'larda İstanbul'un ünlü mesire (paseyo) yerlerinden Eyüp'ten dönerken, yol üstünde tahta ve kilden yapılmış oyuncaklar satılırdı. Kızlara tahta bebek salıncağı, karyolası, erkeklere de topaç küçük ibrik düdükler alınırdı" diyor Beki Bahar, çocukluk hatıralarındaki sosyalizasyonunu hatırlarken (Bahar, 1998: 26 -27).

İstanbul Yahudilerinde de ailelerin çocuklarının eğitimini, büyüklerle ilişkinin öğretilmesini, çocuklarının yanında ve her türlü desteği onlardan esirgemediğini, annenin bu konudaki önemli işlevinin varlığını öğreniyoruz (Kaya, 1999).

"Yahudi inancında iyi ebeveynlik 'göster ve söyle'dir. Çocuklarınıza sözleriniz ve eylemlerinizle rehberlik etmelisiniz. ... On Emir ebeveynlerin çocuklarına karşı değil, çocukların ebeveynlerine karşı sorumlulukları vardır" diyor Rabi Blech (Blech,2003: 300-302). Hazan da kızının Batz Mitzva'sı ve oğlunun Bar Mitzva'sının bir hatırası olması için aile tarihine

ek olarak bir annenin evlatlarına temel tavsiyelerini aktarıyor (Hazan, 2000: 119 -122).

Osmanlı döneminin Yahudi cemaatinde halk kültürünün aile içinde yeni kuşaklara aktarılması çok önemlidir: şarkılar, müzikler, sinagoglarda söylenen ve müminleri vaazlardan çok çeken şarkılar, aile arasında söylenen şarkılar, atasözleri ve özdeyişler, fıkralar... yaşayan bir ulusal kimliğin tanığıdır (Nahum,2000: 62). Anneler fark ettirmeden çocuklarına bu kültürü-geleneği taşıyor.

Yahudi geleneği içinde çok önemli olan annenin " kültür aktarıcı" misyonu, bu önemli işlevi ortaya koymaktadır. Bu bakımdan, annenin öğretilicikteki "öncelikleri" cemaatin kültürünün devamlılığını sağlamak için vazgeçilmez olmaktadır. Bu yüzden sorumuz; annenin "öncelikle" çocuklarına ne-neler öğretmesi gerektiğinin orta konması üzerine kurulmuştur. Beş başlık altında toplanan cevapları şu kategorilerde değerlendirebiliriz:

- Etik Değerler: "Bir anne çocuğuna öncelikle Etik-Ahlaki değerleri öğretmelidir" diyenler 129 kişi ile en yüksek oranda yer almışlardır (%59.1). Etik değerler olarak; "Dürüstlüğü, İyi insan olmayı, Namuslu olmayı, Doğruyu, Saygıyı, Terbiyeyi, Vicdanı, Paylaşmayı, İnsanları sevmeyi, Ahlaklı olmayı" gibi seçenekler saymışlardır. Her yaş grubunda, her eğitim düzeyinde ve her meslek grubunda yer alan kadınlarda en yüksek seviyede annenin etik değerlerin çocuklara öğretmesi yer almıştır. Bu sonuçlar beklendik bir durumdur.
- Bir anne çocuklarına öncelikle kişiliğini inşa etmeyi öğretmelidir: Bir annenin çocuğuna öncelikle kişiliğini inşa edecek değerlerini öğretmesi gerektiğini ifade

edenlerin oranı %16.7'dir (34 kişi). Bu seçeneği oluşturan bileşenlere bakarsak; "Ayakları üzerinde durabilmeyi, Hayatı, Temizliği, İnsan olmayı, Konuşmayı, Kendine saygıyı, Kendine güveni, Kendini sevmeyi, Cesareti, Pozitif olmayı, Özgüven-Sorumluluk sahibi olmayı, Doğru arkadaş seçimini" gibi bireyin hayatını yönlendiren kişilik özelliklerinin inşasına öncelik vermişlerdir. Kadınların yaş aralığı yükseldikçe oran düşmekle beraber en yüksek ikinci seçenek olmuştur. Diğer yandan kadının eğitim düzeyi yükseldikçe çocuğuna kişilik değerlerini öncelikli öğretme tercihi yükselmiştir.

- Dinini-Ailesini-Geleneklerini öğretmelidir: Bir anne çocuğuna öncelikle "Dinini, Dinin gereklerini, Ailesine bağlılığı, Dinini ve aile sevgisini, Geleneklerini, Dini bütün olmayı, Dinsel değerlerini" öğretmelidir diyen 30 kadın (%14.8) dinsel sosyalizasyonun temel kaynağının anne olduğuna işaret etmiştir. Bu seçenek oldukça önemlidir. Yaş artışıyla birlikte bu oranın artması, kadının en temel din-gelenek bağlarını öğretici olma işlevini göstermektedir. 65 ve üzeri yaşlardaki kadınların din-aile-gelenek üçgenine yönelmesi kadının esas öğretici işlevinin altını çizmektedir, genç kadınlar dinsel öğreticiliği yadsımıyorlar ancak tanımlamada / adlandırmada çeşitlendiriyor da olabilirler. İsrail doğumlu iki annenin bu seçeneği belirtmesi de bu işlevin önemini işaret eder; bu seçenek eğitim düzeyi yükselmesi ile ters orantılı, çocuk sayısının yükselmesi ile doğru orantılı bir ilişkili bulunmuştur, mesleksel dağılımda da en yüksek seçenek ev kadınlarındadır (%60).

Yanarocak da Yahudi annenin görevlerini şöyle anlatıyor: "Yahudi annenin görevleri arasında aileye ve özellikle çocuklarına Yahudi hayatının inceliklerini öğretmek, onları giydirip kuşatmak, Kaşer Yahudi mutfağını evinde sürdürmek, fedakârlık gerektiren dini kuralları uygulamak, yuva içi geleneklerin eğitimini vermek, büyümekte olan çocuklarına sorumluluklarını öğretmek, eğitimleriyle uğraşmak ve eşiyle birlikte öğretimlerinde yardımcı olmaktır" (Yanarocak, 1998: 59).

- Bir diğer seçenek "kimlik" seçeneğidir. 9 kadın (%4.4) Bir anne çocuğuna öncelikle Kimliğini öğretmelidir diyerek, kimliği önem sırasına almışlardır. Bu kimlik kavramı "Yahudi Kimliği" olduğuna göre; din-aile-gelenek seçeneğine eklemleyebileceğimizi düşünebiliriz. 21-54 yaşlar arasında (gençler çoğunlukta) lise ve daha yüksek eğitimliler, meslek sahipleri bu seçenek ile kimliği dinsel kimlik ile özdeşleştirdikleri anlaşılmaktadır. Bu sonuç, çalışmamızın ana temasını da doğrular niteliktedir. Çok daha yüksek oranda beklenirken, bu oran biraz araştırmacıyı şaşırtmıştır.
- Pek az sayıda kadın da (3 kişi) Annenin çocuklarına öncelikle " Her şeyi" öğretmesini gerekliliğini vurgulamışlardır. Her şey kavramı tüm yukarıda sayılanları kapsar nitelikte olduğuna göre, annenin çocuk üzerindeki öğreticilik misyonunun sınırsızlığı da göstermiş oluyorlar.

Bakalım cinsiyet ayrımı söz konusu olduğunda anneler, yani cinsiyeti işaret ederek kız çocuklarına neleri öğretiyorlar görelim:

"Anneler olarak kadınlar, annelik kapasitesine sahip, annelik yapmaya arzulu kızlar yetiştirir. Bu beceriler ve gereksinimler anne-kız ilişkisi içinde oluşur ve bu ilişkinin dışında gelişir. Anneler olarak kadınlar (ve anne olmayanlar olarak erkekler) tam tersine bakıp büyütme becerileri ve gereksinimi sistematik olarak azaltılan ve bastırılan oğullar yetiştirilir. Bu da erkekleri daha sonra ailedeki dokunaklı rollerine ve kamusal hayatın, iş hayatının şahsilikten uzak, aile dışındaki dünyasına hazırlar. Aile içinde gelişen, kadınların annelik yaptığı ve erkeklere kıyasla duygusal, insan ilişkilerine daha fazla katılım gösterdiği cinsiyete dayalı işbölümü, kız ve erkek çocuklarda psikolojik becerilerin ayrılmasına yol açar, bu da onları cinsiyete dayalı, aile kaynaklı iş bölümünü yeniden üretmeye yöneltir... Ailede ve aile dışında kadınların başlıca sorumluluğu çocuk bakımıdır; kadınların büyük bölümü anne olmayı ister, annelik yapmaktan haz duyar; bütün çelişkileri ve tezatlarıyla kadınlar annelikte başarılı olmuşlardır" (Chodorow 1978'den aktaran Castells, 2008: 366).

"Anneler yaşlandığında, kızlar anne olarak sistemi yeniden üretiyor. Sonra anneler büyükanne oluyor hem kendi kızları ve torunlarıyla, hem de ağlar oluşturan başka hanelerin kızları ve çocuklarıyla ilgilenerek destek ağlarını güçlendiriyor (Castells, 2008: 369).

Nancy Chodorow'a göre, aile yapısının ve toplumsal ilişkilerin kurumsallaşmış yönleri kendilerini yeniden üretir. Anneleri kadın olduğu için kadınlar, onları anneliğe bağlayan ilişki kurma becerisi ve gereksinimleriyle, ilişkilerde benliğin kişisel tanımıyla birlikte büyürler. Anneleri kadın olduğu için erkekler böyle büyümez. Kadınlar, kadın olduklarında annelik

yapacak kız çocukların annesidir (Chodorow 1978'den aktaran Castells, 2008: 368).

Anneler kızlarını yetiştirme görevini her toplum ve dönemde en temel görev olarak kabul etmektedirler. Dinin anneden geçtiği Yahudi dininde bu işlev çok daha yüksek olmaktadır. "... Zaten bugünkü modern çağda, Yahudi kızları, ilerinin örnek Yahudi eşleri ve anneleri olacakları göz önüne alınarak eğitilmekte ve çağdaş bir kadının olması gerektiği gibi, hayatta kendine yetebilecek şekilde hazırlanmaktadırlar" (Alalu & Ark., 1996: 226).

"Her ne kadar doğan çocuk kız olduğu zaman çok fazla sevinç duyulmaz ve şerefine tören tertiplenmezse de, doğup büyüyen kız çocuğunun ailedeki önemi yadsınamaz. Çünkü bu kız çocuk, büyüyüp geliştiği zaman evlenecek ve aileye yeni gelecek fertlerin her birine tek tek hamile kalacak, onları bedeninde büyütecek ve topluma armağan edecektir. Yine küçümsenerek karşılanan aynı kız bebek, büyüyüp eş ve anne olduğunda yuvasını yapan dişi kuş kimliğine bürünecektir. Ailesine gerekli sevgiyi ve rahatlığı sağlayacak, ihtiyaçlarını karşılayacak, kocasına sevgi verecek, mutlu edecek, kısacası 'ev'i 'yuva' haline o getirecektir, diğer bir deyişle evi cennete çevirecektir. Aksi halde ise, evi cehenneme çevirmesi işten bile değildir" (Yanarocak, 1998: 59).

Yahudi ailesinde ilk doğan çocuk ebeveyn için özel bir anlam ifade eder. Eğer ilk doğan çocuk bir erkek ise, ailenin adını devam ettireceğinden, ebeveynin ekonomik çıkarınadır. Günümüzde cinsiyetler arasında oldukça eşitlik olmasına rağmen, bu böyledir (Schneid, 1973: 65). Görüldüğü gibi, erkek çocuk sahibi olmak, her dinde ve her kültürde sarsılmaz önemini korumaktadır.

Kız çocukların dine giriş töreni olarak kabul edilen "Bat Mitzva Töreni" dini yükümlülüklerinin başladığının bir göstergesidir. Kız çocuk artık bir yetişkin olarak topluluk içinde kabul edilecektir (Schneid, 1973: 107-109). Bugün Türkiye Yahudi cemaatinde Bat-Mitzva kutlaması, aynı yıl doğumlu kızlar bir cumartesi sabahı, beyazlar içinde sinagogda tevaya çıkıp, kısa birer konuşma yaparlar ve böylelikle cemaatimize katılımları gerçekleşmiş olur. Tören sonrası verilen davet ise adeta gelenekselleşmiştir (Alalu & Ark., 1996: 95). Rabi Benjamin Blech, yüzyıllar boyunca kadınlara ayrımcılık uygulandığını ve dini bir gerçeklik olmasına rağmen, Bat Mitzva'nın görmezden gelindiğini ve suçun Yahudi öğretilerinde değil, kültürel tutumlarda olduğunu, neyseki çağdaş Yahudilerin bunun farkına vardığını söylüyor (Blech, 2003: 231).

Garnett'in gözlemlerine göre, "evlenmemiş kızların toplu ibadetlere katılması şart değildir ama anaç kadınlar Şabat ve bayram günlerinde daima sinagoga gider. Kadınlar toplu ibadet yerlerinde erkeklerin arasına karışmaz ve bir ahşap kafesle görüşü perdelenmiş bir galeride ayrı oturur (Garnett, 2009: 273). Bu gözlem, kızların annelerinden evlendikten sonra dini gereklerini nasıl yerine getireceğini öğrendiğini açık bir biçimde ifade ediyor.

Modern sosyologlar her kültürde gastronominin öneminin altını çizer. Yemek pişirmeyi "her kültürün kütüksel çekirdeğidir" diye tanımlıyor Edgar Morin (Nahum, 2000:63), Dinin gasronomi ile birleşmesinin en belirgin örneği; etli ile sütlünün karıştırılmaması ki bu "Kosher-Kaşer" geleneği (Alalu & Ark., 1996:124 -133) ve bayram, tören, vb. gibi dini günlerdeki mutfak geleneği annelerden kızlara aktarılmaktadır. Bunun en güzel örneği, altı İzmirli kadının annelerinden, büyük annelerinden getirdikleri tatları, reçeteleri " İzmir

Sefarad Mutfağı" (Antebi & Eskinazi & Enrique & Franco & Gürkan & Sarfati, 2005) adlı kitabı ortaya çıkararak, kızların annelerinden en çok mutfak bilgisini öğrendiklerinin kanıtıdır. Kitabın yazarları da, Yahudi mutfak kültürünün annelerden kızlarına öğretilerek aktarıldığında hemfikirdirler. Örneğin, Sefarad mutfağında aile üyelerinin isimlerinin baş harflerini sütlacın üzerine yazmak sevilen bir gelenektir (Antebi & Ark., 2005: 24).

Sefarad mutfağı üzerine bir kitap yazan Deniz Alphan da, büyükannesinden ve annesinden öğrendiği Sefarad Yahudilerinin yemek ve mutfak kültürünü çocuklarına aktarmayı hedefliyor. Etliyle sütlünün karışmadığı Koşer mutfağın temel özelliğinin sadelik ve lezzet olmasının en temel nedeninin "anne yemekleri", yeni kuşağa göre de "büyükanne yemekleri" olmasında yattığını belirtiyor (Alphan, 2005: 15). Benzer biçimde, Sefarad mutfak kültürünün annelerden, büyükannelerden kızlara aktarılan bir kültür olduğunda İstanbul Yahudi cemaati de görüş birliğindeler (Koronyo & Ovadya, 2005).

Raşel R. Asal, "Çeyiz sergilemesi-Aparar aşvar", "Kezada merasimi". gibi evlilik törenine ait İzmir cemaati ritüellerinin ayrıntılarını annesinden öğrenen büyükannesinin anılarını anlattığı kitabında, anne-kız-anneanne ilişkisini, bir diğer anlatımla kız çocuğun sosyalizasyonunu anlatıyor (Asal, 2003: 73-102).

Yahudi ailesinin iki temel taşı olan anneler ve kızlarının usta-çırak ilişkisini değerlendiren bu soruya verilen yanıtlar çeşitlenmiştir:

- Deneklerimize göre, Kızlar annelerinden en çok Dine-Geleneğe-Aileye yönelik bilgileri öğreniyorlar (%37.6-76 kişi). Bu seçeneğin içini şu kavramlar dolduruyor; "Kızlar annelerinden Dini ve Kültürü, Aile içi ilişkileri

ve Geleneklerimizi, Dinin vazifelerini, Örf ve adetlerimizi, Yahudi yemeklerini ve geleneklerini, Ailenin önemini, Dini bayramlarımızı, Kocalarına ve dine gösterecekleri saygıyı öğrenirler". Bu seçeneğin yaş yükseldikçe doğru orantılı yükseldiğini görüyoruz. Doğum yeri, medeni durum, eğitim durumu, çocuk sayısı, mesleksel çeşitlilik hiç ayrışmaksızın en yüksek oranda bu seçenek de yer almaktadır.

- Kızların annelerinden "Evsel" bilgileri öğrendiğini söyleyenler %18.3' tür (37 kişi), 40 yaşından yüksek kadınlarda oran yükselirken, ev kadınlarında %54.1 ile anne-kız ilişkisinin yoğunluğu işaret edilmiştir.
- Kızlar annelerinden " Kimliğini" öğrenir diyenlerin oranı %14.9' dur (30 kişi). Bu seçenek; "Yahudi kimliğini, Kadın kimliğini, Kadınlığı ve Yahudi kimliğini, Kadın kimliğinin inceliklerini" biçiminde açıklanmıştır. Bu seçenekte iki farklı kimlik özelliğine vurgu yapılmıştır: Kadın kimliği-Yahudi kimliği olarak ayrışan bu seçenek, çalışmamızın ana temasını oluşturmaktadır. Birbirinden ayrı kavramlar olarak görülse de "hem Yahudi hem de Kadın" olmak için kızların temel sosyalizasyon kaynağı olan annelerin bu kavramları birleştirdiklerini göstermektedir. Gençler, bekârlar, öğretim düzeyi yüksek olanlar bu seçenekte yoğunlaşmıştır. Bu sonuç bize, yeni kuşak kadınların kimliği önemsediğini bunun "Yahudi Kadın Kimliği" olarak annelerden öğrenildiğini gösteriyor.
- Kızlar annelerinden "Ahlaki Değerleri" öğrenmelidir diyen kadınlar 18 kişidir (%8.9) ve "Sabretmeyi, Dürüstlüğü, Sevgiyi, Ahlakı, Paylaşmayı, Fedakarlığı, Vicdanlı olmayı, Şefkati" öğretmenin önceliğine vurgu

yapmışlardır. Kadınların yaşı yükseldikçe yükselen bir seçenektir.

- Benzer bir seçenek de "Kişilik Özelliklerini" ön plana çıkaran maddedir; %4'lük bir oranda "Sorumluluk taşımayı, Zorlukların üstesinden gelmeyi, Babalarından öğrenemeyecekleri şeyleri, Gördüklerini, Olgunlaşmayı, ... öğrenmeli" diyen kadınlar görece genç yaşta, tümü evli olan, lise ve üniversite mezunu deneklerdir. Cinsiyet rolü açısından "Babalarından öğrenemeyecekleri şeyleri" açıklaması, kadının kız evlatlarını sosyalize etmesinin önemini işaret eden çok önemli bir yanıttır. "Baba ancak erkek çocuğu sosyalleştirebilir" anlayışı geleneksel cinsiyet rolünün devamlılığının sürdüğünü bize gösteriyor.
- Deneklerimizde %12.9'luk bir oranla "Kızlar annelerinden hayata-topluma dair şeyler öğrenmelidir" diyenler bulunmuştur: "Hayatı, Sosyal rolleri, Her şeyi, Toplum kurallarını, Toplumdaki davranışlarını, Toplumun temel ilkelerini öğrenmelidir" diyen kadınlar genel anlamda toplum içinde bir sosyal birey olmanın gereklerini ve aynı zamanda Yahudi topluluğunun kurallarının öğrenilmesi gerektiğini işaret etmiş olabilirler. Her yaş grubundan ve her eğitim düzeyinden kadının bu seçeneği belirtmesi, kadının kız çocuklarını yetiştirmedeki dikkatinde toplum kurallarının görmezden gelinemeyeceğinin altı çizilmiştir. Bir başka deyişle, kızlar annelerinden hayatı öğreniyorlar, öğrenmelidirler.

Görüldüğü gibi, toplumun devam edebilmesi için annelerden kızlara aktarılan tüm bilgiler / değerler evrensel kuralını İzmir cemaati içinde de devam ettirmektedir.

Her dinin kendine has ritüelleri, bayramları olduğu kuşkusuzdur. Bu vesile ile dini günlerin ve bayramların bir dinin aidiyet işlevini yerine getirdiğini bilmekteyiz.

Bugün İzmir Cemaatinin dini ritüellerini yerine getirmek için en önemli günlerini / bayramlarını çok güzel bir biçimde açıklayan İzmirli araştırmacı Sara Pardo (Pardo, 2007: 99 -113) kadınların bu ritüellerdeki misyonuna dikkat çekiyor.

Yahudi dininin bayramları da, kutsal günleri de cemaat üyelerinin her yaşı ve sosyal durumdakileri kapsar, ve dini aidiyetin ve birleştiriciliğin göstergeleridir (Alalu & Ark., 1996: 9-80). Araştırmamızda deneklerin ifadelerinde de bu kanıtlar görünmektedirler.

- Dini Günlerin / Bayramların Bağlayıcı-Birleştirici yönünü ifade edenler şu temaları kullanmışlardır (%52.2-106 kişi) "Dini duygularımızı perçinler, Bizi birbirimize bağlar, Bir araya getirir, Aile ve akrabalarımızla bir araya geliriz, Yakınlaştırır, Beraberliğimizi sağlar, Ailemiz bir arada olur, Aileyi toplar, Daha çok bağlanmamızı sağlar, Akrabalarımızı bir araya getirir, Bizi ayakta tutan şeylerdir, İlişkimizi yakınlaştırıp kuvvetlendirir..."
- Eski'ye-Geçmişe Özlem'e vurgu yapanlar şu ifadeleri yazmışlardır %6,4-13 kişi: "Eskiye götürür, Eskileri hatırlatıyor, Uzakta olanlara özlemi hatırlatıyor, Geçmişimize bağlar, Geçmişimizle yüzleştirir, Ölmüşlerimizi hatırlatır" Eshter S. Juhasz, İzmir Yahudilerinin geçmişte kısmen de günümüzde bayramlarda ve özel günlerde tipik gümüş tatlı setleri ile ikram yapmaya (Tavla de Dulsi veya Tavla D'adulsar) özen gösterdik-

lerini anlatıyor (Juhasz, 1980: 72-79). R. A. Bortnick de geleneksel tatlı tepsisinin yanı sıra eskiden beri İzmirli kadınların dini ritüelleri içinde badem ezmesinin (Mogados de Almendra-Marzipan-Maronchinos) ikramının, Vijitas'larda da çok önemli olduğuna işaret ediyor (Bortnick, 1993: 98).

- Kimliğe vurgu yapanlar (%6,4 -13 kişi) şu ifadeleri kullanıyorlar: "Kimliğimizi anımsatır, Kimliğimizdir, Kim olduğumuzu hatırlatır, Bizi biz yapan zamanlardır, Kimliğimizi hatırlatan özel günlerimizdir" Görüldüğü gibi, kimliğini dini üzerinden kurmanın önemli bir göstergesidir bu ifadeler.
- Gelenek-Din Teması: (%26,1; 53 kişi) "Geleneklerimizi hatırlatır, Dinimize bağlar, Geleneklerimizi öğretir, Dinimizden ayrılmamamızı hatırlatır, Gelenekler çerçevesinde buluşturur, Dinimizi hatırlamayı öğretir, Geleneklerimizi gelecek nesillere taşımamızı sağlar" diyerek gelenek-din vazgeçilmez ilişkisinin altını çiziyorlar.
- İyi Duygular: "Hoşuma gider, Mutlu eder, Özel hissettirir, Neşelendirir, Huzur verir" diyenlerin oranı da %5,9' dur; 12 kişi.

Her yaş grubunda en yüksek dağılım "dini bayramlarımız / günlerimiz bizi birbirimize bağlar, birleştirir, kenetler" diyenlerdir. Yine her yaş grubuna dağılan "geleneğimizi-dinimizi hatırlatır" teması yaş yükseldikçe kısmi yükselme göstermektedir.

İsrail doğumlu deneklerin %75'i dini bayramları / günlerin "gelenek-din aktarımı"na destek olduğunu diğer %25'i de "kimlik inşası" için önemini vurgulamışlardır. Tüm kadınlar

içinde bu maddeyi vurgulayanların %61,5'i lise mezunu, %38,5' i üniversite mezunudur.

Görüldüğü gibi, tüm değişkenler açısından yoğunluk birleştiricilik ve gelenek-dinin devamlılığı kategorilerinde toplanmıştır. Bu sonuçlar, dinin temel fonksiyonlarından "birleştiricilik ve sürdürüm" ilkesini doğrulamıştır.

Dinimin Gereklerini Yerine Getirmek...

Yahudi dininin gereklerini (ibadetleri, kuralları, bayramları vb.) yerine getirmek topluluk için son derece önemli bir görevdir. Bu gerekleri kadınlara ne ölçüde yerine getirdiklerini göstermeye yönelik bu sorunun cevapları 4 seçenekte toplanmıştır: Dinin gereklerini yerine getirmeye çok olumlu değer atfedenler, olumlu değer atfedenler, nötr yanıt verenler ve olumsuz değer atfedenler.

- "Dinimin gereklerini çok olumlu olarak yerine getiririm" diyenler %70.0'lik oranla (142 kişi) ilk sırada yer alır, çok olumlu değer atıfları şöyle sıralanabilir; "Dinimin gerekliliklerini yerine getirmek kutsaldır, En büyük vazifemdir, Elimden geleni yapıyorum, Ailem için çok önemlidir, Eşim ve benim için çok önemli, Bunun için uğraşırım, Boynumun borcudur, Zorundayız, Musevilik borcumdur, Vicdanımı rahatlatır, İçimi rahatlatıyor, En büyük arzumdur, Bir amaçtır, Yahudi kadının görevidir, Gelecek nesillere taşımak için çok önemlidir". Bu yüksek olumlama-yüksek önem atfeden değerler her yaş grubunda en yüksek orandadır ancak, yaş yükseldikçe oranlar arasındaki açıklık %80'leri aşmaktadır. İsrail doğumlu kadınlar %100 bu seçenekte toplanmıştır. Eşi vefat eden kadın-

ların tümü ve çok çocukluların tümü (%100) bu tamamlamayı yüksek olumlama ifadeleriyle belirtmişlerdir. Bu yoğunluk cemaatin kadınları için dinin geleneklerini yerine getirmenin ne derece önemli olduğunun göstergesidir.

- "Olumlu" değer atfında bulunan 36 kadın (%17.7) bu olumlamayı şöyle açıklamışlardır: "Dinimin gerekliliklerini yerine getirmek isterim, Çaba gösteririm, Beni mutlu eder, Yapabildiğim kadar, Hoşuma gidiyor, Huzurlu hissediyorum, Vakit ayırırım, Son yıllarda daha önemsiyorum, Çocuklarıma göstermek isterim, Bayramdan bayrama, Normal seviyede yaparım, Çocuklarımın kimliği için isterim". Bu seçenek dinin gereklerini yerine getirmeyi daha esnek, daha yumuşak, öğretme amaçlı bir açıklama içine almışlardır. Atıf yoğunluğu azalsa da dinin gereklerinin yerine getirilme isteği-arzusu söz konusudur. Çocuklara rol modeli olarak ritüellerin yerine getirilmesi de dinsel sosyalizasyon ajanı olarak annenin öncü işlevini pekiştiriyor. Daha yoğunlukla genç yaş grubundaki kadınlarda bulunmuştur bu cevaplar.
- "Nötr ifadeler" ile dininin gereklerini yerine getirmeyi açıklayan %7.9'luk kadın grubu (16 kişi) mesafeli bir duruş gizleyen cevaplar vermişlerdir: "Kişisel sorumluluğumdur, Yapmasam da olabilir, Belli sınırlar içinde faydalıdır, Çok da mümkün olmuyor, Fazla dindar değilim, Aklıma uygun olanları seçerim, Yerine bir duayı tercih ederim, İsterim ama bilgim eksik, Vaktim olursa ancak olur, Azınlık olarak zor ama gerekli, Benim için pek önemli değil, Gelenekler önemli din değil, Çok çaba sarf etmek lazım." Görüldüğü gibi, nötr

seçeneği çok geniş bir yelpazeye dağılmış durumdadır. Yaş grupları arasında da kesintili bir dağılım göstermektedir. Eğitim düzeyi yükselen kadınlar (lise eğitimi ve üstü) bu nötr tavrı göstermektedirler, %87.5'i İzmir içinde doğanlardan oluşmaktadır. Cemaatin en önemli birleştirici unsuru olan dini ritüellere-gereklere nötr yaklaşım olumsuz yanıt verenlerle beraber (%1.5) %10'lara yaklaşmaktadır. Bu sonuç da yeni kuşakların dinsel sosyalizasyonu açısından cemaate küçük bir "ikaz" anlamına gelebilir.

- "Dinin gereklerini yerine getirmeye Olumsuz" yaklaşan küçük bir orandaki kadın ise: "Din ile işim yok, Benim için hiç önemli değil, Zordur uğraşamam" diyor. Genç, İzmirli ve yüksek eğitimli, bekâr, meslek sahibi olan bu kadınlar Yahudiliğin gereklerini yerine getirmeye olumsuz değer atfında bulunmuşlardır. Bu küçük grup (3 kadın) cemaatin varlık önceliğini olumsuzlamaktadır.

Cemaat kadınlarının verdikleri bu cevaplara göre, yüksek oranda (%87.7 ve 178 kişi) dinin gereklerini yerinin getirmenin öneminin ve hatta zorunluluğunun farkındalığına işaret ettiklerini öğrenmiş oluyoruz.

10. Bölüm
Yahudi Kadın Olmak – Yahudi Kadın Kimliği

Midraş şöyle açıklıyor: Yahudi inancına göre kadın, Adam'ın kemiğinden yaratılmıştır. Erkek ise toz ve topraktan. Kemik topraktan daha güçlüdür, kilden yapılmış bir testi yere düşer ve kırılır, kemikten yapılmış bir kap sağlam ve bir bütün olarak kalır. Kadın daha büyük bir duygusal güce sahiptir (Blech, 2003: 59). Kısaca, "Yahudi kadın güçlüdür" mesajı veriliyor: Her türlü zorluğun üstesinden gelir...

Erol Haker, kendi ailesini anlattığı aile tarihinde, yüz yıl önce Yahudi kadınlarının yemek pişirmekten ütüye, çocuk doğurarak yeni kuşakları üretmekten çocukların beslenmesine, eşlerin banyosunu yaptırmaktan, bayram ve düğün adetlerini uygulamaya birçok sorumlulukları olduğunu ve bunları yerine getirmekle yükümlü olduklarını anlatıyor (Haker, 2003: 25-260).

Leyla Navaro'ya göre, "Türk Yahudi kadını öncelikle iyi anne, mükemmel eş ve ev kadını, cemaat sınırları ve kuralları dışına çıkmayan, ailesine bağlı (bağımlı?), eski nesle kıyasla

yeni nesil olarak "çok vaktini almayacak bir iş sahibi" de olmayı dileyen bir doğrultuda. Yani, hem bir önceki kuşağın tüm niteliklerine (mükemmel ev kadını, mükemmel anne, mükemmel aşçı, mükemmel ev sahibesi, vb.), hem de yeni kuşağın tüm niteliklerine (dış görünümüne çok özen gösteren, statü sahibi olmak isteyen, başarılı iş kadını, vb.) sahip olmak yolunda. Tabi ki tüm bu beklentiler stres odaklıdır. Buna karşılık, Türk Yahudi erkeğinin tutum ve davranışlarında eski kuşağa kıyasla fazla bir değişim yapılmadığı için sorunlar yaşandığını düşünüyorum. Yani, Türk Yahudi erkeği, babası ve dedesi gibi işine ve ailesine bağlıdır, işe gider, eve gelir, ve mutlak mükemmel hizmet bekler. Kadınlar hem evde hem de ev dışında mükemmeliyet peşinde koştukları için daha çok yıpranıyorlar, üstelik, yıpranmış ve yorgun olduklarını da gizlemek zorundalar. Her iki cinsel rolde değişim ve gelişim sağlanmadıkça, bu sorunlardan kurtulmak zordur" (Behmoaras, 2000: 11). Görüldüğü gibi, modern, iyi eğitimli, kentli kadın profilinde Müslüman-Yahudi pek bir değişiklik söz konusu olmuyor.

Stella Ovadia, kendini şöyle tarif ediyor: "Yetmişlerin sonunda dünya üstüme üstüme gelirken 'hem kadınım, hem de Yahudi, bir karaderili olmam eksikti' derdim kendime... Azınlık bir cemaat içinde büyümüş olmak, hem o cemaatin yaşadıklarını, hem de yaşanılanlara karşı o cemaatin geliştirdiği mekanizmaları gözleme, anlama fırsatı yaratmıştı. Ezilen cins olmakla azınlık bir gruba ait olmak arasında pek çok benzerlik fark ettim" diyerek, cinsiyet kimliği ve Yahudi kimliği arasındaki yaşadığı deneyimleri aktarıyor (Ovadia, 1995: 144 -146).

Gerek Navaro'nun gerekse Ovadia'nın kendilerini ve hemcinslerini tanımlarken; ne kadar önemli bir "sıkışmışlık" durumunu ifade ettiklerini gözden kaçırmamalıyız.

Çalışmanın en merkezi sorularından biri olan bu tamamlamada beş temel noktada yoğunlaşma görülmektedir. " Yahudi bir kadın olmak" bu çalışmanın temel sorunsalı olması nedeniyle, verilen yanıtların her biri Yahudi kadınların kendi kimliğini tanımlamasında önemli ipuçları taşır. Bu nedenle, yanıtların toplandığı 5 öbek kendilerini kimliklendirmede çok önemli noktalara işaret eder. Bu beş nokta aşağıdaki biçimdedir: Araştırmanın ana eksenini oluşturan Yahudi kadın kimliğini sorgulayabilmek için açık uçlu sorularla deneklerin görüşleri alınmıştır. "Yahudi bir kadın olduğum için..." sorusunun cevapları, beş ana öbekte toplayabileceğimiz biçimdedir:

1. Gelenek aktarımı,
2. Mutluluk-Gurur teması,
3. Farklılık-Dikkat kategorisi,
4. Nötr yanıtlar
5. Negatif yanıtlardır.

- Gelenek Aktarımı; her dinde olduğu gibi Yahudilik de dini ritüellerini geleneklerle beslenmekte ve zenginleştirmektedir. Öyle ki kadınlar "din" ve "gelenek" bağlantısını bozarak, birbiri yerine kullanarak, birbirinin içine geçirerek ifade etmişlerdir. Bu da gelenek aktarımı / sürdürümü yoluyla dinin aktarımının / sürdürümünün temel taşıyıcılarının kadınlar olduğu tezini bir kez daha kanıtlanmıştır; (%19,2-39 kişi). Bu kategoride yer alan yanıtlar şunlardır: Yahudi bir kadın olduğum için: "Geleneklerime bağlıyım, Sorumluluklarım var, Ananelerime uymalıyım, Aile düzenimiz sıkıdır, Geleneksel yemeklerimize sahip çıkmalıyım,

Çocuklarıma ve evime gereğinden fazla düşkünüm, Evi ben yönetirim, Dinime bağlıyım, Çocuklarımı iyi bir Yahudi olarak yetiştirmek benim görevim."

- Mutluluk-Gurur teması: Yahudi bir kadın olduğu için mutluluk-memnunluk sıfatlarını belirten kadınlar (%56.2-115 kişi), şu ifadeleri göstermişlerdir; "Mutluyum, Gururluyum, Gurur duymaktayım, Onur duyarım, Çok gururluyum, İftihar ederim, Benim mutluluk kaynağım, Kendimi ayrıcalıklı ve mutlu hissederim, Musevilik gurur verici, Memnuniyetimi ifade ederim."
- Farklılık-Dikkat kategorisinde ise tam olarak tanımlanamayan bir özelliğe işaret ediliyor; "Bazı konularda dikkatli olmalıyım, Ayrı dinden biriyle evlenmem zor oldu, Boşanınca toplumdan çekindim, Dikkat çekmemeliyim, Yahudiler bazen farklı oluyor" (5 kişi, %2.5).
- Nötr yanıtlar; bu seçeneği ifade eden kadınlar " Yahudi bir kadın olma"ya pozitif veya negatif anlamda anlam yüklemediklerini belirten cevaplar vermişlerdir (%8,9-18 kişi), Bu özel anlam yüklemeyiş şu ifadelerle somutlaşıyor; Büyük zorluk çekmedim, Bazen sevinirim bazen fark etmez, Kendimi özel hissetmiyorum, Farklı hissetmiyorum, Öbür kadınlardan farklı değilim, Ayrıcalık hissetmiyorum, Değişen bir şey yok."
- Negatif yanıtlar; Yahudi bir kadın olmaya / olduğu için olumsuz anlam yükleyen kadınlar da söz konusudur (%8.4-17 kişi) . Toplumdaki görünür-görünmez baskıları işaret eden kadınlar, olumsuzluk ifadesini şöyle ifade etmişlerdir: Toplumdan bazen dışlandık, Bazı zorluklarla yüz yüzeyim, Umurumda değil Yahudilik, Nefret ediyorum, Kamu alanlarında sadece sıkıntı duydum, Adımı duyan sen yabancı mısın di-

yor, Ayrımcılık çok yaşıyorum yani, Sevdiğim erkekle evlenemedim, Hem Yahudi hem kadın pes!"

Negatif yanıtlardaki çok önemli olan farklılığa vurgu, bir dinsel azınlık grubunun her durumda, ifade etmese de, yaşadığı durumu işaret etmektedir. Son yıllarda toplumumuzda "farklı" olana karşı olma durumundaki artış, Binnaz Toprak ve arkadaşlarının araştırmasında da gösterdiği gibi hayli dikkat çekicidir (Toprak & Ark., 2010). Farklılık algısının giderek yükseldiği günümüzde, kadınların bunu açıkça ifade ediyor olması (oran düşük olsa da) hayli önemsememiz gereken bir sosyal "uyarı" olarak alınmalıdır.

Yaş grupları açısından 45 yaş ve üstü kadınlar (25 kişi) Yahudi kadın olmak deyince, "gelenek aktarımı"nda yoğunlaşırken, 21-39 yaş arasında " negatif duygular" (13 kişi) öne çıkmaktadır. Eğitim düzeyi yükseldikçe " Yahudi bir kadın olmak" tan duyulan olumsuzluk artmaktadır (lise mezunları %8.5, üniversite mezunları %10.9, yüksek lisans ve doktora derecesi sahipleri %18.2). Mesleki dağılımda, eğitim sektöründe yer alan kadınların Yahudi kadın oldukları için %31.3 oranında negatif beyanda bulunmuştur. Bu verilerde genç yaş grubunda ve eğitim düzeyi yükseldikçe, kadınların Yahudi bir kadın olmaktan duydukları olumsuzluğun arttığı gözlenmiştir. Kadınlar bir dinin mensubu olarak bir gruba aidiyetin hem 'olumlu-gurur duyulacak yanlarını' ve hem de 'olumsuz-sıkıntı duyulacak yanlarını' gerekçeleri ile açıklamışlardır.

Kimliğim...

Baskın Oran kimlik konusunun azınlıklar konusunu anlamak için temel önemde olduğunun belirtiyor ve Kimliği, üç açıdan sınıflandırıyor:

Bireysel Kimlik-Kolektif Kimlik: Bireysel kimlik azınlığa mensup bireyin kimliğidir. Ama bireyler bir grubun üyesi olarak yaşarlar. Grup kimliği diye de anabileceğimiz Kolektif Kimlik, işte bu azınlık grubunun bütün olarak kimliğidir. Azınlık bireyinin benimsediği azınlık kimliği, kolektif kimlikten kuvvet alır. Fakat bireysel ve kolektif kimlikler, grubun bireyi denetim altına almak istemesi ve bireyin buna yanaşmaması durumlarında çatışabilir (örneğin: konumuz itibariyle "mix" Yahudi-Müslüman evlilikler – y.n.).

Objektif Kimlik-Sübjektif Kimlik: Objektif Kimlik, bir insanın doğuştan getirdiği tarihsel ve antropolojik kimliktir; bu nedenle gayri iradidir (örneğin: konumuz itibariyle Yahudi bir annenin doğurduğu çocuğun objektif kimliği Yahudi'dir – y. n.). Sübjektif kimlik ise, bireyin kendi tercihi ile "ben şuyum" diyerek yaptığı özgür irade beyanıdır ve objektif kimlikten farklı olabilir.

Alt Kimlik-Üst Kimlik: Bireyin içine doğduğu grubun kimliğidir ve dolayısıyla objektif kimliğe denk düşer (örneğin: konumuz itibariyle Yahudi bir anneden doğan çocuğun alt kimliği Yahudi olmaktadır – y.n.). Üst kimlik ise, devletin vatandaşına empoze ettiği kimliktir, bu da vatandaşlığa denk düşer (Oran, 2004: 26 -27).

Kastoryano, azınlık kimliğinin tarihsel ve politik olarak tanımlanışında aynı zamanda çevrenin güçlendirici etkisinden söz ediyor ve Türk Yahudilerinin uzunca bir süredir mottosunun "göz önünde olmadan mutlu yaşamak" olduğunu söylüyor (Kastoryano, 1992: 267 -268).

Evrensel Yahudi kimliğini tek / monoblok bir biçimde tanımlamak, içinde bulundukları toplumların farklı olmaları nedeniyle neredeyse olanaksızdır. Diaspora nedeniyle dünyanın çeşitli bölgelerine dağılmış Yahudi toplulukların üst bağ-

lamdaki din aidiyetinin ötesinde, ait oldukları toplumların da kimliklerini tanımlamalarında etkili olduğu bilinmektedir.

Örneğin, "2001 yılında Madrid'de toplanan Avrupa Yahudi Cemaatleri Konseyi 2. Asamblesi'nde, Avrupa Yahudisinin şehir yaşamını tercih eden, yaş ortalaması yüksek, iyi eğitim almış, burjuva ve sosyal olarak küçük aile yapısını sürdüren bir kimliğe sahip oldukları tanımlanmış. Yine aynı toplantıda, İsveç cemaatinde Yahudi kimliğinin ön planda olduğunu, daha liberal bir yapı sergilediklerini, 'bayan haham' fikrini bile benimsediklerini, Finlandiyalı Yahudilerin tersi bir durum gösterdiğini, kendilerini daha çok Finlandiyalı hissettiklerini, Macaristan'da %52 kendini Yahudi hissettiklerini, %28 Yahudi kimliğinin bilincinde olduğunu, yapılan tüm anketlerde, Holokost'tan 55 yıl sonar bile, Yahudilerin anketlerde 'Yahudi' yazan kutucuğu işaretlerken duyarlı davrandığını öğreniyoruz" (Banastey, 2001: 8). Benzer biçimde Amerikan Yahudisi, Fransız Yahudisi, Arjantin Yahudisi, Etiyopya Yahudisi gibi diasporadaki toplulukları ayrıştırıcı tanımlamalara popüler medyada sıkça rastlayabiliyoruz.

Salvator Dalva 1999'da şöyle yazıyor: "Dinsel içerikli geleneklerin yanı sıra, bu topraklarda beş asrı aşkın bir süredir yaşamış olmanın getirdiği kültürel birikimler, tarihsel olarak bir "Türk Yahudisi" kimliği oluşturmuştur ... Kimlik muhafazasının mevcut çevreden kopmamaya bağlı olduğu düşünüldüğünde, maliyeti yüksek bir "Yahudi Yaşam Standardı" koşullarına uyum, zorunlu hale gelmektedir" (Dalva, 1999: 6). 20 yıldır takip ettiğim Şalom gazetesinde yer alan bu yazı, benim de ısrarla üzerinde durduğum "bir cemaatin / kimliğin kayboluşu" tezimi destekler niteliktedir.

Kimlikler aktörlerin kendileri için anlam kaynağıdır ve onlar tarafından bir bireyleşme sürecinde inşa edilir. Sosyolojik

bakış açısından kimliklerin nasıl, nereden hareketle, kim tarafından ve ne için üretildiği önemlidir ... Kimliğin toplumsal inşasında çok önemli olan mesele, her kimliğin ona ait olan insanlara getireceği yararlardır. Bu meşrulaştırıcı kimliktir (Castells, 2008: 12-16). Kimliğin inşası, cemaatlerin yaratılmasını da beraberinde getirir. Başka bir anlatımla, bir dinsel grubun üyesi olmak, o dinsel aidiyet kimliğine sahip olmak demektir.

İnsanların bireyselleşme ve toplumsal parçalanma sürecine direndikleri, zaman içinde bir aidiyet duygusu, nihayetinde de birçok durumda bir cemaat kimliği, kültürel bir kimlik ortaya çıkaran cemaat örgütlenmelerinde toplanma eğiliminde tutarlılık göstermesidir. Başka bir deyişle, bunun gerçekleşebilmesi için insanların ortak çıkarların keşfedildiği ve savunulduğu, hayatın bir biçimde paylaşıldığı ve yeni bir anlam üretilebildiği kentli hareketlere dâhil olmasıdır (Castells, 2008: 85).

Margulies de bir "erkek"-"İstanbullu"-"Yahudi" kimliğiyle anılarını aktarırken; "Farklılık az ve giderek azalıyor, ama yabancılık çok ve azalmıyor" diyerek kimliğini tamamlayan bir unsuru olarak yabancı kavramının altını çiziyor (Margulies,2007: 101).

İzmir'in Yahudi cemaatinin akla gelen ilk kimlik öğesi "din"dir kuşkusuz... Dine uyma, kuralların belirlendiği kadar tam olmadığı zamanlarda bile geneldir. İzmir cemaatinin Yahudiliği önemlidir; ancak İzmir Yahudileri kendilerini dünyanın dört bir yanına dağılmış geniş bir toplumun üyeleri olarak görürler mi? (Nahum, 2000: 43-46). Bunu din üzerinden kurulan kimliği cemaatin kadınlarının bakışı ile tartışmaya açacağız.

Türk Yahudi Cemaati Onursal başkanı Bensiyon Pinto şöyle diyor: "Yahudi kimliğiniz varsa ve bunu gururla taşıyorsanız, gelebilecek yükü de taşıyacaksınız demektir. Kendi memleketi-

nizde de, başka yerde de... Hayatınızı ona adamış olsanız da, ilgisiz de..." (Pinto, 2008: 141). Bu sözler kimlik kavramının içini doldurmak için yeterli olabilecek güçte görünmektedir.

Liz Behmoaras, büyükannesini ve büyükbabasını anlattığı kitabında, Yahudilerin bir kimlik arayışına Meşrutiyetle beraber başladığını, kadınların kendi içinde kapalı bir hayat sürüp, sadece erkeklerin dış dünya ilişki kurduğu ve Ladino, Fransızca, Türkçe ve kimi zaman da Rumcadan oluşan bir "dil salatası" (s. 143) kullanıldığı için zor anlaşıldıklarını ve bu yüzden Türkçe konuşmak gerektiğini ve böylece cemaatin bir kimlik arayışı içine girdiğini ifade ediyor (Behmoaras, 1997).

Sosyal psikolog Şule Kaya'nın İstanbul Yahudi Cemaati üzerinde yaptığı doktora çalışmasında; Yahudi kimliğini, kendilerini nasıl algıladıkları ve tarif ettikleri üzerinden tartışmaktadır. Kaya, İstanbul Yahudilerinin kendilerini: "Kapalı - Geleneklere bağlı - Uzlaşmacı - Türk toplumuna entegre - Gösteriş meraklısı - Ticaretle uğraşır - Eğlenceyi sever - Dayanışma halinde - Paraya düşkün" olarak tarif ediyorlar ve bu tanımlamalar sosyal kimlik envanterinde değerlendirildiğini söylüyor (Kaya, 1999).

Erol Haker de Yahudi kimliğini, başka bir anlatımla; isimler üzerinden ifade ediyor: "Türkiye'de karşılaştığım karikatürlerde, özel isim olmamakla birlikte, Salamon Yahudi erkek, Rebeka Yahudi kadın anlamında kullanılırdı. Yahudi bir erkeğe 'Mösyö', kadına 'Madam' denirdi. Yahudi bir kadının Müslüman bir arkadaşı ona yakınlık göstermek için 'Madamcığım' derdi. Gerçek bir Türk başka bir Türk'e 'bey' ya da 'efendi' ve bir kadına 'hanım' olarak hitap ederdi" diyor (Haker, 2004: 248-249). Haker'in anılarında, okul günleri, askerlik günleri, vb. Yahudi kimliğini saklamak ve Yahudi kimliğini ifşa etmek arasındaki sancılı süreci öğreniyoruz.

Yahya Koçoğlu azınlık gençleri üzerine yaptığı araştırmasında, ona yakın Yahudi ile görüşmüş ve 'devlet memuriyeti, resmi dairelerde zorluk yaşama, din farkı nedeniyle reddedilme, aşağılama tepki baskı dışlanma yaşama' gibi sorunlarla karşılaşıp karşılaşmadıkları sorularına; istisnasız bu tarz ayrımcılıkla karşılaşmadıklarını belirten cevaplar aldığını söylüyor. Ayrıca, 'Ne mutlu Türküm diyene! Sözü size ne düşündürüyor' sorusuna da çoğunluğun "Türk Yahudisi" olarak bir problem yaşamadıklarını, bunun da gayrimüslim azınlık olarak Türkiye'de yaşamanın güvenli olduğu ve ülke dışında yaşamayı düşünmediklerini ifade ettiklerine işaret ediyor (Koçoğlu, 2001).

Altabev'e göre, İstanbul Yahudileri de kolektif kimliklerini : "Türk Yahudisi, Sefarad Yahudisi, Yahudi Türk, Türk, Yahudi, Sefarad" olarak içinde bulundukları farklı gruplar arasında farklı biçimlerde adlandırdıklarını gösteriyor. Bu esnek ve akışkan kavramların bir etnik gruba veya bir ulusa gönderme olduğuna işaret ediyor (Altabev, 2003: 75).

Deneklerimize yönelttiğimiz bir tamamlama sorusu da; "Kimliğim..." idi. Bu sorunun amacı, kimliğini nasıl ifade edeceğini, ne ile tanımlayacağını öğrenmek istedik. Yapılan değerlendirmede cemaat kadınlarının "kimliğim..." cümlesini 6 maddelik bir yelpazede tamamladıkları ortaya çıktı;

- Kimliğim: "Yahudi, Türk Yahudisi, Türk Musevisi, Türk İzmirli Yahudi, T.C., Yahudi bir Türk vatandaşı, İzmir Yahudi Cemaati'ne aidim" biçiminde tanımlayanlar. Diğer bir anlatımla kimliğini "din-uyruklukyurttaşlık-cemaat üyeliği" ekseninde tanımlayan grup (%37.9; 77 kişi).

- Kimliğim: "Beni ben yapan her şey, Benim aynam, Adım-mesleğim, İmajım, Geliştiğine inanıyorum, Güçlüdür, Geliştirmeye çalışıyorum, Uysalım, Fedakârım, İyi ve sevgi dolu bir insanım, Sabırlı ve sevecenim, Verici, İnatçı, Hoş görülü, Uzun boylu, Kumral-sevimliyim" biçiminde tamamlayanlar. Diğer bir anlatımla kimliği "kişilik özellikleri-kişisel tarifler" üzerinden tanımlayan grup.
- Kimliğim: "Mutluluk verir, Önemlidir, Memnunum, En iyi şekilde taşırım, Kıymetlidir, Her şeyimdir, Gurur duyarım, Çok önem veririm" diyerek tamamlayanlar (%). Diğer bir anlatımla kimliğini " kendisi için önem derecesi olarak adlandıran" bir tanım ifade eden grup.
- Kimliğim: "Yahudi anne, Aileye önem veren, Kadın, Musevi ev kadınıyım, Evkadını, ...ın eşiyim" biçiminde tamamlayanlar. Diğer bir anlatımla "kimliğinde öncelikle kadınlık-eşlik-annelik" ve aynı zamanda "Yahudi ve kadınlık-annelik" üzerinden ifade edenler.
- Kimliğim: "Bana ait, Beni rahatsız etmez, Hayata bakışımı belirler, Zaman içinde değişmez, Yaşam tarzım, Doğru yoldayım, Doğa ve ben bir bütünüz toplum detay" diyerek tamamlayanlar. Diğer bir anlatımla Kimliğini "ben-bana" diliyle ifade eden, kurgulayan grup.
- Kimliğim: "Nefret ediyorum, Çocuklarım tarafından gasp edildi, Zararını da gördüm" biçiminde tamamlayanlar. Diğer bir anlatımla, kimliğine "olumsuzluk atfeden" gruptur.

Görüldüğü gibi "kimlik" tanımlaması son derece farklı biçimlerde tanımlanabilen, içi doldurulabilen bir kavramdır.

Görüşülen kadınlardan 29'u (%14,3) bu soruyu cevapsız bırakmış, yani kimliğini tanımlamak istememiştir. Bu önemli bir rakamdır. 29 kişi bu soruya cevap vermeyerek / vermek istemeyerek aslında bir biçimde soruya "cevap vermiş" oldukları düşünebilir. "Bir azınlık kimliğine mensubiyeti ifade etmekten kaçınma" olarak da yorumlanabilecek bir duruma dikkat çeker. Cevap vermeyenlerin her yaş grubuna dağıldığı göz önüne alınırsa (özellikle ev kadınlarında %48.3 ve lise mezunlarında %48.3), bu manidar durumu işaret eder: "Kimlik her zaman-her yerde-herkese açıklanmaz!".

Kadınların kimliğini açıklarken; Yahudi, Türk Yahudi'si, Türk Musevi'si, Türk İzmirli Yahudi, Musevi, T.C., Yahudi bir Türk vatandaşı, İzmir Yahudi Cemaati'ne ait bireyim, diyenler en yoğun grubu oluşturuyor. Kimliğini, Yahudi, Türk Yahudisi, İzmir Yahudi cemaati üyesi olarak kabul eden kadınlar, (35-39 yaş dilimi hariç) her yaş grubunda en yüksek oranda temsil ediliyor.

Doğum yerlerine göre bakıldığında, İzmir doğumlu kadınların %37.9'u (66 kişi) "Yahudi Türk vatandaşı" kimliğini ön plana çıkartırken, diğer özellikler birbirine yakın oranlarda yer almıştır. Kimliği hakkında olumsuz görüş bildiren 5 kadın da İzmir doğumludur, evli ve lise-üniversite mezunudur. İsrail doğumlu 4 kadın %50-%50 eşit oranla Yahudi Türk vatandaşı olmak ve kişilik özelliklerine vurgu yapmak arasında dağılmıştır.

Eğitim durumu üzerinden kimlik tanımlamalarına baktığımızda, ilkokul mezunları Yahudi, Türk vatandaşı olmak ve Yahudi kadın-anne-ev kadını olmak arasında dağılmıştır (%45.5 ve %36.4) . Eğitim düzeyi yükseldikçe; kimliği tanımlama yelpazesi genişlemektedir.

Meslek dağılımında kimlik tartışması çok belirgin bir fark göstermemiştir. Ancak sanat ile uğraşanların %60.0'ı kimliği

önem derecesi üzerinden ve "benim kimliğim" tanımlaması üzerinden belirtmişlerdir.

Tüm bu değişkenler ışığında kadınların "Kimliğim..." deyince cümleyi çeşitli biçimlerde tamamladıklarını gördük. Soruyu cevaplamayanları da bir tür cevap vermiş olduklarını kabul edersek!; evet kimlik çok önemli bir kendini ifade etme, kendini ait hissetme aracı olmaktadır ve görüştüğümüz kadınlar kime, neye, nereye ait olduklarını oldukça ayrıntılı bir biçimde bize gösterdiler.

Kimliğimi Anlatan Üç Şey...

Altabev'e göre, Yahudi Kimliği, İstanbul Yahudi cemaati için; kendini önce Yahudi, daha sonra Sefarad olmakla bütünleşiyor ve bu kimlik bugün cemaat içerisinde şu biçimde tanımlanıyor:

Uzak Geçmiş = Yahudi Kimliği
Yakın Geçmiş = Sefarad Kimliği
Yeni Durum = Türk Yahudisi Kimliği (Altabev, 2003: 170-171).

L. J. Silberstein da Yahudi kimliğinin parametrelerinde bir karmaşıklık olduğunu işaret ediyor, ve bu kimliğin bir veri değil bir süreç olduğunu, sabit değil dinamik olduğunu, ilişti-rildiği kültürde etkileyen ve etkilenen olduğunu söylüyor (Silbersitein, 1994'den aktaran Altabev, 2003: 138 -139).

Bir Şalom okuru, "Türk Yahudisi Kimliği"ni (hani, aman asimile olmayalım, geleneklerimizi koruyalım diye çaba ver-diğimiz kimliğimiz) en önemli unsuru Yahudicedir ve bu dil gençler tarafından öğrenilmemekte, kasıtlı olarak dışlanmakta ve kullanılmamaktadır.... Bizlerin ana lisanı Türkçe, ama ne olur artık Yahudiceyi öğrenelim ve kullanalım" diyor (Rodrig,

2001: 3). Kimliğini dil üzerinden inşa eden cemaat üyesi bir erkeğin serzenişi olarak algılamanın ötesinde, dilin gerçek bir sosyal kimlik ajanı olduğuna dikkat çekmesi açısından oldukça önemlidir.

Kadınlardan "Kimliğimi anlatan üç şey..." önermesini tamamlamaları istenmiştir. Burada bir sıralama yapmaları, bir başka deyişle önem derecesi ifade etmeleri beklenmektedir. Veriler değerlendirildiğinde, 6 ayrı başlıkta toplanan kimlik ifadeleri ortaya çıkmıştır. 16 kadın bu soruyu cevapsız bırakmıştır. Aşağıda bu gruplar yer almaktadır:

- Kimliğini *"Kişilik Özellikleri"* Üzerinden İfade Edenler (118 kadın-%58.1):
  Dürüst, Hoşgörülü, Güleryüzlü, Çalışkan, Neşeli, Merhametli, İnatçı, Sevimli, Fedakar, Disiplinli, Güvenilir, Arkadaş canlısı, Hayat dolu, Sevecen, Duygusal, Bilgili, İyimser, Tezcanlı, Sorumluluk sahibi, Saygılı, Pozitif, Şaka sevmez-dedikodu sevmez, Çaba gösteren, Uyumlu, Geçimli, Empatik, Alçak gönüllü, Verici, Hassas, Adil, Hoşgörülü, Özgür düşünen, Bilimsel, Herkesle iyi geçinen, Kanaatkar, Mutlu, Sağlıklı, Sanatkar, Rahat, Optimist, Yardımsever, Cesur, Güçlü, Programlı, Mantıklı, Hırslı, Sabırlı, Sıradışı, Yenilikçi, Çekingen, Alıngan, Düzenli, Gezenti, Meraklı, Akıllı, Öğretici, Eliaçık" biçiminde sıfatlar ile açıklayan kadınlar en yüksek oranı elde etmişlerdir. Burada kimlik ile kişilik kavramlarının birbirlerinin yerine kullanıldığını rahatça görebilmekteyiz. Üç özelliği sıralama yapmak yerine, tek bir sıfatla tanımlamayı tercih etmişlerdir.

- Kimliğini *"Kadın / Anne / Aile vb."* Üzerinden İfade Edenler (81 Kadın, %41.4):
  Kadın-Eş-Anne (3),
  Anne-Eş-Kadın (2),
  Kadın-Anne-Evlat,
  Ad-Soyad-Atalar,
  İyi bir eş-İyi bir anne-İyi bir kadın (2),
  Ailesine düşkün-Anneliği seven-Evini idare eden,
  Çocuklar-Torunlar-Eş,
  Aile-Soyun devamı-Kadın; Kimliği kadın olma-anne olma-eş olma statüsüne bağlayarak değerlendirmişlerdir.

- Kimliğini *"Kadın-Anne / Din / Vatandaşlık / Kent"* Üzerinden İfade Edenler (84 kişi-%41.4):
  Kadın-Yahudi-Türk (2).
  Anne-Eş-Yahudi (2).
  Kadın-Anne-Türk Yahudisi.
  Türk-Yahudi-Anne.
  Türk vatandaşı-Yahudi-Kadın.
  Türk-Yahudi-Kadın.
  Yahudi-Türk-Anne.
  Aileyi toplayan-Türk-Yahudi.
  Kadın-Yahudi-Anne,
  Türk-Eş-Öğretmen,
  İstanbullu-Yahudi-Kadın.
  Türk Musevisi-İzmirli,
  Türk Vatandaşı-Musevi (2),
  Türkiye'nin Yahudisi-İsrail'in Türkü'yüm.

- Kimliğini Yalnızca *"Din / Gelenek"* Üzerinden İfade Edenler (36 kişi-%17.7):
  Dinimiz, Geleneklerimiz, Bayramlar, Değerlerimiz, Dinimiz-ibadetimiz, Görenekler, Kimliğim dinimdir, Dinin bize bıraktıkları.

- Kimliğini *"Hem Kadın-Anne, Hem Kişilik, Hem İş"* Üzerinden İfade Edenler (22 kişi-%10.8):
  Ev kadını-Dürüst-Sevecen,
  Kadın-Anne-İşkadını (2),
  Ailesine düşkün-Tezcanlı,
  Anne-İş-Soyadı,
  Ailem-Çevrem-İşim,
  Anne-Eş-Güvenilir,
  Fedakâr-Akıllı-İyi anne,
  Annelik-Sevgi-Sabır,
  Verici-Başkasını kırmayan-Aileme bağlı,
  İşim-Arkadaşlarım-Ailem,
  Evinde hizmetçi-İşinde kraliçe.

- Kimliğini *"Din / Aile / Kişilik"* Üzerinden İfade Edenler (56 kişi-%27.6):
  Ailem-İnancım-Allah sevgim,
  Azınlık üyesi-Bocalamış bir gençlik-Kompleksli karakter,
  Yahudilik-Aileme bağlılık-Sevecenlik,
  Ailem-Dostlarım-Dinim,
  Gelenekselci-Dışa dönük-İnsancıl,
  Yahudilik-Ailem-Arkadaşlarım,
  Dinim-Ailem-Hoşgörülü huyum,
  Dinine bağlı-Çocuklarına tapan-Nazik,
  Dinine saygılı-Ailesine saygılı-Çevresine saygılı.

Görüldüğü gibi, kadınlar kimliklerini ifade ederken çok geniş bir yelpazede tanımlarla sıralama yapmışlardır. " İzmirli bir Yahudi" olarak kimliğini tanımlayan yalnızca bir kadının bulunması dikkat çekicidir. Bu seçeneğin daha yüksek bulunacağına dair beklentimizi itiraf edelim.

Tekrar Dünyaya Gelsem... İsterdim

Yahudi dinsel inancında "tekrar dünyaya gelme" kavramı pek belirgin değildir. Yeniden diriliş, inançlılarla yanlış kavramlara inananları ayırmanın önemli bir yolu haline gelmiştir. Talmud'da yeniden dirilişte, beden ve ruh birleşeceği anlatılır (Firestone, 2004: 190-191). Ancak, burada sormak istediğimiz, dini bir yeniden diriliş değildir. Amacımız, dinsel olmayan kurgusal bir fırsat tasarımı yaptırmaktır. Bu kurgusal sorunun yanıtında hayattan, kimlikten, kişilikten beklenti, memnuniyet aranmaktadır:

- Aynı, Kendim, Aynı hayat diyenler: "Yine kendim olmak isterim, Aynı kişi, Aynı hayatım, Yine ben" olmak isterdim diyenler (%46.3-94 kişi).
- Yahudiliğe vurgu:. "Yine Yahudi olmak, Yine Musevi olmak, Yahudi kadın olmak, Yahudiliğimi korumak" isterdim diyenler (%10.8-22 kişi).
- Eğitim: "Üniversite mezunu, Daha tahsilli, Daha eğitimli, İstediğim okulda okumak" isterdim diyenler (%4.4-9 kişi).
- "Erkek olmak istediğini" belirten denekler (gerekçesini belirtmeseler de) kadın cinsiyet rolünün zorluğuna, yükümlülüklerine olan şikayeti, hoşnutsuzluğu anlayabilmekteyiz (%6.9-14 kişi).

- Meslek-iş sahibi olmak isteyenler: "Doktor, Sanatçı, İyi bir iş sahibi, Ressam, İş kadını, Meslek sahibi, Opera artisti" olmak isterdim diyenler (%12.8-26 kişi).
- "Anne, Eş-Anne olmak" isterdim diyenler (%12.8-26 kişi), bekar ve / veya evli çocuksuz deneklerin arzusudur.
- Kişilik özelliğinde farklılık-değişiklik isteyenler (%6,9-14 kişi) kendilerinde hoşnut olmadıkları yönlerinin değişmesi arzusunu ifade etmişlerdir: "Daha iyimser olmak, Daha özgür olmak, Hayatı daha rahata alan olmak, Kararları farklı almak, Daha az hayatı takan biri olmak, Zamanı daha iyi değerlendiren biri olmak istemek" gibi.
- "Muhtelif istekler" seçeneğinde yelpaze oldukça geniş seçeneklerden oluşuyor: 8 Kadın (%3,9) "Kuş olmak, Amerika'da yaşamak, Daha çok sosyal yardım yapmak, başka bir şehirde yaşamak, Çok varlıklı ve güçlü olmak, Buna da şükür" gibi yanıtlar ile özlemlerini dile getirmişlerdir.
- "Negatif istekler" kategorisine giren yanıtlar ise şöyledir (%3,9 -8 kişi): "Çocuk doğurmamak isterdim, Fark etmez, Böyle bir dünyaya gelmek istemezdim, Sınıf farkı olmasın, Yahudi olmamak, Fiziksel özelliklerim bambaşka olsun isterdim" olumsuz özellikler fiziksel değişiklikten, Yahudi olmamayı istemeye kadar uzanan çok geniş bir dağılım göstermektedir.

Değişken dağılımlarına bakıldığında; kadınların yaşları yükseldikçe "Tekrar dünyaya gelsem bir meslek / iş sahibi olurum diyenlerin oranı yükselmektedir. Evli kadınlarda bu

seçenek de en yüksek orandadır (%86,4). Yine, ev kadınları bu seçeneği ifade edenler içinde en yüksek düzeydedir (%65,4).

Hayata Bakışımı... Değiştirdi

Toplumumuzda kadınların hayata dair en büyük dönemeçlerinin evlilik, eğitim alma, çocuk sahibi olmak gibi sosyal statülerini değiştiren durumlar olduğu söylenir. Cemaat kadınlarına yöneltilen "Hayata bakışımı..... değiştirdi" sorusunu tamamlayan kadınlar geniş bir dağılım göstermişlerdir:

- Oransal olarak en yüksek payı %22.4 ile (46 kişi) "soyut" ifadeler almıştır. Yani; "Yıllar, Hayat, Yaşadıklarım, Zaman, Ömür, Sıkıntılar, Şartlar, Tecrübeler" gibi çok geniş anlamlar içerebilen, tam olarak tanımlanmamış, ancak diğer yandan yeterince açık olan soyut ifadeler yer almıştır. 40 yaşından itibaren her yaş grubunda en yüksek oran bu soyut ifadelerde birikmiştir. Eğitim düzeyleri açısından bakıldığında da, eğitimin etkili değişken olmadığı gözlenmiştir. Diğer bir anlatımla, kadınların eğitim düzeyi, mesleği ne olursa olsun, geçen yıllar arttıkça hayata başka türlü baktıklarını öğreniyoruz.
- Kadınların hayata bakışlarını değiştiren "Çocuğum" %15.3, ve "Anne olmak" %8.9 seçeneklerinin ayrı ayrı telaffuz edilmesi, kadınların bu iki duruma farklı anlamlar yüklüyor olmaları ile ilgili olmaktadır. Şimdi bu farklı dağılımı görelim:
  Hayata bakışımı: "Çocuğum değiştirdi, Oğlum değiştirdi, Kızım değiştirdi, Torunlarım değiştirdi" cevabını veren kadınlar (31 kişi), çocuk sahibi olmanın hayatın en önemli değiştirici gücü olduğunu işaret etmişlerdir.

Bir başka deyişle, çocuğu / çocukları kadınların hayatını ve hayata bakışlarını kökten bir biçimde değişikliğe uğratmaktadır. Bu değişikliklerin neler olduğunu bilemiyoruz, ancak, çok önemli bir kırılma noktası olduğu aşikârdır.

Yaş açısından, 25-39 yaş grubu arasında ve 50 yaş üzeri grupta bir yoğunlaşma gözlenmiştir. Genç yaş grubunda "çocuğa sahip olma / doğum yapma" gibi bir üretkenlik bu değişkenin itici gücü olurken; 50 yaş ve üzeri grupta "çocuk yetiştirme, bu sürecin kendisi, deneyimler" biçiminde bir ayırım yapılabilinir. 55 yaş üzerinde "torunlar"ın değişim unsuru olarak anılması dikkat çekicidir ve eğitim düzeyi yüksek öğrenim seviyesinde olan kadınların seçeneğidir.

- "Hayata bakışımı Anne olmak değiştirdi" diyerek çocuk sahibi olmayı "annelik" üzerinden ayrımlaştıran kadınlar (18 kişi-%8.9), kadınlık durumunun "en özel hali" ne gönderme yaptıkları söylenebilir. Bir kadın için "anne olmak" hayata bakışını değiştirecek en önemli köşe taşlarından biri olarak söylenebilir. Çoğunlukla 25-34 yaş grubundakiler ve İzmirliler (%94.4) "anne olduklarında" hayata bakışlarının değiştiğini ifade etmişlerdir. Diğer bir deyişle onlar için "anne olmak" hayatın dönüm noktası olmuştur.

  Öte yandan, bireysel olarak son derece önem atfedilen bu değişim, aidiyet grubu için de oldukça önemli bir statüdür. Bir kadının anne olması aynı zamanda ait olduğu cemaate yeni bir üye kazandırmak anlamına da gelmektedir. Bu durumda da, "annelik sosyal statüsü" İzmir Yahudi Cemaati için önemli bir sosyal yükümlülüğü de ifade etmektedir.

- Hayata bakışının bir "Erkek" tarafından değiştiğini ifade eden kadınlar 28 kişidir (%13.8). Değiştirici eleman erkekleri "Eşim, Kocam, Sevgilim, Erkek arkadaşım" olarak tanımlayan kadınlar, çoğunlukla eş-koca seçeneğini kullanmışlardır. Her yaş grubunda yer alan erkek temasının evli kadınlarda yükseldiği gözlenmiştir (%14.5).
- "Eğitim" faktörünü hayatını değiştiren unsur olarak gören 18 kadın (%8.9), genç yaş grubunda yükselmekte ve lise ve üzeri eğitim almış kadınlar arasında işaretlenen bir seçenek olmuştur. "Üniversite hayatım, Okuduğum okul" gibi açıklamaların yanında; okunulan Psikoloji ve Kişisel Gelişim kitaplarını da sayanlar olmuştur.
- Bir başka hayata bakışı değiştirici husus, "İş / Meslek" seçeneğidir: "Çalışmak, Mesleğim, İşim, İş kadını olmam, İşlerimin bozulması" gibi örnekledikleri bu seçenek %3.9 ile (8 kadın) temsil edilmiştir. Üniversite eğitimi almış kadınların bu seçeneği tercih etmesi nedeniyle, eğitim ve iş / meslek ilişkisi teyit edilmiş oluyor. Eğitim sektöründe yer alan kadınların bu seçeneği tercih etmesi de, tezimizi destekler niteliktedir.
- "Hayata bakışımı hastalık / ölüm değiştirdi" diyen 19 kadın (%9.4), Kendi yaşamış olduğum hastalık, Eşinin hastalığı, Eşimin ölümü, Sevdiklerinin ölümü, Hastalıklarım" en önemli değiştirici ajan olarak ifade etmişlerdir. Kadınların yaşı yükseldikçe bu oranın yükseldiği ve dullar arasında en yüksek oranda (%47.4) bulunmuştur. Sağlığı kaybetmek, sevdiklerinden ölüm nedeniyle ayrılmak, yalnız kalmak bu grubun en önemli saydığı değişim ajanlarıdır.

- Hayata bakışımı "Ailem" değiştirdi diyenlerin (%5.4) hemen tümü İzmirlidir (%90.9), hepsi evlidir ve 35 yaşın üzerindedirler. Ailenin hayattaki önemini gösteren bir işaret olarak "Annem, Babam, Anne ve babam, Ailem" dedikleri rol modelleridir bir bakıma.
- Hayata bakışın değiştiricileri olarak çok geniş bir yelpaze ile de karşılaşmaktayız. Bu ajanlar şöyle sıralanmaktadır: " Yoga, Arkadaş-Arkadaşlarım, Doğu felsefesi, televizyon programları, Yurtdışı deneyimim, İlk evliliğimin bitişi, Boşanmam" gibi, kendilerince çok önemli olan yaşam argümanlarını ifade etmişlerdir.

Bir Gruba Ait Olmak...

Haker, bir gruba ait olmanın ne demek olduğunu, kendi aile köklerinin öyküsünü yazarken açıklıyor (Haker, 2003). Grup aidiyeti, her bir birey için vazgeçilmez derecede önemli olmaktadır.

Her toplum çeşitli gruplardan oluşur. Türk toplumu içinde bir dinsel azınlık grubu olan Yahudilere, İzmir Yahudi Cemaati'nin-grubunun kadın üyelerine "Bir gruba ait olma"nın ne anlama geldiğini sorduk.

- Bir gruba ait olmayı "Olumlayan" kadınlar (%70,9-144 kişi) bu aidiyeti şöyle ifade ediyorlar: "Bir gruba ait olmak paylaşmaktır, Ayrıcalıktır, Güzeldir, Güven sağlar, Bireyin ihtiyacıdır, Beni mutlu eder, Önemlidir, Özgüven sağlar, İnsanı geliştirir, Allaha inancımızı artırır, Sosyalleşmenin göstergesidir, Beni özel kılıyor, Hayata anlam kazandırır, Bize kimlik verir, Aitlik duygusunu kuvvetlendirir, Çok rahatlatıcı, Çevremizi genişletir". Burada grup aidiyetini destekleyen ifade-

ler oldukça geniş bir tabana yayılmaktadır. Her yaş grubunda, her eğitim ve meslek diliminde en yüksek payı elde eden olumlu aidiyet beklentisi grup içinde olmanın önemini vurgulamaktadır. Hangi anlamı taşırsa taşısın; grup aidiyetini önemsemek-olumlamak yüzyıllardır kapalı bir grup içinde yaşayan Yahudiler için son derece yaşamsal bir tarihsel geçmişi de ifade etmektedir.

- Bir gruba ait olmayı "Nötr" ifadelerle açıklayanlar %6.4 lük bir oran oluşturuyor. İzmirli, ortaokul ve üzeri eğitimli, çoğunluğu ev kadını (%46.2) olan bu denekler, nötr ifadeleri şöyle çeşitlendirmişlerdir: "Bir gruba ait olmak çok önemli değildir, Fark etmez, Vizede işime yarıyor, Yalnız olmaktan iyidir, Bazen güzel bir duygu, O grup bana mutluluk veriyorsa iyidir, Çok istemem, Bizi diğer gruplardan ayırmamalı..."
- Bir gruba ait olmayı "Hem Olumlu hem Olumsuz" değerlendiren 15 kişi var (%7.4) ve grup aidiyetini iki yönlü ele alan yanıtlar vermişlerdir. İşte örnekler: "Hem güzel hem kısıtlayıcı, Güzel ama sadece bayramlarda ait hissetmek yeterli değil, İyi ama kimi zaman olumsuzlukları da beraberinde getiriyor, Hayatı her zaman kolaylaştırmıyor, Biraz ona biraz buna ait olmak zor, Hem rahatlatıcı hem engelleyici, Bazen önemli bazen önemini yitiriyor" Bu grupta yer alanlar Genç ve orta yaş grubundan kadınlar, %80'i evli, lise ve üzeri eğitim düzeyine sahip %73'ü iş-meslek sahibidirler. Bir gruba ait olmanın artı-eksi yanlarını işaret eden bu seçenek "bir dinsel azınlık grubuna ait olmak" olarak anlaşıldığında, üstü örtülü bir eleştiri-serzeniş de içerdiği gözlenmektedir.

- Bir gruba ait olmanın "Olumsuzluğu"nu vurgulayan %7,4'lük grup, bu olumsuzluğu şöyle ifade ediyor: "Zordur, İstemem, Hiçbir şey hissettirmiyor, Zorunlu bir şey değildir, Sevmem, İnsanı dar bir çevrede tutar, Beni sıkar, Gereksiz, Lüzumsuz, Evrene ait olmak isterim". 35 yaşından yüksek, İsrail doğumluların %50'si, ortaokul ve üzeri eğitime sahip, %60'ı ev kadını olan bu kadınlar grup aidiyetinin sıkıntılarını, olumsuzlukları yaşayan, ve bunu ifade eden kadınlarıdır.

Türk toplumunun sosyal siyasal tarihinde cemaatin karşılaştıkları irili-ufaklı sakıntıları hatırlayacak olursak (1934 İskan Kanunu, Varlık Vergisi, 6-7 Eylül olayları, Azınlık karşıtı politikalar, dinsellikte artış, vb.), dinsel azınlık grubuna ait olmak bireyler üzerinde her zaman olumlayacak izler bırakmamış olabilmektedir. Bu olumsuzluğu belirten çok küçük bir grup da olsa kayda değer bulunmalıdır. Şule Toktaş'ın araştırmasında da görüldüğü gibi, Türkiye'de antisemitizmin varlığı ve algısına dair bulgularda, İstanbul cemaatine ait kadınların bu duyguyu nasıl ifade ettikleri açıkça görülmektedir (Toktaş, 2006). Bir gruba ait olmanın, bu grup "bir dinsel azınlık grubu ise" bu aidiyetin yüklediği anlamları da üyelerin taşımak durumunda / zorunda olduğu bir gerçektir.

- Son olarak, %2'lik (4 kişi) bir grup da, bir gruba ait olmayı; "Oyun arkadaşı grubu, Oyun kartı (iskambil) grubu" olarak algılayarak yanıtlamışlardır. 50 yaş üzeri, %50'si ev kadını olan bu gruptaki kadınlar kendi hobi-boş zaman değerlendirme tarzlarını ifade etmişlerdir. Benzer biçimde, İstanbul cemaatinde de ta-

lih-iskambil oyunları sosyal hayatın önemli bir parçası olarak gözlenmektedir (Kaya, 1999).

İzmir Yahudi Cemaati'nin Bir Üyesi Olarak Söylemek İstedikleriniz

Cemaat kadınlarına yönelttiğimiz son sorumuz, "Bize neler söylemek istedikleri" idi. Bu soruyu cevaplayan 89 kadın, aşağıdaki temalarda topladığımız konulara dikkat çekmişlerdir:

1. Araştırmacıya Teşekkür, Tebrik, Başarı, Eleştiri ifadeleri,
2. Cemaate yöneltilen Eleştiriler-Olumsuz düşünceler,
3. Bu cemaatin üyesi olmaktan Hoşnutluk, Gurur, Mutluluk ifadeleri,
4. Dilekler-Temenniler-Öneriler.

Şimdi bu dört maddenin içini neler dolduruyor öğrenelim:

1. **Yazara Teşekkür, Tebrik, Başarı, Eleştiri İfadeleri:**

- Niye bir cemaatin üyesi üstüne yazıyorsunuz? Bilgiler yayınlanınca okumak isterim.
- Güzel bir çalışma olmuş tebrik ederiz.
- Bu sorulardan nereye varmak istediğinizi anlamadım yine de başarılar.
- Ben de teşekkür ederim size.
- Şaşırtıcı sorular, kolay gelsin.
- Bizi araştırmanızı tebrik ederim, cesaret ister!!!
- Sağ olun.

- Hazırlanacak olan yayından bir tane edinebilmek beni mutlu eder.
- Emeklerinize teşekkür ederiz.
- Samimi görüşlerimi söyledim, işinize yarar sanırım, çünkü yalan bir şey değil, beğenmezseniz yırtabilirsiniz.

2. Cemaate Yöneltilen Eleştiriler-Olumsuz Düşünceler:

- Az kaldık, gençler aile planlaması yapıyor, nüfus gelmiyor artık.
- Gençler adetleri önemsemiyorlar artık, bu toplumumuza iyi değil.
- Çocuklarımın istikbali için sıkıntılarım artıyor, İzmir'den gitmek istiyorlar, yaşlanınca nasıl görüşelim?
- Gençlerimiz İzmir'den gidiyor, nüfus azalıyor, gelenek bitiyor, eskiler endişeli.
- İstanbul'un üyesiyim İzmirli olmaya pek alışamadım galiba.
- Sonradan İzmirli olmak bir İstanbullu için çok zor.
- İzmirli dar kabuğunu kırsın artık, hep aynı, hep Çeşme, hep gösteriş. Amerika'dan İzmir görünmüyor.
- Bizde standartlar çok yüksek, bunlara ulaşma çabası yıpratıcı, kısıtlı kişiler içinde eş bulmak çok zor, hiç doğal ve insanca değil. Her türlü sıkıntısına rağmen, Yahudi olmak içten içe bir ayrıcalık ve gurur veriyor en azından bana (rumuz; gökkuşağı).
- Çok küçük ve gittikçe küçülen bir cemaatin üyesi olmak bazen çok üzücü... Bir gün bu cemaatin yok olacağını bilmek hüzün veriyor. İzmir, Yahudi tarihinde çok önemli bir yer. Ama bunu kim biliyor ki?

- Cemaatimizin küçülmesinin doğal sorunlarını yaşamak bizi biraz tedirginleştiriyor.
- Adetlerimiz azalıyor. Sayımız da öyle. Sağ olun sorduğunuz için bana.
- Azalıyoruz, eksiliyoruz, bir kültür yok olacak yakında.
- İsimlerimizin söylendiğinde insanların meraklı bakışlarını ve hakkımızda sorular sorulmasından hoşlanmadığımı bildirmek isterim.
- Sayılarımızın küçülmesi beni endişelendiriyor torunum için.
- Cemaatimizin azalması meselesi torunlarım için endişelerimi artırıyor.
- Gençlerde bağ azalıyor. Adetleri öğrenmeden büyüyecek onlar.
- Türkiye'de Yahudi olmak zor. Ayrımcılık var ama söylenmiyor. Araştırmanız da bunu ortaya çıkarsın.
- Çok güzel fakat az olmak kimi zaman zor ve kısıtlayıcı.
- Ben bu cemaatin üyesi olarak kendimi görmüyorum, zaten olamam da. Bu İzmir cemaati çok havalara giriyor, önce havalarını söndürmek lazım. Bu cemaatin içinde olmaktan utanç duyuyorum.
- İzmir cemaati çerçevesinden çıkmak istemeyen, kopyacı bir gruptur. Yeni nesil ise şehir dışına giderek bu çerçeveyi kırmak istiyor.
- İzmir cemaatinin her ne kadar üyesi isem ve bu benim kimliğimin bir parçası ise de kendimi cemaat ile bütünleşmiş görmüyorum.
- Cemaatin biraz daha hoşgörülü, birbirine daha yardımcı ve sevecen, saygılı olmasını isterim.

- Keşke bu kadar çabuk azalmaya ve yok olmaya mahkûm olmasaydık.
- Cemaatimiz toplumumuzu bağlamak için çok çalışıyor, çabalıyor, fakat bilhassa gençlerde bir kopukluk var. Bu senelerdir devam ediyor. Hata nerede acaba?
- Çok şey var. Saygı yok, takdir yok, umursamazlık var.
- Keşke cemaatten hiç kopmalar olmasa, tüm Yahudiler bir bütün olarak hayatımıza devam etsek, gençlerimizi kaybetmesek.
- Gün geçtikçe kültürümüzün ve aralarındaki bağların gevşemesi gelecek nesillere kendimizden pek fazla bir şey bırakamamak ve Musevi cemaatinin gün geçtikçe kopması gerçekten üzücü.
- Gitgide azalan hatta yok olmaya yüz tutmuş bir cemaatin üyesi olarak buna çözüm aramaya çalışıyorum.
- İzmir'de azınlık bir grubun içinde yer almak gerçekten zor. Eski değerler ve gelenekler yok oluyor, maddiyat ön plana çıkmış durumda.
- Azınlıkta kalan bir cemaatte yaşamak, özellikle gençler açısından çok kolay değil. Kendine yer edinmek için toplum arasında çok çalışması emek sarf etmesi gerekiyor.
- Herkes birbirini çok iyi tanımasına rağmen, dini bayramlarda çok iyi kenetlenmemize rağmen, aslında birbirimizden kopuk yaşıyoruz. Aramızdaki bağı koparmamak için çok büyük özveri gerekiyor.
- Büyüklerimizden dinlediğimiz eski, güzel İzmir'de yaşamak arzu ederdim. Artık İzmir kasaba gibi iş imkânları çok yetersizdir.
- Yeni olaylar bizi endişelendiriyor. İnsanlar para için oy satıyor. Türkiye'yi sıkıntı bekliyor.

- Asimilasyon kaçınılmazdır.
- Cemaat üyesi olmak bana ek bir artı yön katmıyor. İnsanın sosyal çevresi, ailesi, geleneksel değerleri her cemaatte kendi kişiliği ile orantılı olarak gelişir.
- İş hayatım çok yoğun geçmiş olduğundan maalesef asla cemaatin bir üyesi olamadım.
- Cemaatim gün geçtikçe yok olmaya yüz tutuyor.

3. Bu Cemaatin Üyesi Olmaktan Hoşnutluk, Gurur, Mutluluk İfadeleri:

- Çalışmalarından dolayı Liga kadınlar kolunu çok takdir ediyorum. Bu faaliyetler huzur veriyor.
- Her şeyden memnunum.
- Cemaatin içinde olmak güven verici.
- Rahatız ve mutluyuz. Bizi rahatsız etmesinler yeter.
- İzmir cemaatinden son derece mutluyuz.
- Musevi olmaktan, Türkiye'de yaşamaktan çok mutluyum.
- Bütün kararları destekliyorum.
- Bir grubun üyesi olmak, kardeşçe bir yaşamı bize sağlar. Birbirimize sıkı bağlarla bağlar ve koruruz.
- Bu güzel şehirde doğdum, büyüdüm, mutluyum, seviyorum. Bir hatıra bırakıp öyle ölmek isterim.
- Bir Musevi vatandaş olarak yaşamaktan hiçbir problemim yok.
- İzmir cemaatinin birbirine daha bağlı ve hoşgörülü olması hoş olabilirdi.
- Geniş kitlelere kendimizi tanıtmamız, dünyaya Türkiye'nin güzelliklerini anlatmamız gerekir.

- Ananelerimizi ve dini kimliğimizi devam ettirmek için önce aileleri eğitelim. Çünkü çocuk bunu evden öğrenir.
- Cemaatin üyesi olmaktan hoşlanıyorum.
- Gurur duyuyorum.
- Bulunduğum her yerde hiçbir ayrıcalık görmedim. T.C. vatandaşı olmak gurur vermiştir.
- Cemaatimizden memnunum.
- Onların çalışmalarını (Liga) takdir ediyorum, başarılar diliyorum.
- Türkiye'de yaşamaktan çok mutluyum.
- İzmirli olmaktan şeref duyarım.
- Bu cemaatin üyesi olmaktan mutluluk ve gurur duyuyorum.

4. Dilekler-Temenniler-Öneriler:

- İzmir cemaatinin birbirine daha bağlı ve hoşgörülü olması hoş olabilirdi.
- Geniş kitlelere kendimizi tanıtmamız, dünyaya Türkiye'nin güzelliklerini anlatmamız gerekir.
- Ananelerimizi ve dini kimliğimizi devam ettirmek için önce aileleri eğitelim. Çünkü çocuk bunu evden öğrenir.
- Cemaatimizden biraz daha ilgili olmalarını, yeniliklere açık olmalarını isterim.
- Her türlü grup içinde olduğu gibi kişisel çıkarlar ve çatışmalar aşıldığı oranda daha verimli çalışmalar olacağına inanmaktayım. Birçok ülkede ve şehirde olduğu gibi kardeşlik-birlik-beraberlik-dayanışma pekiştirildiği sürece, çağdaş eğitim sürecinde daha iyi nesil-

ler yetişecektir... Tıpkı İzmir Yahudi cemaati kadınlarının yapmaya çalıştığı gibi...

- Çocukların dini eğitimine ve sosyal faaliyetlerine daha fazla önem vermelerini rica ederim.
- Dünyadaki tüm insanların ırkçılıktan arınıp hümanist düşünmelerini ve davranmalarını dilerim.
- Faaliyetlerden haberdar olmak isterim.
- Birlik ve beraberlik, saygı ve sevgi ile hep devam eder.
- Huzur içinde olalım. Herkes sağlıklı ve neşeli olsun.
- Cemaat üyelerinin birbirleriyle kaynaşıp-kucaklaşmasını isterim.
- Bütün halkıma mutlu ve barış içinde bir yaşam dilerim.
- Gençlere geçmişlerini ve tarihlerini unutmamaları için çalışmalar yapılmasını isterim.
- Cemaatin fertlerinin birlik olmalarını birbirlerini sevip saymalarını isterim.
- Birbirimize daha bağlı olmamızı iletişimin daha iyi olmasını 40'tan üstü gençlerin birbirleriyle tanışmalarını isterim.
- Eski gibi kapalı ve katı bir toplum olunmadığına seviniyorum ve anlıyorum.
- Daha çok haberleşme ve iletişim olmasını isterim.
- Cemaatimizin bayanlarının daha eğitimli ve üretken yardımsever olmasını arzu ediyorum.
- Faaliyetler olduğunda unutulmamayı isterim. Olan bitenlerden haberdar olmak biz kadınların da hakkıdır..
- İzmir'de cemaat gittikçe küçüldüğü için bazı tutuculuklardan vazgeçilmesi ve gerçekten yardıma ihtiyacı olanlara el uzatılması en büyük dileğim.

Tüm bu ifadeler, kadınlarımızın yorumsuz aktardığımız beyanlarıdır. Açıkça görülüyor ki; cemaat üyesi olmaktan duyulan memnuniyet-teşekkür ifadelerini dışarıda bırakırsak, kadınların ortak kaygıları cemaatin bugünü ve geleceği üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Bu kaygılardaki kolektif noktaları şöyle sıralayabiliriz:

- Azalıyoruz...
- Gençlerimiz Dinimize / geleneklerimize ilgisiz / duyarsız...
- İzmir'de iş / istihdam olanakları kısıtlı, gençler İzmir'den kaçıyor...
- İzmir cemaati dar, kısıtlı bir çevrede; kabuğunu kırmalı...
- Dinimiz öğrenilmiyor / öğretilmiyor...
- Dilimiz öğrenilmiyor / unutuluyor...
- Politik ve sosyal koşullar bizi kaygılandırıyor...
- Biz bir azınlığız...

İzmir cemaati kadınlarının bu ifadeleri, fazla söze gerek bırakmıyor.

Sonuç

Araştırmamızı tamamladık. Bu çalışmayı tasarlarken ve yazım aşamasında hayli zorlandığımız hususlar oldu. Bunlar:

Öncelikle, araştırmamız konusunda ilk olmanın sıkıntılarını omuzladık. Bunun yanında, sosyal bilimcilerin konusu ile orantılı yaşadığı literatür sıkıntılarını (İzmir üzerine yazılmış yüzlerce yayını dışarıda tutarak) yaşadığımızı ifade etmeliyiz. Bu yetersizlik duygusu, "karanlıkta el yordamıyla" saikiyle aşılmaya çalışıldı. Dünya'da Yahudilik üzerine yapılmış kuramsal ve saha çalışmaları hayli fazla iken; Türkiye Yahudileri üzerine yapılmış alan araştırmaları oldukça sınırlı / mütevazı kalmaktadır. Bu çalışmalarda da aslan payını İstanbul cemaati alıyor. Biz İstanbul cemaati dışına çıkma ve sosyolojik sınırlar içinde kalma "cesaretini" göstermiş bulunduk.

Türkiye'de kadın çalışmaları oldukça yeni bir alan ve bu alan içinde bir dinsel azınlık grubu kadınları üzerine yapılmış araştırmalar bir elin beş parmağını geçmiyor. Bu bakımdan da, hem "İzmirli", hem "Yahudi", ve hem de "Kadın"ı araştırmanın öznesi yapmak "cesaretini" göstermiş bulunduk.

İzmir Yahudi cemaati kadınları üzerinde derinlemesine / nitel bir araştırma yapma olanağı bulamadık. Bir anlamda kadınlar

kendilerini sakladılar (haklı olarak). Nicel bir deskripsiyon yaparak çalışmamızı tamamladık. Araştırmaya başlarken zihnimizi işgal eden kimi sorularımız vardı, bu sorular alandan topladığımız verilerin değerlendirmesiyle çoğunlukla cevabına kavuştu. Ancak, bazı sorularda kimi deneklerimizin "olanı" değil "olması gerekeni" söylediklerini düşünmekteyiz.

Araştırmamızı 21 yaş üzerindeki kadınlar üzerine kurduk, her yaş grubundan deneğimiz oldu. Eğitimli ve evli kadınlar çoğunlukta oldu. Kentli bir cemaatin kentli kadınları ile çalıştık. Çalışan kadınlar ev kadınlarına yenilmiş durumda. Az doğuruyorlar. İstisnasız birden çok dil biliyorlar, ancak gençler Judeo-İspanyol dilini kaybetmekteler...

Önce, İzmir Yahudi cemaati kadınlarında "İzmirli Kimliği"nin önemli olmasını bekledik. Tüm kadınlarımız bu hususta istisnasız (İstanbullu iki gelinimizin görüşlerini saymazsak) İzmirli kimliğinin önemini vurguladılar. Deneklerimizin çoğunluğu, anne-babaları da dâhil olmak üzere İzmirlidir. Bunun yanı sıra, İzmirli olmanın bir kimlik sağladığına ve bir "marka" olduğunda hemfikirler. Kent için olumsuz düşünenler dahi, İzmir'in geçmişten bugüne geçirdiği olumsuzlukların cemaat için yarattığı sancıların altını çizmişler ve bu hususlar düzelse İzmir için aidiyetlerinin hemen düzeleceğini ima etmektedirler.

İzmir Yahudi cemaati kadınlarının "Kadın Kimliği"ni oluşturan en önemli öğelerin annelik, eşlik, çocuk yetiştirmek olduğunu ve bunun nasıl olduğuna baktık. Ve gördük ki; kadınlarımız eş, anne olmayı, çocuk yetiştirmeyi hayli önemsiyor. Gerek toplumsal cinsiyet rollerinin kadınlardan beklentileri doğrultusunda ve gerekse, cemaatin devamının yegâne üreticileri olmaları nedeniyle, annelik / doğum ilişkisine bakış son derece yüksek bulunmuştur. Kadınlar cemaat içinde evli olmaya ve anne olmaya çok yüksek değer atfediyorlar.

Cemaat kadınlarının "Din Aktarıcısı Kimliği"nin öneminin farkında olup olmadıklarını sorguladık. Dini sosyalizasyonda annenin önemine çok geniş yelpazede cevap vermeleri, bize yalnızca dini değil tüm hayatı öğretmekle mükellef olduklarının farkında olduklarını düşündürdü. Özellikle kız çocukları yetiştirilmesi için annelerin misyonu oldukça yüksek oranda pozitiftir. Geleceğin kadınları, anneleri dinini / dinin gereklerini annelerinden öğreniyorlar. Bu da kadın kimliğine önemli bir halka ekliyor.

İzmirli kadınlar "Kimliklerini" ne üzerine kuruyorlar, nasıl ifade ediyorlar diye baktık, sorularımızla kadınların kimliklerini nelerden oluşturduğunu bulmak istedik. Cevaplar hayli dağınık bir zeminde idi. Bunların arasında: "kadın kimliği, anne kimliği, eş kimliği" olduğu gibi, "Yahudi kimliği, Türk Yahudisi kimliği, Türk kimliği, İzmirli kimliği, Yahudi kadın kimliği, vatandaş kimliği" de yer aldı. Yine, "kimliğini kişilik özellikleri" üzerinden tanımlayanlar olduğu gibi, "yalnızca din / gelenek" üzerinden kuranlar da yer aldı. Bu sonuçlar bize gösteriyor ki, "kimlik" dediğimiz kavram tek bir tanımla / sıfatla açıklanamayacak kadar geniş bir kavramdır. Kadınlar kendilerini nasıl tanımlıyorlar, toplumda nerede görüyorlarsa, kimliklerini onun üzerine kuruyorlar. Bu veriler son derece önemlidir.

İstatistiki analizlere tabi tutmadığımız, bağımsız değişkenlerimizle (yaş, doğum yeri, eğitim düzeyi, meslek durumu) karşılaştırmadığımız, olduğu gibi okuyucu ile paylaştığımız bir verimiz var ki; gerçekten üzerinde hiç yorum yapmadan, ama istenirse sayfalarca-ciltlerce yoruma imkân tanıyacak bir konudur: İzmir Yahudi Cemaati'nin kadınları "Cemaat için, cemaatin geleceği için ne düşünüyor?" Açık yüreklilikle cemaate ilişkin görüşlerini paylaşan kadınlarımız, bir kelime ile, birkaç cümle ile pek çok şey söylemişlerdir. Hem cemaat için

ve hem de tüm toplum için geleceğe yönelik endişelerini, kaygılarını, sıkıntılarını ifade etmişleridir. Bu veriler tüm çalışmanın bir anlamda "sağlaması" olarak da kabul edilebilir.

Sonuç olarak denebilir ki; beş yüz yıllık komşularımız, İzmir Yahudi Cemaati'nin kadınları, Türk toplumunun yaşadığı tüm sosyal, iktisadi ve politik sıkıntıları, tıpkı Müslüman komşuları gibi yaşayıp etkilenmektedir. Küreselleşmenin hızını / etkilerini giderek daha fazla oranda yaşayan toplumumuzda kadınlar toplumun en çok etkilenen kesimi durumundadır. Ait oldukları grubun farkındalığı ile, cemaatin kadınları kimliklerinin farkındadırlar ve onlardan beklenen rolleri özellikle yaşlı kuşakta yerine getirdiklerini göstermişlerdir. Elbette, özellikle genç kuşak kadınları kendilerinden beklenen cemaatin nüfusunu artırma sorumluluğunu tam anlamıyla yerine getiremiyorlar. Büyükannelerine göre daha çok okuyorlar, hemen tümü çalışıyor, ev-iş-annelik üçgeninde sıkışıyorlar. Dinin / geleneklerin onlardan beklediği "evinde çocuklarınla ilgilen" düsturunu yerine getirmekte hayli zorlanıyorlar. Tıpkı komşuları gibi...

Bu sosyal süreçler kadının yeni kuşakları üretme işlevini yerine getirmede sorun yaratıyor. Toplumun yarısını oluşturan erkekler kamusal alanı kadınlarla paylaşıyor. Ancak; kadının doğum yoluyla yeniden üretim sürecinden giderek kopması, diğer bir deyişle, annelerine göre artık daha az doğuruyor olması, cemaatin giderek azalmasına yol açıyor. Geniş toplum (bu kavram, cemaatin Müslüman, vd. toplumun geri kalanını tanımlamak için kullandıkları bir kavramdır) "daha" genişlerken, cemaatin "daha" azalmasına sebep oluyor. Kolay gelsin...

Ek: 1 Görüşme Formu:

Mayıs 2006

Sayın / Sevgili Görüşmecim;

Elinizdeki form İzmir Yahudi Cemaati Kadını Kimliği'ni betimleyen sosyolojik bir kitabın dokümanıdır. Bu çalışmada gizlilik ve güven esastır. İsminizi ve adresinizi lütfen yazmayınız. Akademik bir yayın olmanın ötesinde, hiçbir şekilde bilgileriniz kullanılmayacaktır. Formu eksiksiz doldurmanız önemlidir. Göstereceğiniz ilgiye ve ayıracağınız zamana şimdiden çok teşekkür ederim.

Yrd. Doç. Dr. Hâle OKÇAY
Ege Üniversitesi Sosyoloji Bölümü
Öğretim Üyesi

- Yaşınız 21-24....( ) 25-29....( ) 30-34....( ) 35-39....( ) 40-44....( )
45-49....( ) 50-54....( ) 55-59....( ) 60-64....( )
65 ve üzeri...( )

- Doğum yeriniz (lütfen il, ilçe yazınız) .....

- Medeni durumunuz ..... Bekar .....( ) Evli ....( )
Boşanmış.....( ) Dul.....( )

- İlk evlenme yaşınız .....

- Annenizin doğum yeri .....

- Babanızın doğum yeri .....

- Eğitim durumunuz ..... İlkokul....( ) Ortaokul....( ) Lise....( )
Yüksekokul....( ) Y.L.-Dr. ...( ) Diğer...( )

- Bildiğiniz yabancı diller .....

- Eşinizin eğitim durumu .....

- Annenizin eğitim durumu .....

- Babanızın eğitim durumu .....

- Kaç çocuğunuz var? .....

- İzmir dışında en fazla yaşadığınız yerler .....

- İşiniz / Mesleğiniz var mı? Nedir? .....

- Eşinizin işi / mesleği nedir? .....

- Ailenizle görüşme sıklığınız nedir?...
beraber yaşıyorum...( ) ... her gün...( )... sık sık...( )...
düğün, bayram, doğum, ölüm, vb... ( )... nadir...( )....

- Lütfen Aşağıdaki Cümleleri Tamamlayınız:

- Kadın olduğun için .....

- İzmir'de yaşamak .....

- Çocuklarım için .....

- Arkadaşlarım önemlidir. Çünkü .....

- Ailem önemidir. Çünkü. .....

- Evde kadının rolü .....

- Dini bayramlarımız / günlerimiz bizi .....

- Tekrar dünyaya gelsem. .....
..... isterdim.

- Dinimize ait ne öğrendimse .....
..... öğrendim.

- İzmir'den başka .....
..... yaşamak isterdim.

- Her doğum .....

- Kadın olmak .....

- Anne olmak .....

- Evli olmak .....

- Hayata bakışımı .....
..... değiştirdi.

- Eşimle ilişkimde .....

- Bir anne çocuğuna öncelikle .....
..... öğretmelidir.

- Kızlar annelerinden .....
..... öğrenirler.

- Dinimin gereklerini yerine getirmek .....

- Yahudi bir kadın olduğum için .....

- Kimliğimi anlatan 3 şey .....,.....

- Bir gruba ait olmak .....

- Kimliğim .....

- İzmirli Cemaatin bir üyesi olarak söylemek istedikleriniz varsa; lütfen ekleyiniz

.....

.....

.....

.....

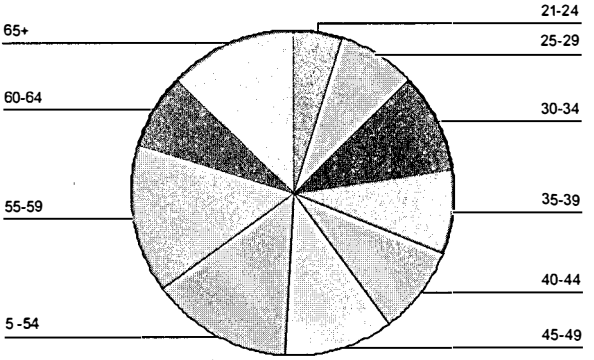
.....

.....

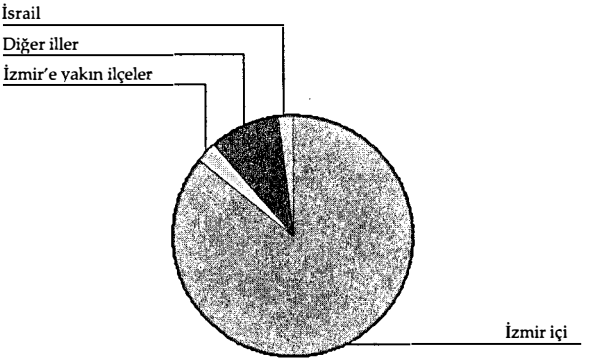
Emeğinize çok teşekkür ederim.

Ek: 2 Pasta Grafikler

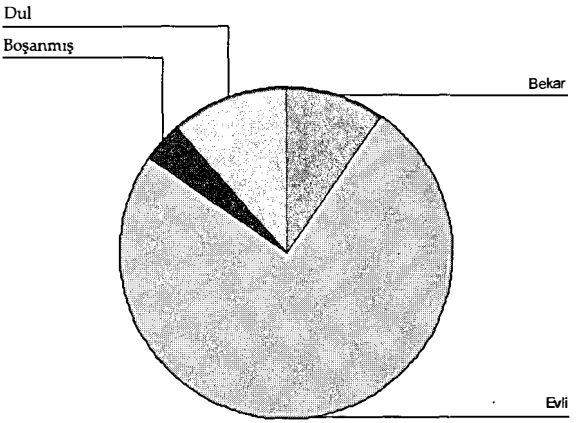
Kadının Yaşı

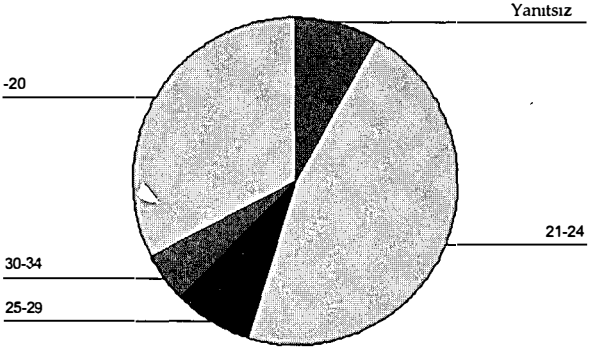
Kadının Doğum Yeri

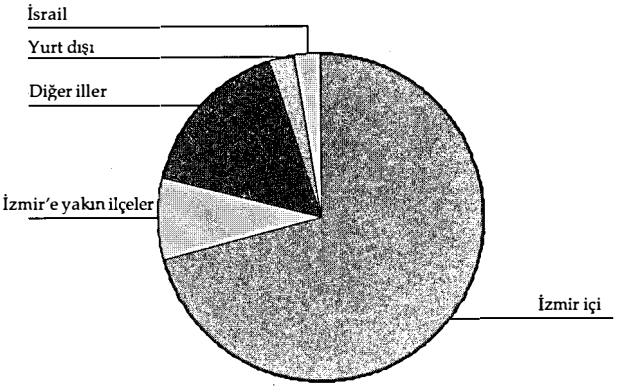
Kadının Medeni Durumu

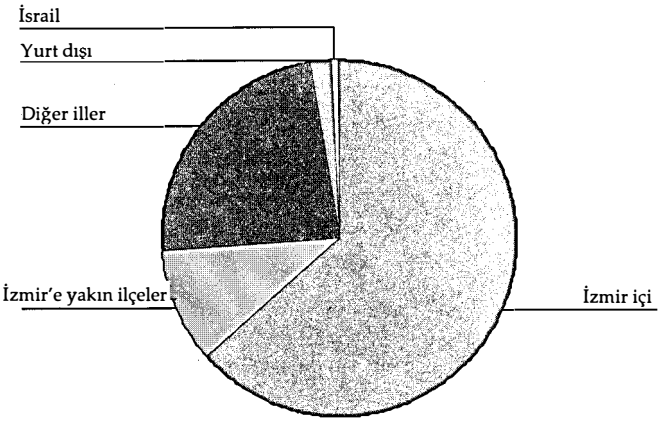
Kadının İlk Evlenme Yaşı

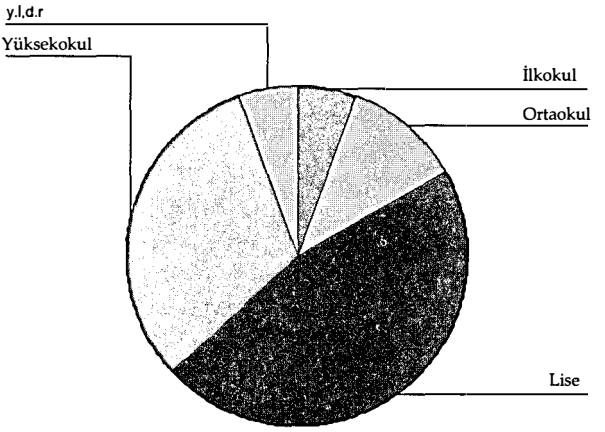
Kadının Anne Doğum Yeri

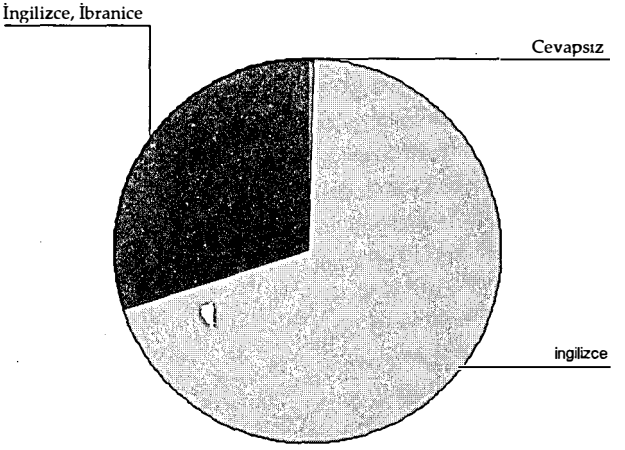
Kadının Baba Doğum Yeri

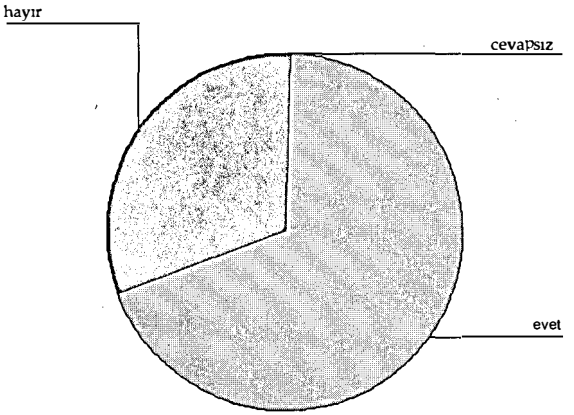
Kadının Eğitim Durumu

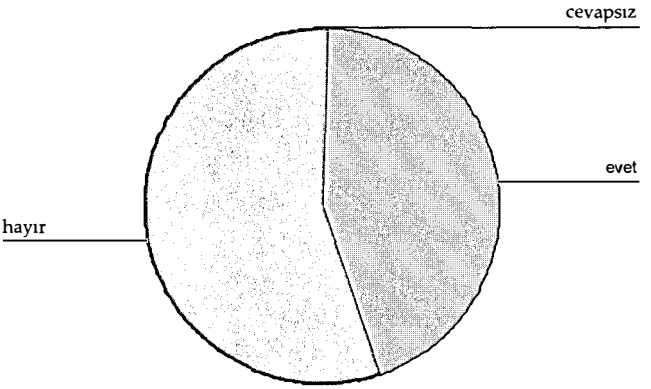
İngilizce Bilme

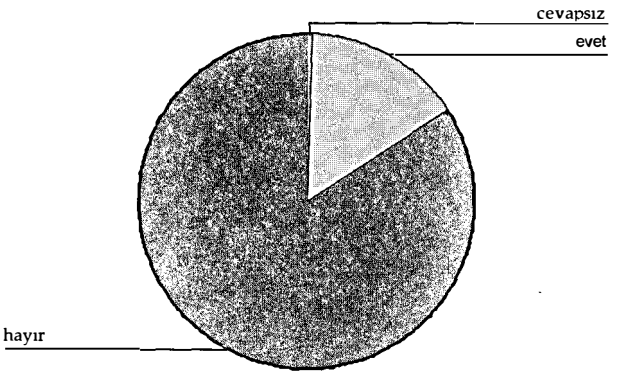
Judeo - İspanyolca Bilme

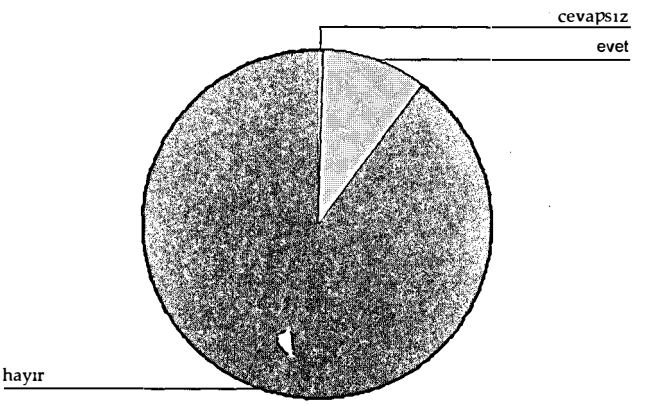
Fransızca Bilme

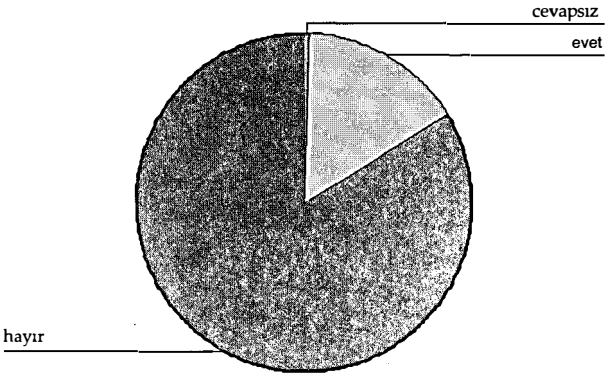
İbranice Bilme

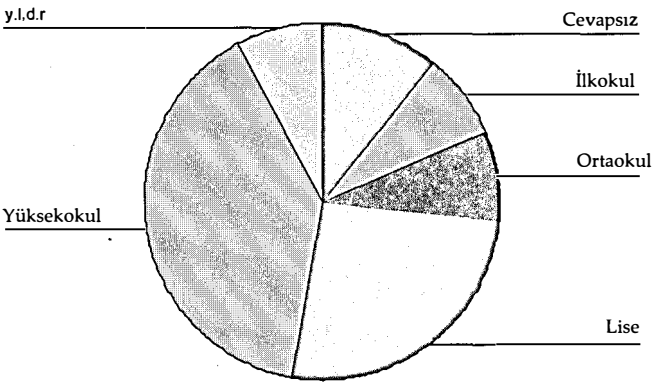
Almanca Bilme

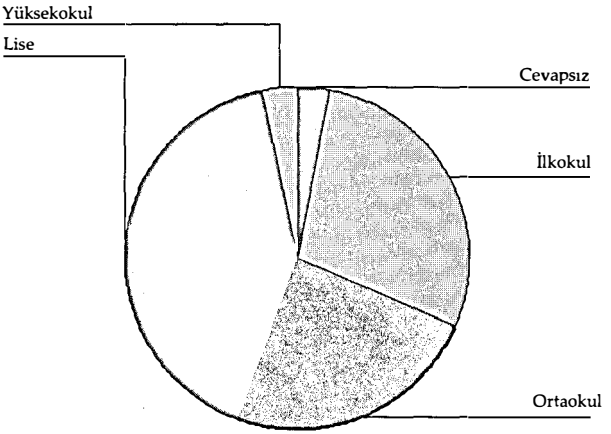
İtalyanca Bilme

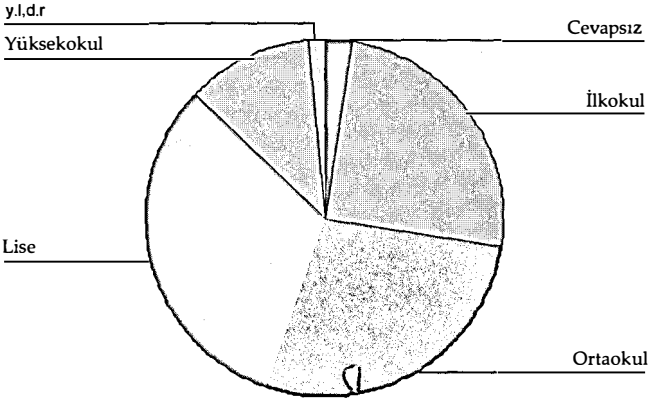
Eşin Eğitim Durumu

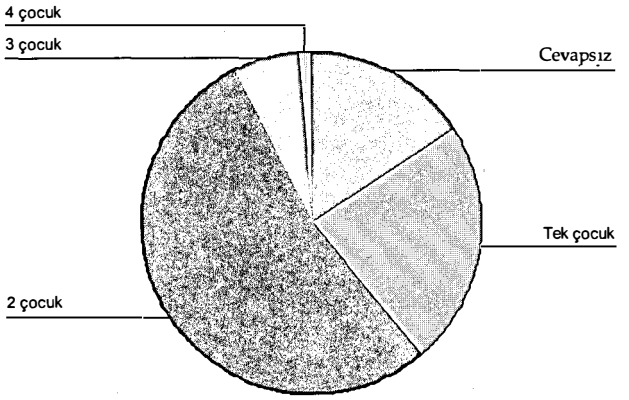
Annenin Eğitim Durumu

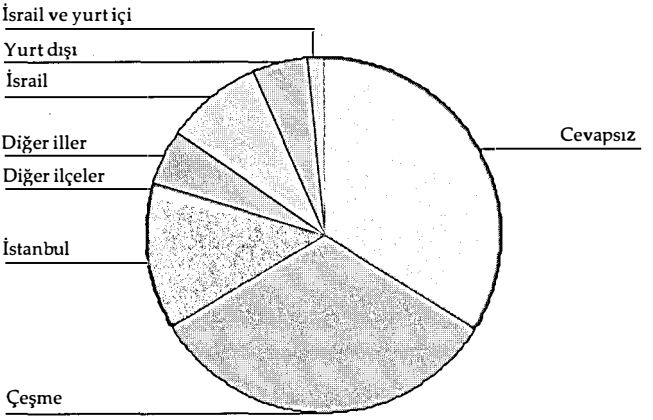
Babanın Eğitim Durumu

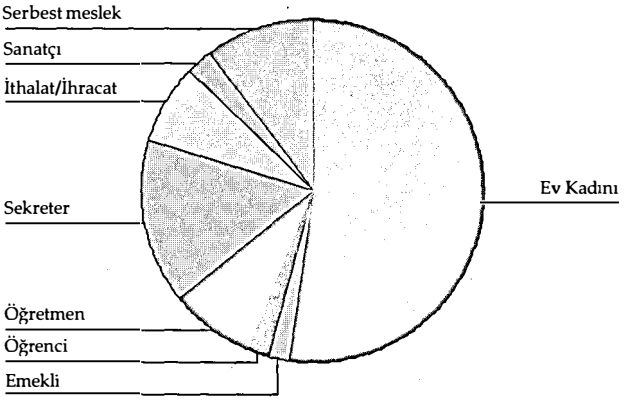
Çocuk Sayısı

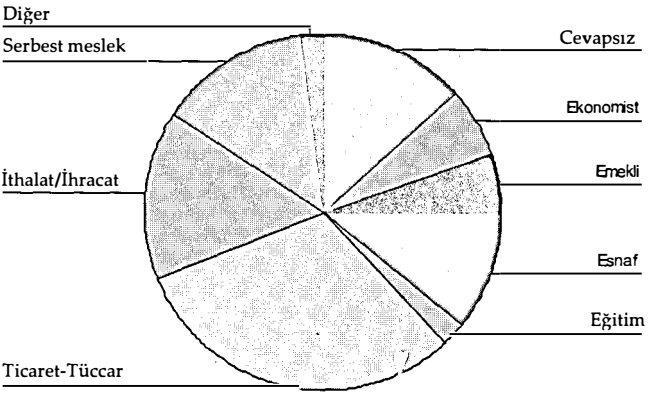
İzmir Dışında Yaşadığı Yerler

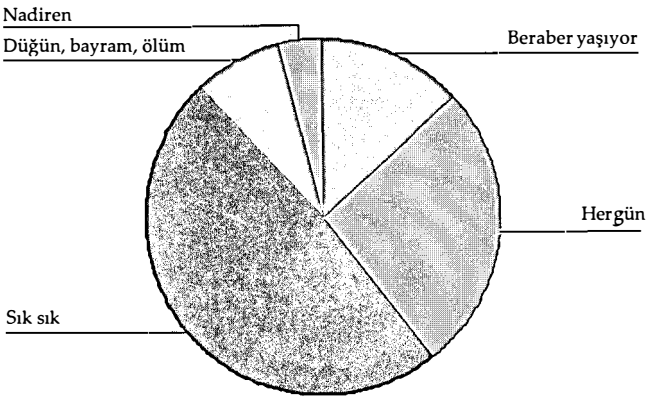
İş / Meslek

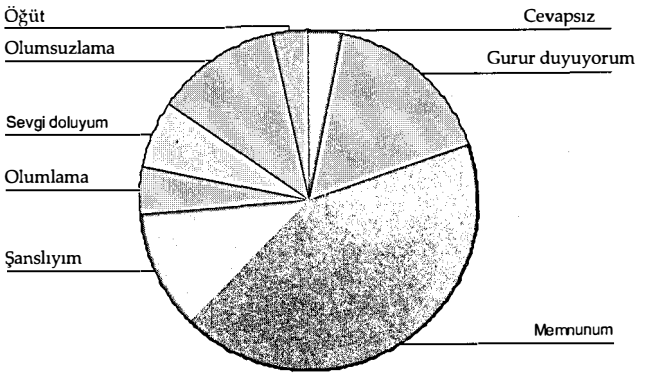
Eşinin İşi Mesleği

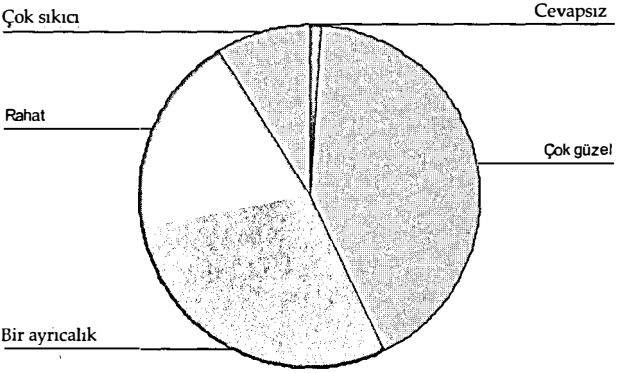
Aileyle Görüşme Sıklığı

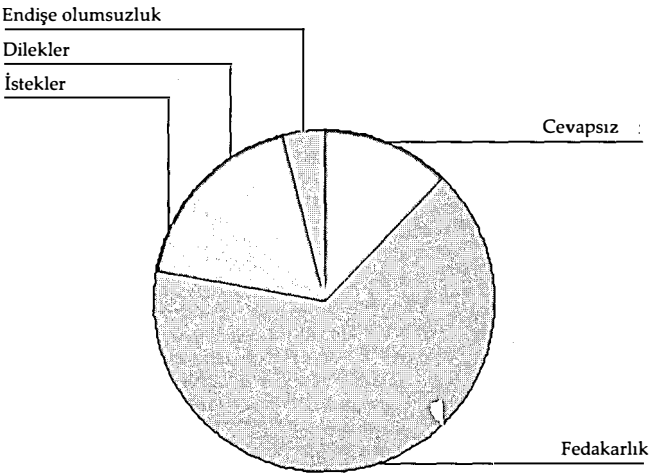
Kadın Olduğum İçin...

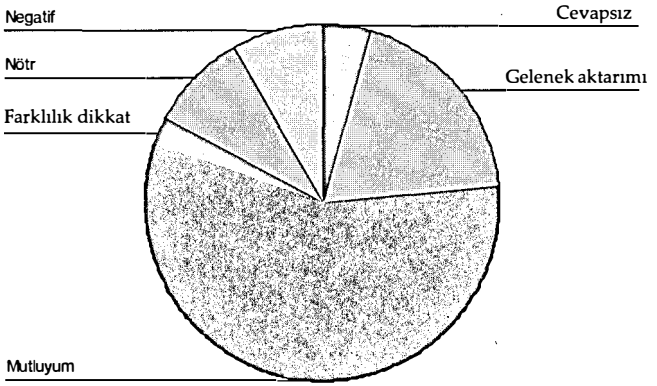
İzmir'de Yaşamak...

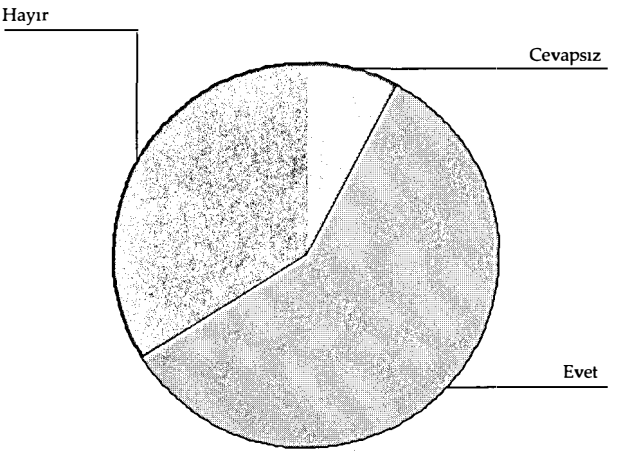
Çocuklarım İçin...

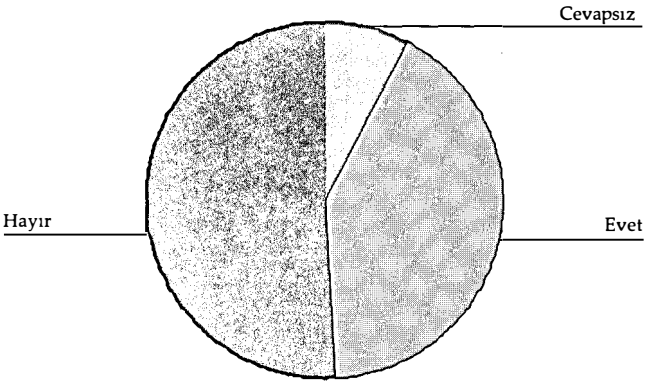
Yahudi Kadın Olduğum İçin...

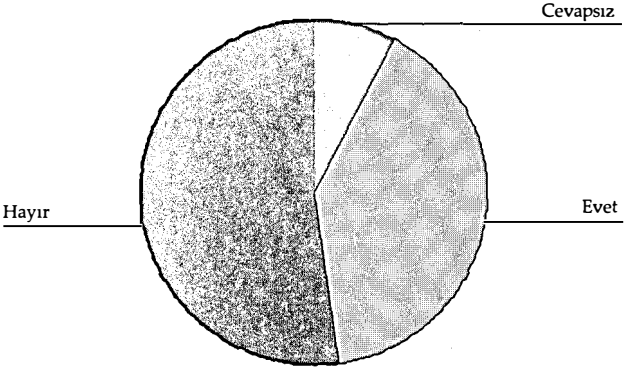
Kimliğimi Anlatan 3 Şey; Kişilik

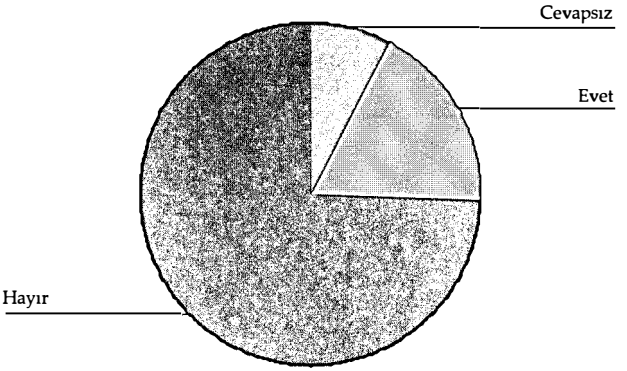
Kimliğimi Anlatan 3 Şey; Kadın

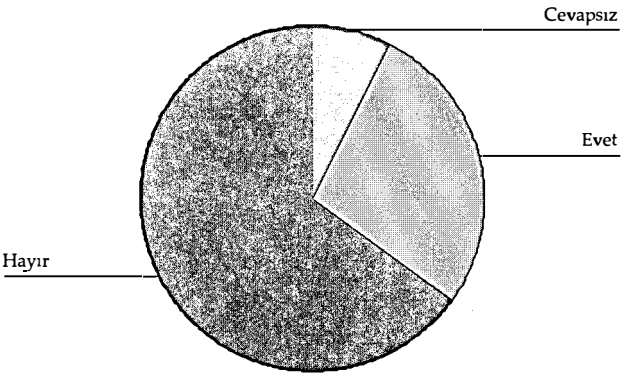
Kimliğimi Anlatan 3 Şey; Anne, Aile

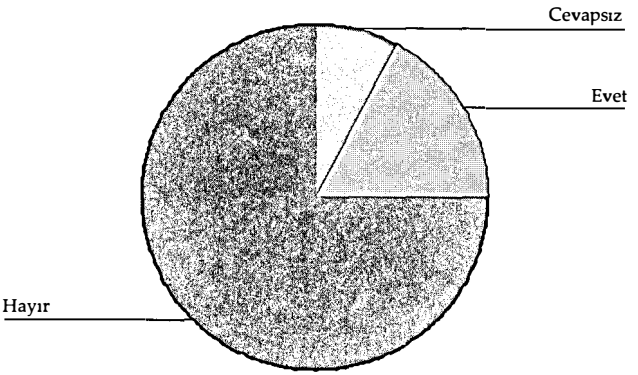
Kimliğimi Anlatan 3 Şey; Din, Gelenek

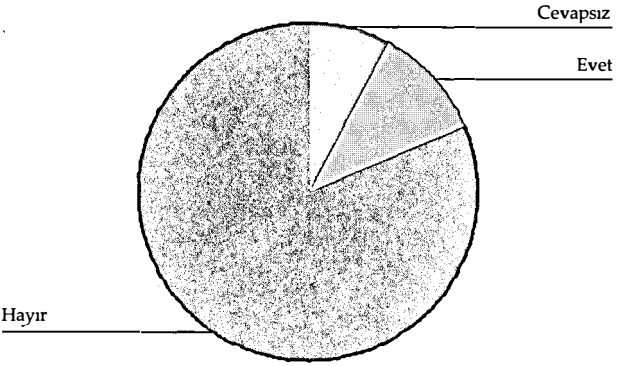
Kimliğimi Anlatan 3 Şey; Yahudi

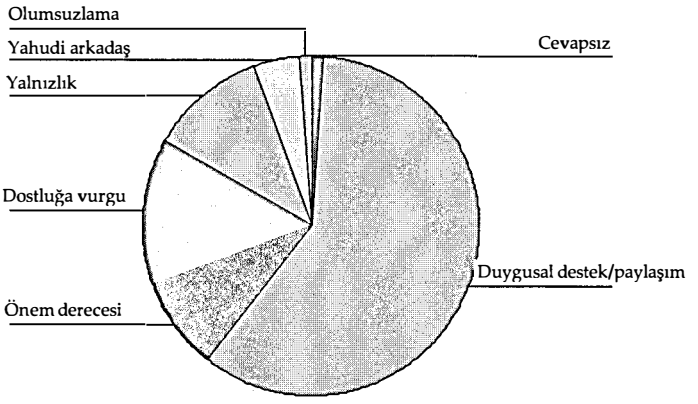
Kimliğimi Anlatan 3 Şey; Vatandaşlık, Türk

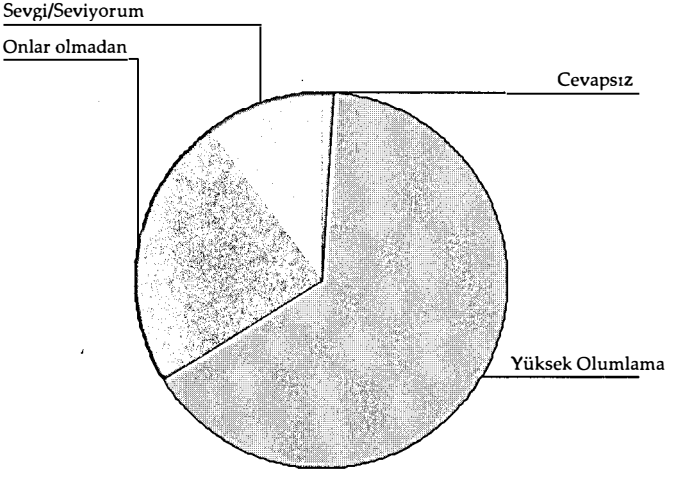
Kimliğimi Anlatan 3 Şey; Kentlilik

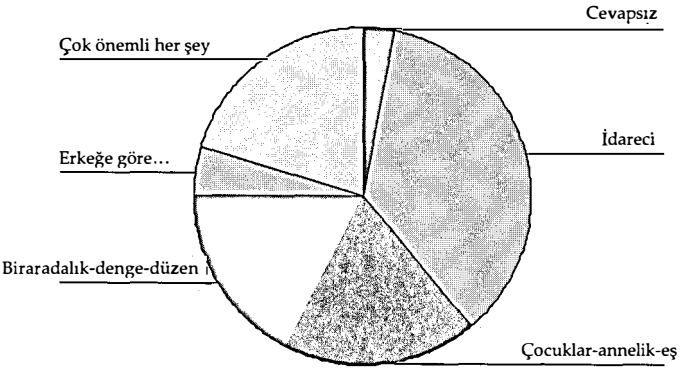
Arkadaşlarım Önemlidir Çünkü...

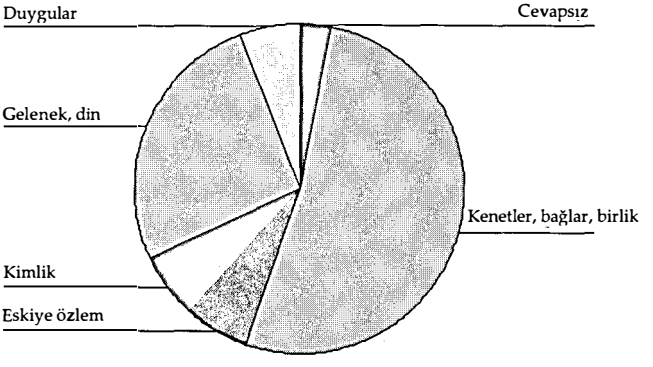
Ailem Önemlidir Çünkü...

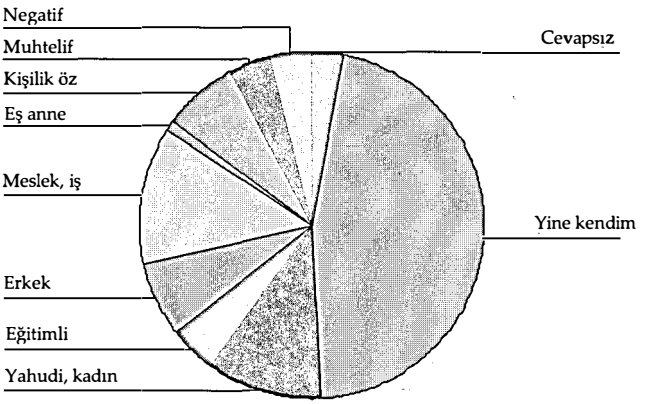
Evde Kadının Rolü...

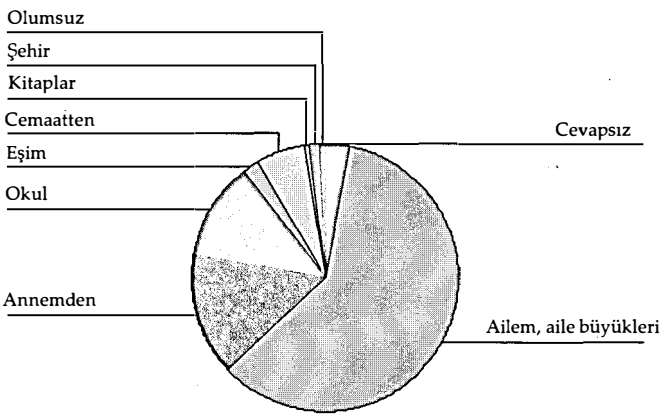
Dini Bayramlarımız Bizi...

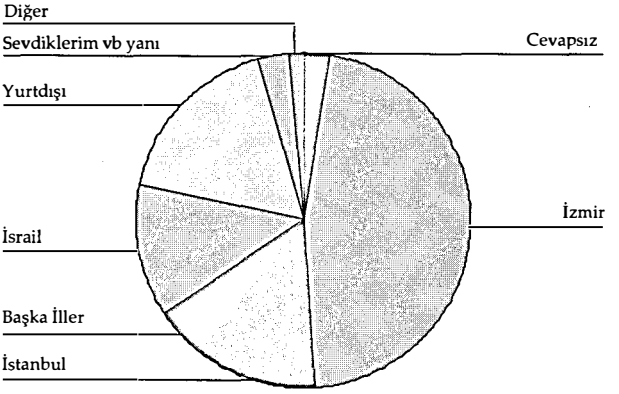
Tekrar Dünyaya Gelsem...

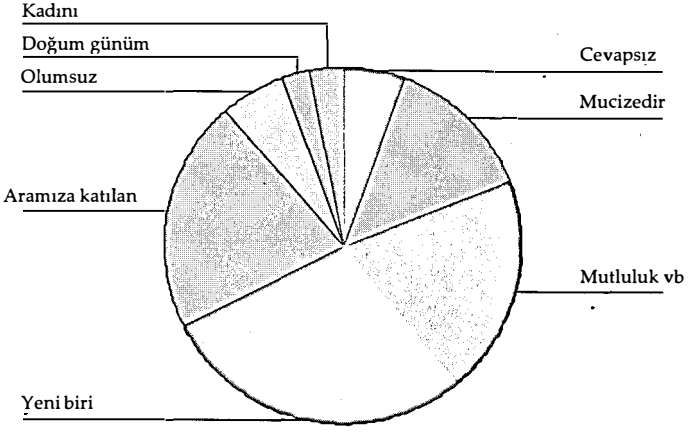
Dinimize Ait Ne Öğrendimse...

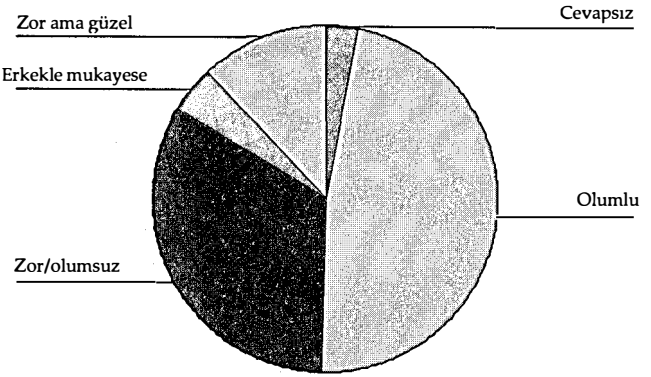
İzmir'den Başka...

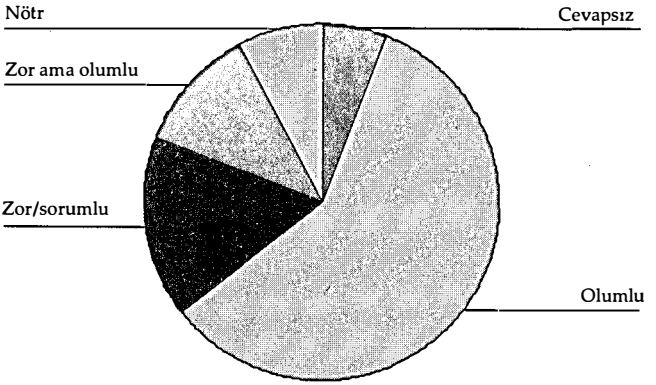
Her Doğum...

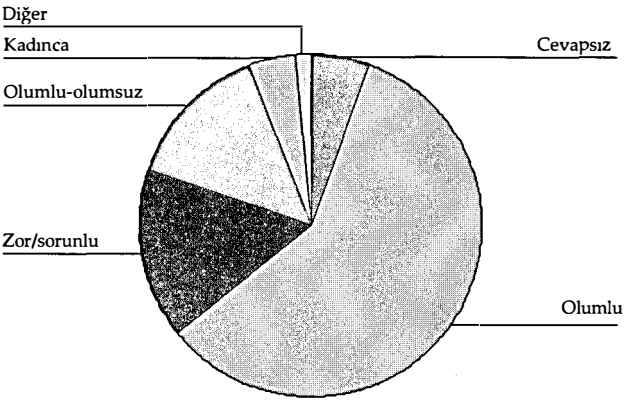
Kadın Olmak...

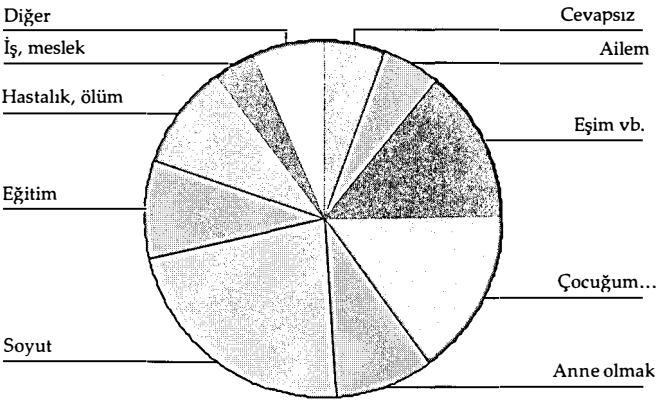
Anne Olmak...

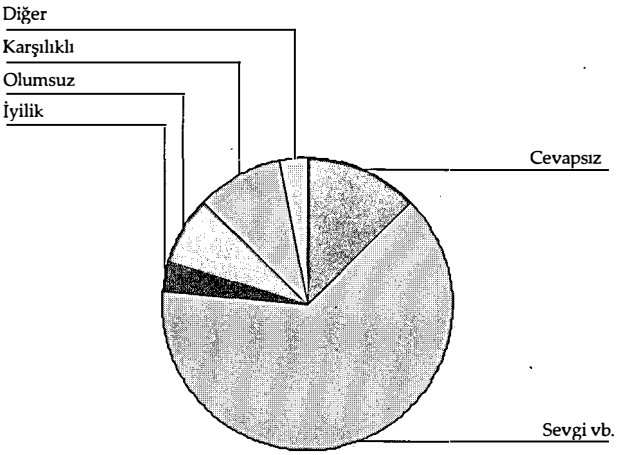
Evli Olmak...

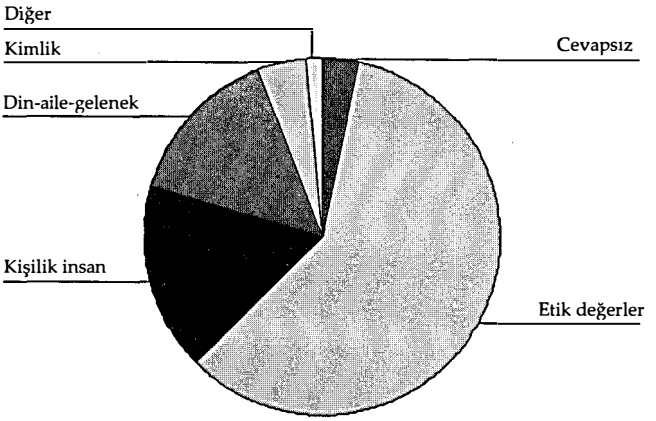
Hayata Bakışımı ... Değiştirdi

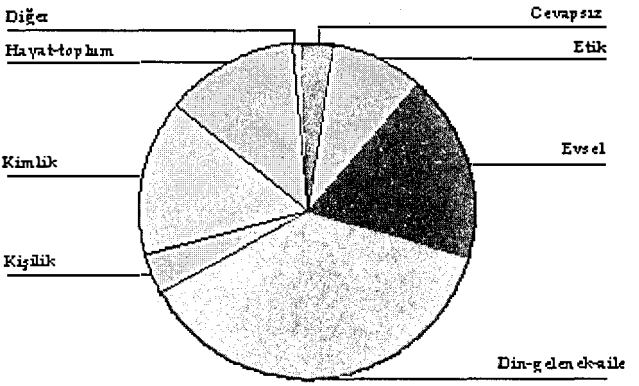
Eşimle İlişkimde...

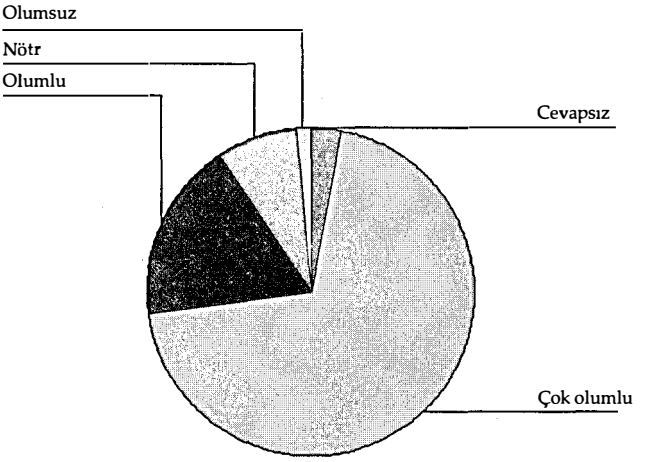
Bir Anne Çocuğuna Öncelikle...

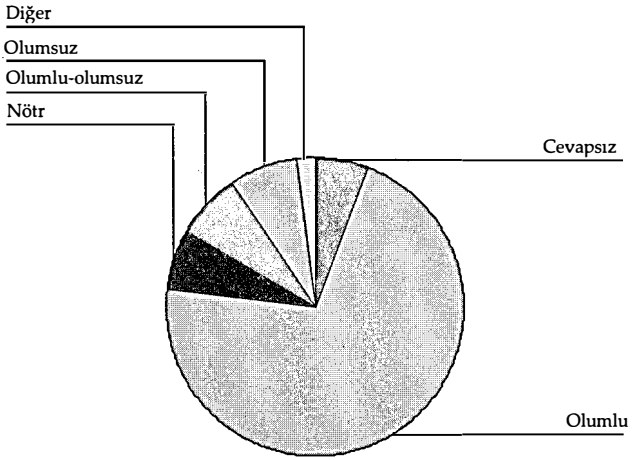
Kızlar Annelerinden...

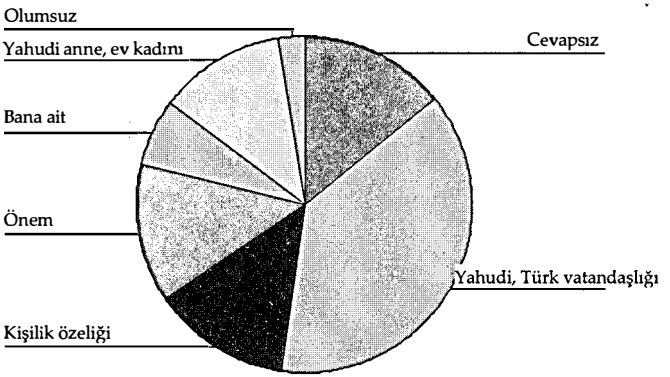
Dinimin Gereklerini Yerine Getirmek...

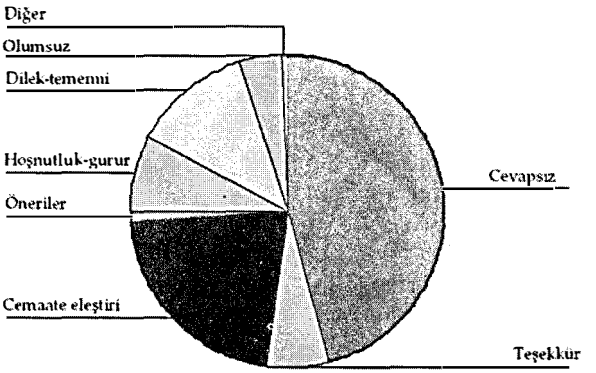
Bir Gruba Ait Olmak...

Kimliğim...

İzmirli Bir Cemaat Üyesi Olarak Söylemek İstediklerim

Kaynakça

AKAR Rıdvan, (1992), *Varlık Vergisi: Tek Parti Rejiminde Azınlık Karşıtı Politika Örneği,* Belge Yayınları, İstanbul.

AKSOY Yaşar, (1993), *Dario Moreno ve Asansör,* İzmir.

AKSOY Yaşar, (2012), "Musevilerin en Mutlu Günü", *Hürriyet Gazetesi,* İstanbul.

AKTAR Ayhan, (1996), "Trakya Yahudi Olaylarını 'Doğru' Yorumlamak, *Tarih ve Toplum,* Sayı: 165 Kasım, İstanbul.

AKTAR Ayhan, (2000), *Varlık Vergisi ve 'Türkleştirme Politikaları',* İletişim Yayınları, İstanbul. **ALKAN Hakan,** (2000), *500 Yıllık Serüven: Belgelerle Türkiye Yahudileri,* Günce Yayıncılık, Ankara.

ALALU Suzan, ARDİTİ Klara, ASAYAS Eda, BASMACI Teri, ENDER Fani, HALEVA Beki, MAYA Dalya, PARDO Ninet, YANAROCAK Sara, (1996), *Yahudilikte Kavram Ve Değerler,* Gözlem Yayıncılık, İstanbul.

ALALUF İzak, (2011), "Haye Sara: Evlilik Ne Anlama Gelir?", *Şalom,* 18. Kasım, İstanbul.

ALGRANATİ Rafael, (2010), "Haydi İzmirliler Çeşmeye!", *Şalom Gazetesi,* 30 Haziran, Gözlem Gazetecilik A.Ş., İstanbul.

ALKAN Hakan, (2000), *500 Yıllık Serüven: Belgelerle Türkiye Yahudileri,* Günce Yayıncılık, Ankara.

ALTABEV Mary, (2003), *Judeo-Spanish In The Turkish Social Context: Language Death, Swan Song, Revival or New Arrival?,* The Isis Press, İstanbul.

ALPHAN D. Deniz, (2005), *Dina'nın Mutfağı-Türk Sefarad Yemekleri,* Doğan Kitap, İstanbul.

ANTEBİ Ester & ENRİQUEZ Sara & ESKİNAZİ Lina & FRANCO Nüket & GÜRKAN Ora K. & SARFATİ V. Jinet Sidi, (2005), *Kaybolan ve Yaşayan 100 Tarifiyle İzmir Sefarad Mutfağı,* Yayın Koor.: Nedim Atilla, Yazarların Kendi Yayını, İstanbul.

ARMAĞAN A. Munis, (2005), *Anadolu Tarihinde Tire Yahudileri,* Bilkar Matbaacılık, İzmir.

ASAL Raşel Rakella, (2003), *Her Şey Sanki Bir Eski Zaman Düşünde Şimdi,* Boşders Kitapları, İstanbul.

ASAL Raşel Rakella, (2011), *İşte Bizim Gül Sokak,* İzmirim: 30, Heyamola Yayınları, İstanbul.

ATAY Çınar, (1993), *İzmir'in İzmir'i,* ESİAD Yayınları, No: 93, İzmir.

ATİLLA A. Nedim & ÖZTÜRE Nezih, (2002), *Vourla: Urla'da Zamana Tanıklık...,* Öztüre Holding Kültür Yayını no: 2, İzmir.

AUGUSTINOS Olga, (2009), "Doğulu Cariyeler, Batılı Metresler: Prévost'nun Histoire d'une Grecque Moderne'i "*Osmanlı Döneminde Balkan Kadınları: Toplumsal Cinsiyet, Kültür, Tarih,* Derl.: A. Buturovic- İ.C. Schick, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

BAHAR Beki L., (1998), "1930'lu Yıllarda Ünlü Mesire-Paseyo-Yerlerimiz, *Tiryaki,* Yıl: 3, Sayı: 22, Mart, İstanbul.

BAHAR Beki L., (1998), "Doğum-Ölüm", *Tiryaki,* Yıl: 3, Sayı. 26, Temmuz, İstanbul.

BAKÜS A. Hilmi, (2003), "İzmirli Kadınların Güzelliği...", *İzmir Life,* Sayı: Eylül, İzmir.

BALİ Rıfat N., (2000), *Bir Türkleştirme Serüveni: Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri 1923-1945,* İletişim Yayınları, İstanbul.

BALİ Rıfat N., (2003), *Aliya: Bir Toplu Göçün Öyküsü (1946-1949),* İletişim Yayınları, İstanbul.

BANASTEY VİRNA, (2001), "Avrupa Yahudilerinin Demografik Yapısı; Ortak Yanları, Farklılıkları", *Şalom,* 4 Temmuz, İstanbul.

BARNAI Jacob, (1992), "The Development of Community Organizational Structure: The Case of Izmir", *500 Yıldır Paylaşılan Tarih Uluslararası Sempozyumu*, Yayınlanmamış Bildiri, 500. Yıl Vakfı, 31 Mayıs-4 Haziran, İstanbul.

BASHAN Eliezer, (1992), Relations Between Jews, Armenians and Greeks in Anatolia, the Balkans and the Greek Islands During the Ottoman Period, *500 yıldır Paylaşılan Tarih Uluslararası Sempozyumu*, Yayınlanmamış Bildiri, 500. Yıl Vakfı, 31 Mayıs-4 Haziran, İstanbul.

BAŞARAN Mehmet, (2000), *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Tire*, Dokuz Eylül Yayınları, İzmir.

BEHMAORAS Liz, (1997), *Kimsin Jak Samanon?*, Sel Yayıncılık, İstanbul.

BEHMAORAS Liz, (2000), "Leyla Navaro'yla Dobra Dobra", *Şalom*, 16 Şubat, İstanbul.

BENBANASTE Nesim, (1998), Osmanlı İmparatorluğu ile Cumhuriyet Döneminde Türk-Musevi Basınının Kronolojisi, *Tiryaki* Aylık Gazete / Dergi, yıl: 3, Sayı: 25, İstanbul.

BENBASSA Esther, (1984), "Kampana Çalanlar Davası: 1901'de İzmir'de Cereyan Etmiş Bir Kan İftirası Vakası", *Tarih ve Toplum*, Sayı: 5, İletişim Yayınları, İstanbul.

BENBASSA Eshter & RODRIGUE Aron, (1987), "19. yüzyıl Sonunda Türkiye'deki Yahudi Esnafı: Alliance Israelite Universelle ve Çıraklık Kuruluşları", *Tarih ve Toplum*, Sayı: 8, İletişim Yayınları, İstanbul.

BENBASSA Esther & RODRIGUE Aron, (2001), *Türkiye ve Balkan Yahudileri Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul.

BESALEL Yusuf, (1999), *Osmanlı ve Türk Yahudileri*, Gözlem Yayınları, İstanbul.

BESALEL Yusuf, (2001), *Yahudilik Ansiklopedisi*, Cilt: 1, Gözlem Yayınları, İstanbul.

BEŞİKÇİ Orhan, (2011), *Basmane*, İzmirim: 29, Heyamola Yayınları, İstanbul.

BEYRU Rauf, (2000), *19. Yüzyılda İzmir'de Yaşam*, Literatür Yayınları, İstanbul.

BEYRU Rauf, (2011), *19. Yüzyılda İzmir Kenti*, Literatür Yayınları, No: 619, İstanbul.

BLECH Benjamin (Rabi), (2003), *Nedenleri Ve Niçinleriyle Yahudilik*, Çev.: Estreya Seval Vali, Gözlem Yayıncılık, İstanbul.

BİLGET Adnan, (1949), *Son Yüzyılda İzmir: 1849-1949*, Meşher Basımevi, İzmir.

BİLGİN Nuri, (1996), *İnsan İlişkileri ve Kimlik*, Sistem Yayıncılık, İstanbul.

BORA Siren, (1995), *İzmir Yahudileri Tarihi: 1908-1923*, Gözlem Yayıncılık, İstanbul.

BORTNICK Rachel Amado, (1993), "The Jewish Women of Turkey", *Jewish Folklore and Ethonology Review*, Sephardic Folklore: Exile and Homecoming, Vol: 15, No: 2, Jerusalem.

BOSWORTH C. E., (1982), "The Concept of Dhimma in Early Islam", *Christians And Jews in the Ottoman Empire: The Functioning of a Plural Society*, Edit: Benjamin Braude & Bernard Lewis, Vol.: 1 The Central Land, Holmes & Meier Publ. Inc., New York.

BRAUDE Benjamin, (1982), "Foundation Myths of The Millet System", *Christians And Jews in the Ottoman Empire: The Functioning of a Plural Society*, Edit.: Benjamin Braude & Bernard Lewis, Vol: 1,The Central Land, Holmes & Meier Publ. Inc., New York.

BRAUDEL Fernand, (1995), *Akdeniz: İnsanlar ve Miras*, Çev.: Aykut Derman, Metis Yayınları, İstanbul.

BROSNAHAN Tom, (1999), "Turkey Magazine" *Hilton International*, Vol. 29, No: 111, İstanbul.

CASTELLS Manuel, (2008), *Kimliğin Gücü: Enformasyon Çağı; Ekonomi, Toplum ve Kültür*, 2. Cilt, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

COHEN Mark R., (1997), *Haç ve Hilal Altında: Ortaçağda Yahudiler*, Çev.: Ahmet Fethi, Sarmal Yayınevi, İstanbul.

COŞKUN Zeki, (1995), "Türk Romanında Azınlıklar: Ev Sahipleri-Hizmetçiler, Fahişeler, vd.", Etnik Kimlikler ve Azınlıklar, *Birikim*, No: 71-72, İletişim Yayınları, İstanbul.

ÇANDIR Şahin, (2012), *Namazgah Güzellemesi*, İzmirim Kitapları, Heyamola Yayınları, İstanbul.

DALVA Salvator, (1999), "Türk Musevi Toplumunun Altıncı Ve Son Yüzyılı mı?", *Şalom*, 17 Mart, İstanbul.

DASHEFSKY Arnold & SHAPİRO Howard M. (1976), "Ethnicity and Identity", *Ethnic Identity in Society*, Edit. A. Dashefsky & R. Mc Nally, Chicago.

DASHEFSKY Arnold & LEVINE Irving M., (1985), *"The Jewish Family: Continuity and Change"*, Families and Religions: Conflict and Change in Modern Society, Edit. W. V. D'antonio, Sage Publications, London.

DEMİREL Işıl, (2011), "Ladino: Türkiye Bir Dili Unutuyor", *Atlas*, Sayı: 9, Eylül, İstanbul.

DOĞER Ersin, (2006), *İzmir'in Smyrna'sı: Paleolitik Çağdan Türk Fethine Kadar*, İletişim Yayınları, İstanbul.

DÜNDAR Fuat, (1999), *Türkiye Nüfus Sayımlarında Azınlıklar*, Doz Yayınları, İstanbul.

ENNEKAVİ H. Bella, (1998), A Yiddishe Momme, *Tiryaki*, Yıl: 3, Sayı: 22, Mart, İstanbul.

FISHER Charles W., (1970), *Minorities, Civil Rights and Protest*, Dickenson Publishing Comp., California.

FRESKO David, (1929-1995), "Yahudi Kadınına", Lecture Edifiante de Morale Juive-A la Femme Juive, Çev.: Beti Bali, *Tiryaki*, Yıl: 2, Sayı:5, Ekim, İstanbul.

FIRESTONE Reuven, (2004), *Yahudiliği Anlamak: İbrahim'in-Avraam'ın Çocukları*, Çev.: Çağlayan Erendağ / Levent Kartal, Gözlem Yayıncılık, İstanbul.

GALANTE Abraham, (1937), *Histoire Des Juifs D'Anatolie: Les Juifs D'Izmir (Smyrne)*, Çev.: Selen Okçay, 1.Volume, Imprimerie M. Babok, Istanbul.

GARNETT Lucy M. J., (2009), *Türkiye'nin Kadınları ve Folklorik Özellikleri*, Çev.: Nurettin Elhüseyni, Oğlak Bilimsel Kitaplar, İstanbul.

GEDİKLER Hülya Gölgesiz, (2012), *1950'li Yıllarda İzmir*, Şenocak Yayınları: 69, İzmir.

GEORGELIN Hervé, (2008), *Smyrna'nın Sonu: İzmir'de Kozmopolitizmden Milliyetçiliğe,* Birzamanlar Yayıncılık, İstanbul.

GEORGEON François, (2009), *Osmanlı-Türk Modernleşmesi (1900-1930),* Çev.: Ali Berktay, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

GERBER Haim & BARNAİ Jacob, (1984), *The Jews in Izmir in the 19th Century: Ottoman Documents from the Shar'i Court,* Daf-Chen Press Ltd., Jerusalem.

GOFFMAN Daniel, (1992), "Jews In Early Modern Ottoman Commerce", *500 Yıldır Paylaşılan Tarih Uluslararası Sempozyumu,* Yayınlanmamış Bildiri, 500. Yıl Vakfı, 31 mayıs-4 Haziran, İstanbul.

GOFFMAN Daniel, (1995), *İzmir ve Levanten Dünya :1550-1650,* Çevr. A. Anadol-N. Kalaycıoğlu, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul

GÜÇLÜ Muhammet, (1990), *Varlık Vergisi: Kanunun Çıkarılması, Uygulanması, Kaldırılması ve Sonuçları 1942-1944,* Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

GÜLERYÜZ Naim Avigdor, (2009), *The Turkish Jews: 700 Years of Togetherness,* Gözlem Yayınları, İstanbul.

GÜLERYÜZ NAİM A., (2012), *Bizans'tan Günümüze Türk Yahudileri,* Gözlem Yayınları, İstanbul.

HABERMAS Jürgen, (2010), *"Öteki" Olmak, "Öteki"yle Yaşamak: Siyaset Kuramı Yazıları,* Çev.: İlknur Aka, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ NÜFUS ETÜDLERİ ENSTİTÜSÜ (HÜNEE) (2009), Türkiye Nüfus Sağlığı Araştırması: Türkiyenin Demografik Dönüşümü, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

HAKER Erol, (2003), *Once Upon A Time Jews Lived In Kırklareli: The Story Of The Adato Family,* The Isis Press, Istanbul.

HAKER Erol, (2004), *İstanbul'dan Kudüs'e Bir Kimlik Arayışı,* Kitap Yayınevi, İstanbul.

HALEVA Nafi (Rav), (1997), *Tora Ve Cinsellik*, Şalom: 5. Şubat, İstanbul.

HARMAN Ömer Faruk, (1990), Yahudi ve Hristiyan Kutsal Metinlerinde Peygamberlik ve Peygamber Evlilikleri, *Aile Yazıları-4*, Edit.: Beylü Dikeçligil- Ahmet Çiğdem, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Ankara.

HAZAN Gizel Ender, (2000), *Aaron de Yosef Hazan: 1600-2000 İzmir*, Yayınlanmamış Araştırma, İzmir.

İLHAN Cengiz, (2011), *Özgün Bir Şehir: Gavur İzmir'den Türk İzmir'e*, Eser Yayınları, İstanbul.

İSLAM Ansiklopedisi, (1986), Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Cilt:13, İstanbul.

İZMİR VE HAVALİSİ ASARIATİKA MUHİPLERİ CEMİYETİ, (1934), *İzmir Rehberi*, Sayı: 11, Resimli Ay Matbaası, İstanbul.

JUHASZ Eshter Shmeruk, (1980), "The Custom of Serving Sweets Among the Jews of Izmir", *The Israel Museum News*, Jerusalem.

JUHASZ Esther, (1990), "Costume", *Sephardi Jews in The Ottoman Empire: Aspects of Material Culture*, Edit. Esther Juhasz, Jewish Museum, New York.

JUHASZ Esther, (1990), "Marriage", *Sephardi Jews in The Ottoman Empire: Aspects of Material Culture*, Edit. Esther Juhasz, Jewish Museum, New York.

KARABATAK Haluk, (1996), "Türkiye Azınlık Tarihine Bir Katkı: 1934 Trakya Olayları ve Yahudiler", *Tarih ve Toplum*, Cilt: 25, Sayı: 146, Şubat, İstanbul.

KARPAT H. Kemal, (1985), *Ottoman Population 1830-1914 : Demographic and Social Characteristirics*, Turkish and Ottoman Studies, The University of Wisconsin Press.

KASTORYANO Riva, (1992), "From Millet to Community: The Jews of Istanbul", *Ottoman and Turkish Jewry: Community and Leadership*, Edit.: Aron Rodrigue, Indiana University Turkish Studies, Indiana.

KAYA Şule, (1999), İstanbul Yahudilerinin Kimlik Tanımları Üzerine Bir Alan Araştırması: Bulgular, Değerlendirmesi ve Sonuç,

Şalom, 20 Ekim-27 Ekim-3 Kasım-10 kasım-17 Kasım, İstanbul.

KİTABI MUKADDES (Tevratı Şerif yahut Eski Ahit Kitabı), (1993), Kitabı Mukaddes Şirketi, İstanbul.

KOÇOĞLU Yahya, (2001), *Azınlık Gençleri Anlatıyor*, Metis Yayınları, İstanbul.

KORONYO Viki & OVADYA Sima, (2005), *Sefarad Yemekleri: Sephardic Cook Book*, Gözlem Yayınları, İstanbul.

KÜTÜKOĞLU Mübahat S., (2000), *XV ve XVI. Asırlarda İzmir Kazasının Sosyal ve İktisadi Yapısı*, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, İzmir.

KÜTÜKOĞLU Mübahat S., (2000 a), *İzmir Tarihinden Kesitler*, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, İzmir.

LANDAU Jacob M., (1996), *Tekinalp Bir Türk Yurtseveri (1883-1961)*, İletişim Yayınları, İstanbul.

LEVİ Avigdor, (1992), *The Sephardim In The Ottoman Empire*, The Darwin Press Inc., New Jersey.

LEVİ Avner, (1992), "Shavat Aniim: Social Clevage, Class War and Leadership in the Sephardi Community-The Case of Izmir 1847", *Ottoman And Turkish Jewry: Community and Leadership*, Edit.: Aron Rodrigue, Indiana University Turkish Studies, Indiana.

LEVİ Avner, (1996 a), "1934 Trakya Yahudileri Olayı: Alınamayan Ders", *Toplumsal Tarih*, Sayı: 151 Temmuz, İstanbul.

LEVİ Avner, (1996 b), "Kahire'de Gazetecilik Yılları ve Avram Galanti", *Tarih ve Toplum*, Sayı: 153 Eylül, İstanbul.

LEVİ Avner, (1996 c), *Türkiye Cumhuriyeti'nde Yahudiler*, İletişim Yayınları, İstanbul.

LEVIN Michael, (2006), *Yahudi Ruhaniliği ve Mistisizmi*, Çev.: E. Seval Vali, Gözlem Yayıncılık, İstanbul.

LEWIS Bernard, (1984), *The Jews of Islam*, Princeton University Press.

LINON-CHIPON Sophie, (2002), "Corneille Le Brun'in 1714 ve 1725 Yıllarına Ait Doğu Gezileri ve İzmir Görüntüleri", *Fransız Seyahatnameleri ve Tarihin Aynasında İzmir Kolokyumu*, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, İzmir.

McCARTY Justin, (1998), *Müslümanlar ve Azınlıklar*, İnkilap Kitabevi, İstanbul.

MAHRAD Ahmed, (1992), "İkinci Dünya Savaşında Alman İşgal Bölgelerinde Yaşayan Türk Yahudilerinin Akıbeti", *Tarih ve Toplum*, Derl.: Cemil Koçak, Sayı: 108 Aralık, İstanbul.

MARGUİLES Roni, (2007), *Bugün Pazar Yahudiler Azar: İstanbul Yahudileri Hakkında Kişisel Bir Gözlem*, Kanat Kitap, İstanbul.

MÜLLER Angelico Maria, (1998), *İzmir 1726 Seyahatname*, Çevr.: Ayla S. Uhri, Tepekule Kitaplığı Yayınları, İzmir.

NACAR Reyna, (1995), "Nostaljik Karataş", *Tiryaki*, Yıl: 1, Sayı: 10-11, Mayıs-Haziran, İstanbul.

NACAR Reyna, (1998), "Mutluluğun Limanı", *Tiryaki*, Yıl: 4, Sayı. 30, Kasım, İstanbul.

NACAR Reyna, (1998), "Ne Günlerdi O Günler...", *Tiryaki*, Yıl: 4, Sayı: 31 Aralık, İstanbul.

NAHUM Henri (2000), *İzmir Yahudileri*, İletişim Yayınları, İstanbul.

NAHUM Henri, (2008), "Bir Fotoğrafa Bakarken: 1900 Yılında Symrna'da bir Yahudi Ailesi", *İzmir 1830-1930: Unutulmuş Bir Kent mi? Bir Osmanlı Limanından Hatıralar*, İletişim Yayınları, İstanbul.

NEYZİ Leyla, (2005), *"Ben Kimim? Türkiye'de Sözlü Tarih, Kimlik ve Öznellik*, çev. Hande Özkan, İletişim Yayınları, İstanbul.

NOCK Steven L., (1987), *Sociolgy of the Family*, Prentice Hall, New Jersey.

OKÇAY Hâle, (1985), *Çalışmayan Evli Kadınlarda Yaşam Biçimi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

OKÇAY Hâle, (1987), "Türk Toplumunda Kadının Çalışması ve Meslek Seçimini Etkileyen Faktörler", *Sosyoloji Dergisi*, Sayı: 1, Ege üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, İzmir.

OKÇAY Hâle, (1991), *Kentlileşme Sürecinde Evli Kadının Dinsel Tutum, Değer ve Davranışlarında Meydana Gelen Değişmeler: İzmir-Karşıyaka Örneği*, Basılmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

OKÇAY Hâle, (1992), "Çocuğun Dinsel Sosyalizasyonunda Ailenin İşlevi", *Sosyoloji Dergisi,* Sayı: 3, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir.

OKÇAY Hâle, (1994), "Kadının Cinsel Kimliğine Dinin Etkisi", *Dünya'da ve Türkiye'de Güncel Sosyolojik Gelişmeler,* 1. Ulusal Sosyoloji Kongresi, 3-5 Kasım 1993, İzmir, Bildiri, Sosyoloji Derneği Yayınları, No: 3, Ankara.

OKÇAY Hâle, (1997a), "İzmir Sefarad Musevileri: Azınlık Kimliğinin Sosyolojik Değerlendirmesi", Cumhuriyet-Demokrasi-Kimlik Sempozyumu, Bildiri, *Cumhuriyet-Demokrasi-Kimlik,* Yayına Haz.: N. Bilgin, Bağlam Yayınları, İstanbul.

OKÇAY Hâle, (1997b), "Türkiye Yahudileri ve Milliyetçilik", Tarih ve Milliyetçilik: 1. Ulusal Tarih Kongresi, Bildiri, 30 Nisan-2 Mayıs, Mersin, *Tarih ve Milliyetçilik,* Mersin Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, Mersin.

OKÇAY Hâle, (1997c), "Türkiye'den İsrail'e Göç Eden Yahudiler: Toplumsal Neden ve Sonuçları", *Toplum ve Göç,* 2. Ulusal Sosyoloji Kongresi, Eskişehir, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü ve Sosyoloji Derneği Yayını, Cilt: 2, Ankara.

OKÇAY Hâle, (1998a), *1492'den 1997'ye Bir Kavramın İzinde Yolculuk,* Şalom Gazetesi 50. Yıl Yarışması, Yayınlanmamış Araştırma, İzmir.

OKÇAY Hâle, (1998b), "The Jews of Izmir: The Transformation of Businessman Identity, *Turkey and Israel: 50 Years Shared History,* International Round Table Conferences, Bildiri, İstanbul, *Sosyoloji Dergisi,* No: 17, (2007), Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, İzmir.

OKÇAY Hâle, (2000), "Salonikians: Past And Present A Socio-Religious Approach", Society DIOS: *Ethnoses And Cultures on the Balkans,* International Conference, 23 -26 August 2000 Trojan, Balkans Institute of Ethnology Publications, Vol.:1, Sofia, Bulgaria.

OKÇAY Hâle, (2004), "Woman And Understanding Religion in The Turkish Society", *Greek-Turkish Approaches: Re-Defining the Female Identity,* Editors: M. Kaila & G. Berger & H.

Theodoropoulou, Vol.: 2, Athens Eagean University Publication, Athens.

OKÇAY Hâle, (2008), *İzmir Karataş Hastanesi Yaşlılar Yurdu Projesi*, Yayınlanmamış Rapor, Karataş Hastanesi Yönetim Kurulu, İzmir.

OKÇAY Hâle, (2010), "İzmirli" "Yahudi" "Kadın" Olmak Üzerine, İzmirli Olmak Sempozyumu, 20-23 Ekim 2009, Bildiri, *İzmirli Olmak*, İzmir Büyükşehir Belediyesi Ahmet Priştina Kent Arşivi Yayını, Ankara.

OKUTAN M. Çağatay, (2009), *Tek Parti Döneminde Azınlık Politikaları*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

OPPENHEİM Michael, (1984), " A 'Fieldguide' to the Study of Modern Jewish Identity", *Jewish Social Studies*, Indiana University Press.

ORAN Baskın, (2004), *Türkiye'de Azınlıklar: Kavramlar, Teori, Lozan, İç Mevzuat, İçtihat, Uygulama*, İletişim Yayınları, İstanbul.

ORTAYLI İlber, (2008), *Osmanlı'da Milletler ve Diplomasi*-Seçme Eserler: 3, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

OVADİA Stella, (1995), "Yahudi Olduğumu Ne Unutmaya, Ne de Hatırlatmaya Hakkın Var...", Etnik Kimlik ve Azınlıklar, *Birikim*, No: 70 -71, İletişim Yayınları, İstanbul.

OVADYA Silvio, (1999), *Osmalı'da Yahudi Kıyafetleri-Jewish Costumes In The Ottoman Empire*, Gözlem Sanat Galerisi Yayını, İstanbul.

PARDO Sara, (2007), *Sevgili İzmir Beni Tanı: Dünden Yarına İzmir Yahudileri*, Etki Yayınevi, İzmir.

PARRY Aroon, (2005), *Talmud Nedir?*, Çevr.: Estreya Seval Vali, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., İstanbul.

PINNEO A. E. (miss), (2010), "Charities", *A Survey of Some Social Conditions in Smyrna, Asia Minor-May 1921*, Edit.: R.N. Bali, Libra Yayınevi, İstanbul.

PERKINS (Miss), (2010), "Education", A Survey of Some Social Conditions in Smyrna, Asia Minor-May 1921, Edit.: R.N. Bali, Libra Yayınevi, İstanbul.

PERAHYA Klara & TOLEDO Suzi De & DANON Suzi & ENDER Fani, (1994), *Erensya Sefaradi: Proverbos i Diças*, Gözlem Yayınları, İstanbul.

PESKINE Brigitte, (2005), *İmparatorluk Çökerken: İstanbul'da Bir Yahudi Ailesi*, Çev.: Ela Güntekin, İnkilap Kitabevi, İstanbul.

PESKINE Brigitte, (2006), *İkinci Dünya Savaşı'nın Ateşinde: Bir Yahudi Ailesi*, çev. Aylin Yengin, İnkilap Kitabevi, İstanbul.

PINAR İlhan, (1994 a), Hans Barth'ın Gözüyle Cumhuriyet Öncesi İzmirli Kadınlar, *Toplumsal Tarih*, No:5, İstanbul.

PINAR İlhan, (1994 b), *Gezginleri Gözüyle İzmir: 19. yüzyıl*, Akademi Kitabevi, İzmir.

PINAR İlhan, (2012), *İzmir Yazıları: Kent ve Tarih*, İzmir Büyükşehir Belediyesi kent Kitaplığı, İzmir.

PİNTO B. BARUH, (1996), *What's Behind A Name*, Gözlem Yayınevi, İstanbul.

RANKIN Emmet W. (2010), "Health", in *A Survey of Some Social Conditions in Smyrna, Asia Minor-May 1921*, Edit: R. N. Bali, Libra Yayıncılık, İstanbul.

RODRİG Mario, (2001), Yahudilik Ve "İspanyolca", *Şalom*: 26 Eylül, İstanbul.

RODRIGUE Aron, (1997), *Türkiye Yahudilerinin Batılılaşması*, Çev.: İbrahim Yıldız, Ayraç Yayınları, Ankara.

RUSSO-KATZS Miriam, (1990), "Jewelry", *Sephardi Jews In The Ottoman Empire: Aspects Of Material Culture*, Edit.: Esther Juhasz, Jewish Museum, New York.

RUSSO-KATZS Miriam, (1990), "Childbirth", *Sephardi Jews In The Ottoman Empire: Aspects Of Material Culture*, Edit.: Esther Juhasz, Jewish Museum, New York.

SABAR Shalom, (1990), "Decorated Ketubbot", *Sephardi Jews In The Ottoman Empire: Aspects of Material Culture*, edit. Esther Juhasz, Jewish Museum, New York.

SCHNEID Hayyim (edt.), (1973), *Family*, JPS Popular Judaica Library, Keter Books, Jerusalem.

SCHNEİD Hayyim, (1973 a), *Marriage*, Gen. Edit. R. Postner, Popular History of Jewish Civilsation, Keter Books, Jerusalem.

SEVILLA-SHARON Moshe, (1992), *Türkiye Yahudileri,* İletişim Yayınları, İstanbul.

SHAW Stanford J. & SHAW Ezel Kural, (1983), *Osmanlı İmparatorluğu Modern Türkiye,* Cilt: 2 , Reform, Devrim ve Cumhuriyet 1808-1975, e Yayınları, İstanbul.

SIMON Rachel, (1992), "Jewish Female Education in the Ottoman Empire", *500 Yıldır Paylaşılan Tarih Sempozyumu,* Yayınlanmamış Bildiri, 500. Yıl Vakfı, 31 Mayıs-4 Haziran, İstanbul.

SKEVINGTON Suzanne & BAKER Deborah, (1989), *Social The Identity Of Women,* Sage Publications, London.

SOMERVILLE A.N., (2008), *İskoç Misyonerin Gözüyle İzmir ve Çevresi,* çev. Asuman Lökçü, Tepekule Kitaplığı Yayınları, İzmir.

SÜAR Selin, (2010), *Havra Sokağı,* Dinozor Yayınları, İstanbul.

ŞENOCAK Bülent, (2003), *Levant'ın Yıldızı İzmir,* Şenocak Kültür Yayınları, No: 1, İzmir.

ŞİMŞİR Bilal N., (1994), "Lozan ve Çağdaş Türkiye'nin Doğuşu", *70. Yılında Lozan Barış Antlaşması: Uluslararası Seminer 1993,* İnönü Vakfı, Ajans-Türk Matbaacılık, Ankara.

The BETH ISRAEL SYNAGOGUE Of Izmir, (1996), *Yönetim Kurulu Raporu,* İzmir.

TOPRAK Binnaz & BOZAN İrfan, MORGÜL Tan, ŞENER Nedim, (2010), *"Türkiye'de Farklı Olmak: Dini Muhafazakarlık Ekseninde Ötekileştirilenler,* Mahalle Baskısı Araştırma Raporu, metis Yayınları, İstanbul.

TOKTAŞ Şule, (2006), "Perceptions of Anti-Semitizm Among Turkish Jews", *Turkish Studies,* Vol. 7, No: 2, Routledge, London.

ÜLKER Necmi, (2001), "İzmir'in Türkleşmesi: 1081-1402", *21. yüzyıl Eşiğinde İzmir,* Uluslar arası Sempozyum, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent kitaplığı Yayınları, No: 24, İzmir.

ÜRER Levent, (2003), *Azınlıklar ve Lozan Tartışmaları,* Derin Yayınları, İstanbul.

VENTURA Avram, (1991), *Boşlukta Bir Ses,* Ozan Yayınları, İzmir.

VENTURA Avram, (1993), *Beş Yüz Dallı Akasya,* Broy Yayınları, İstanbul.

VENTURA Avram, (2011), *Belleğin Tozlu Sayfalarında Karataş,* İzmirim Serisi, Heyamola Yayınları, İstanbul.

WEBER Max, (1963), *The Sociolgy of Religion,* Beacon Press, Boston.

WEIKER Walter F., (1992), "The Socio-Economic Position of the Jews as Reflected in Statistical and Survey Information, 500 Yıldır Paylaşılan Tarih Sempozyumu, *Yayınlanmamış Bildiri,* 500. Yıl Vakfı, 31 Mayıs-4 Haziran, İstanbul.

WELLDON Estela V., (2001), Anne: *Melek mi, Yosma mı?: Anneliğin İdealleştirilmesi ve Alçaltılması,* çev. S. K. Akbaş & Can Kurultay, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

WIMBERLEY Dale W., (1989), "Religion And Role-Identity: A Structural Symbolic Interactionist Conceptualization Of Religiosity", *The Sociological Qarterly,* Vol: 30, No: 1, USA.

YANAROCAK Sara, (1998), *Biz Kadınlar,* Gözlem Yayınevi, İstanbul.

YAYMAN Duygu Özsüphandağ, (2011), *Memeleket Kolay Terkedilmiyor: Tilkilik,* İzmirim: 9, İstanbul.

YETKİN Çetin, (1992), *Türkiye'nin Devlet Yaşamında Yahudiler,* Afa Yayınları, İstanbul.

YÜCEL Şükran, (2011), *Yitik Zamanın Peşinde Karantina,* İzmirim: 35, Heyamola Yayınları, İstanbul.

ZEREN Mine Tanaç, (2010), *İzmir'de Sefarad Mimarisi ve Sinagogları,* Yalın Yayıncılık, İstanbul.

Dizin

Aaron de Yosef Hazan, 229
Adnan Bilget, 27
Alsancak, 38, 39, 40, 41, 42, 56, 57, 64, 65
American International School, 32
Angelico Maria Müller, 30
Aron Rodrigue, 69, 229, 230
Avigdor Levi, 22
Avner Levi, 25, 116
Avram Ventura, 64
Aydın Sancağı, 30
Baruh Pinto, 81
Baskın Oran, 15, 159
Bat Mitzva, 146
Beki L. Bahar, 128
Benjamin Blech, 146
Benjamin Braude, 22, 226
Bensiyon Pinto, 121, 162
Bernard Lewis, 12, 22, 226
Beth İsrael Sinagogu, 33
Brigitte Peskine, 130
Cengiz İlhan, 41, 63
Charles Dudley Warner, 99
Çeşme, 27, 29, 41, 42, 85, 86, 87, 180
Çok Dillilik, 71
David Fresko, 49
Edgar Morin, 146
Erol Haker, 155, 163
Esther Juhasz, 102, 229, 234
Gülfem İren, 89
Hans Barth, 100, 234
Henri Nahum, 41
Hervé Georgelin, 115
Hülya G. Gedikler, 72
İbranice, 12, 73, 77
İlber Ortaylı, 15, 71
İskan Kanunu, 178
İsrail, 20, 37, 38, 40, 45, 51, 54, 65, 66, 93, 108, 112,

119, 127, 130, 142, 151, 152, 166, 169, 178, 232
İyiniyet Komitesi, 100
İzak Alaluf, 113
İzmir Fuarı, 91
İzmirli Olmak, 16, 87, 89, 233
Jak Kaya, 10, 42
Jean Baptiste Tavernier, 30
Kadınlık, 45
Karataş, 37, 40, 41, 42, 64, 69, 70, 133, 231, 233, 236
Ketuba, 113
Kültür Derneği (Liga), 42
Lady Nicol Martha, 97
Levent Ürer, 22
Leyla Navaro, 155, 225
Leyla Neyzi, 89
Liz Behmoaras, 163
Lozan Antlaşması, 15, 33
Lucien Trotignon, 99
Lucy M. J. Garnett, 125
Maimonides, 118
Marbish Aroumim, 33
Mary Altabev, 72
Max Weber, 19
Midraş, 155
Millet Sistemi, 21, 22, 23
Mme. Jusselin, 99
Muhammet Güçlü, 37
Munis Armağan, 30
Mübahat Kütükoğlu, 29
Nancy Chodorow, 120, 144
Necmi Ülker, 20, 24
Nedim Atilla, 224
Olga Augustinos, 102
Orhan Beşikçi, 40
Ozer Dalim, 33
Paskalya, 27
Paul Edel, 98
Paul Lindau, 31
Pesah, 26
Rabbi Aaron Parry, 117
Rachel Simon, 68
Rafael Algranati, 86
Raşel Rakella Asal, 40
Reyna Nacar, 64, 86, 104
Rıdvan Akar, 37
Riva Kastoryano, 23
Romaniyot, 20
Roni Margulies, 86
Sait Faik, 104
Salvator Dalva, 161
Sara Pardo, 37, 40, 150
Sara Yanarocak, 46, 48
Sefarad Atasözleri, 50
Sefarad Yahudileri, 11, 52, 147
Selin Süar, 90
Siren Bora, 66, 82
Slaars, 26
Şabat, 26, 39, 125, 146

Şalom Gazetesi, 34, 37, 139, 161, 223, 232
Şule Kaya, 163
Şule Toktaş, 178
Şükran Yücel, 40
Tajfel, 52
Talmud, 23, 39, 46, 47, 75, 99, 114, 117, 125, 171, 233
Talmud Tora Kadınlar Komitesi, 100
Tevrat, 20, 44, 75, 114
Türkiye Siyonizmle Mücadele Derneği, 39
Urla, 27, 64, 85, 224
Varlık Vergisi, 37, 178, 223, 228
Walter F. Weiker, 30
Yahudi Hastanesi, 31
Yahudice, 72, 73, 75, 105
Yahya Koçoğlu, 164
Yaşar Aksoy, 133
Yaşlılar Yurdu, 42, 233
Yusuf Besalel, 34
Zeki Coşkun, 105